

eylem

SELÂHATTİN HİLÂV

Asya - tipi - üretim Biçimi Üzerine

A. SARICA

Avrupa Ortak Pazarı

Dr. REŞİT GALİP

Köycülük

EMİN TÜRK ELİÇİN

Dr. Reşit Galip'in yazısı ile ilgili bir açıklama

CENGİZ YAZOĞLU

Türk Amerikan İlişkileri Üstüne

BETRAND RUSSELL

Mutluluğa Giden Yol

Çev.: Türkân Araz

TÜSTAV

ARTHUR BIRINE

Avrupa Ekonomisinde Son Eğilimler

Çev.: Derin Çizer

YAKUP KADRI KARAOSMANOĞLU

Bir Açıklama

Prof. İSMET SUNGURBEY

C.H.P. ile Türk Tarih Kurumu Arasındaki Anlaşmazlık

MUSTAFA DEMİRCİ

«Taktik» Üstüne Düşünceler

SADIK GÖKSU

Bir Olay ve Öğretmenler Federasyonu

eylem

AYLIK DÜŞÜN VE EYLEM
DERGİSİ

SAYI: 13 CİLT: 2

1 Mart 1965

Sahibi :
ŞÜKRAN KURDAKUL

Yazı işlerini fiilen idare eden :
ÖMÜR CANDAŞ

Her ayın başında İstanbul'da yayımlanır. Sayısı 250 kuruştur. Altı aylık abonesi 10 lira. Yıllık abonesi 20 lira. Havaleler, Şükran Kurdakul - Ankara caddesi 45/22 adresine gönderilmelidir.

Dergiye gönderilen yazılar iade edilmez

İlan Koşulları :

Tam sahife çift renk: 1250 TL.
Tam sahife tek renk: 1000 TL.

Basıldığı yer :

Gün Matbaası - İstanbul

Kapak baskısı :

Büyük Kervan matbaası

ASYA—TİPİ—ÜRETİM BİÇİMİ ÜZERİNE AÇIKLAMALAR

Selâhattin Hilâv

Son yıllarda marx'cı düşünce içinde gerçekleşen en önemli değişikliklerden ve yeniliklerden biri, uzun zamandır üzerinde durulmayan Asya-tipi-üretim biçiminin yeniden ele alınarak bilimsel bir çalışma varsayımı olarak kullanılmaya başlanmasıdır. 1930 yıllarında çetin tartışmalara konu olan ve politik nedenler yüzünden bir yana atılan Asya-tipi-üretim biçimi problemi İkinci Dünya savaşından sonra ulusal kurtuluş hareketlerinin ortaya çıkması, Afrika-Asya devletlerinin politik alanda dünya çapında önem kazanması ve bağımsızlığına kavuşan ülkelerde kapitalist olmayan bir yolun denenmesi dolayısıyla yeniden önem kazanmıştır. Bu ülkelerde, kapitalist-olmayan kalkınma yolunun teorik temelini kurmak ve yurt gerçeklerine uygun ilerici bir politika güdebilmek için gerekli inceleme ve çözümlemeleri yaparak sınıf ilişkilerini ortaya çıkarabilmek amacıyla Asya-tipi-üretim kavramından yararlanılabileceği anlaşılmıştır. Daha 1920 yıllarında, marx'cılığın klâsik gelişme şemasındaki (Sınıfsız-İlkel-toplum, Kölelik - Derebeylik-Kapitalizm-Sosyalizm) Kölelik esclavagisme) ve özellikle Derebeylik (féodalité) aşamalarının, Avrupa-dışı toplumların hepsinde iyice uygulanmadığı farkedilmişti. Afrika uluslarının toplumsal yapıları ve tarihi üzerinde çalışanlar bu eksikliği iyiceduydukları gibi son zamanlarda, Hindistan, Vietman ve Mısır tarihi üzerinde çalışanlar da, bilimsel araştırmalarına yol gösterecek yeni bir varsayımın gerekli olduğunu söylediler. Sömürge ve yarisömürge ülkelerin ulusal kurtuluş hareketleri, ülkeler arasındaki gelişmelerde görülen eşitsizlik ve evrensel bir tarihin ortaya konulması konusunda marx'cılık açısından yapılan çalışmalar, Asya-tipi-üretim biçimini günün konusu haline getirdi. Bununla birlikte, henüz inceleme ve araştırma aşamasında olan bu çalışmaların somut örnekler ortaya konmadan önce, Avrupa-dışı ülkelere kolayca uygulanabileceğini ve şimdiye kadar açıklanamamış ya da yukarıda sözü geçen şamaya zorla uydurulmuş toplumsal gerçekleri bir çırpıda açıklayacağını sanmak doğru olmaz. Bir varsayım niteliğini taşıyan Asya-tipi-üretim kavramı, her şeyden önce, ele alınan tarih ve toplum gerçeklerinin bu kavram açısından somut araştırılmaları yapıldıktan sonra geçerliğini ispat edecektir. Bununla birlikte daha şimdiden, Avrupa-dışı toplumlar için bu bilimsel çalışma varsayımının çok büyük bir önem taşıdığını söyleyebiliriz.

Bu konuda, Macar sinologu Ferenc Tokei'nin ve fransız bilim adamlarından Charles Parrain ve Jean Chesnaux'nun yazdıkları incelemelerden yararlanarak, Asya-tipi-üretim biçimini açıklamaya çalışacağız.

ASYA—TİPİ—ÜRETİM BİÇİMİ KAVRAMININ OLUŞUMU.

Marx, doğu toplumlarıyla 1853 yılında ilgilenmeğe başlamış ve New

York Daily Tribune'da, Hindistan'la ilgili sekiz makale yayınlamıştı. Marx, bu yazılarında, Asya'da mülkiyet ilişkilerinin uzun bir süreden beri değişikliğe uğramamış olduğu üzerinde özellikle duruyordu. Engels'e yazdığı 8 Haziran 1853 tarihli mektupda şöyle diyor :

«Doğuda, şehirlerin ortaya çıkışına gelince, bu konuda, François Bernier'in, Mogol İmparatorunun Ülkelere Anlatan Gezi'sindekinden daha ilgi çekici ve çarpıcı bilgi bulunamaz... Bernier, haklı olarak, Doğu'da görülen temel olayları (Türkiye'den, İran'dan ve Hindistan'dan söz ediyor) özel toprak mülkiyetinin varolmayışında buluyor... Doğu cennetinin gerçek anahtarı işte buradadır.»

Engels, bu mektuba verdiği cevapda, Marx'ın görüşlerini doğru bulduğunu söylüyor ve Doğuda toprak mülkiyetinin olmayışını iklim ve toprak şartlarıyla açıklıyor. Engels, bu açıklamaları yaparken özellikle geniş çorak alanların oynadığı rolden söz ediyor. Doğu'da, suların, tarım yapılması için ilk şart olduğunu ve bu işin ya iller ya eyaletler ya da merkezi iktidar tarafından gerçekleştirildiğini ileri sürüyor. Engels'e göre, Doğu devletlerinin sadece üç ana bölümü vardır: 1. Maliye (iç talan), 2. Savaş (iç ve dış talan) ve üretimin tekrarlanabilmesi kaygısından doğan, 3. Genel bayındırlık işleri.

Ne var ki, Marx, Engels'in yaptığı ve daha sonra Plekhanov'un kabul ettiği (1) bu çeşit bir coğrafi açıklamayı yeterli bulmamıştı. Marx 14 Haziran 1853 tarihli mektubunda Engels'e özet olarak şunları söylüyordu: Hindistanın toplumsal hayatının durgunluğu bu ülkenin, genel bayındırlık işlerini gerçekleştiren hükümet ile (bir kaç şehir sayı mayacak olursa) kendi içine kapalı küçük ve apayrı bir dünya teşkil eden bir organizasyon içinde bulunan köy topluluklarının (cemaatlarının) mevcudiyetiyle açıklanabilir. Bu köy topluluklarının bir kısmında toprak ortaklaşa ekiliyor, çoğunda her köylü kendi toprağını işliyor. İşlenmeyen topraklar ortak mera olarak kullanılıyor. Kadınlar, yün eğirme ve dokuma işiyle uğraşıyorlar. «Bir bakıma, bütün Asya'da, müslümanlar toprak mülkiyetinin yokluğunu bir ilke haline getirmiş gibi görünüyorlar.»

Marx, Doğu'da görülen toplumsal durgunluğu yani değişmezliği ve durukluğu sadece coğrafi nedenlerle açıklamakla yetinemediğini biliyordu. Engels'in, Doğudaki durgunluğu coğrafi şartlarla açıklamaya kalkması çeşitli tarihi olaylarla uzlaştırılması kolay olmayan bir görüştü. Çünkü, tarihi olaylar bakımından Doğudaki durgunluğu coğrafi şartların kötülüğü ile açıklamak yerine bunun tam tersini söylemek belki de daha büyük açıklama imkânları sağlayabilirdi. Nitekim, Yunanistan'daki gelişme (yani durgunluğun tam tersi olan olay) coğrafi şartların (bazı özel faktörlerin de katılmasıyla) kötü olması dolayısıyla açıklanıyordu. Gerçekten de, eski Yunanistan'da şehirlerin ve endüstrinin gelişmesi, toprağın elverişsiz olmasından doğmuştu. Bundan ötürü, genel bayındırlık işlerinin merkezi bir iktidar tarafından gerçekleştirilmesini sadece coğrafi şartlarla açıkla-

(1) Bakınız: G. V. Plehanov, «Marksist Düşüncenin Temel Meseleleri», s. 50 ve arkası, s. 67. Sosyal Yayınlar.

mak imkânsızdı. Hiç olmazsa başlangıçta, aşiret (oymak) hayatının getirdiği bir gelenegın ve daha sonra ekonomik bakımdan kendi kendine yeter (autarcique) bir köy toplulukları sisteminin etkisini gözönünde tutmak gerekiyordu. Nitekim, bu problemin açıklanmasını sırf coğrafi şartlar bakımından ele almak, konuyu dar bir teknik açıdan görmek sonucunu doğurabilirdi. Asya-tipi-üretim biçimi üzerinde çalışmış olan Plekhanov'un öğrencisi Wittfogel, problemi sadece dar bir teknik problem olarak gördüğü için üretim biçimini bir yana bırakan soyut bir «hidrolik toplum» kavramına varmış ve toplumsal şartları görmezlikten geldiği gibi tarihi gelişmeyi de hiçe sayarak birbirine taban tabana karşıt üretim biçimlerini bu kavram içinde toplamak gibi bir yanlışlığa düşmüştü.

Yukarda yapılan açıklamalardan belli olduğu üzere, Marx, «merkezî iktidar» sözünden Devlet'in temelini (base'ını) kastetmektedir. Yani Marx'ın gözünde «merkezî iktidar» bir üstyapı kurumudur. Marx, Doğu ile Batı arasındaki farkı coğrafi şartların farklılığında değil, Doğu'da «uygarlığın çok alçak bir düzeyde ve toprakların çok geniş olmasında» bulmaktadır. Bu coğrafi şartların değil tarihi bir şartın ileri sürülmesi demektir. Yani burada önemli olan uygarlık düzeyinin çok alçak olması ve böyle bir düzeyin geniş topraklarla karşılaşmasıdır. Daha açıkça söylemek gerekirse, Marx'a göre, Doğuda raslanan toplumsal durgunluk toprak mülkiyetinin (yani aşiret mülkiyetinin) süregitmesinden ve toplumsal işbölümünün gerektiği gibi gelişmemiş olmasından doğuyordu.

Ortak mülkiyetin yani aşiret mülkiyetinin Doğu'da nasıl olup da süregittiğini (artakaldığını) açıklamak sözkonusu olunca, Marx, özet olarak şunu söylüyordu: Asyada gördüğümüz mülkiyet biçimi (aşiret mülkiyeti - ortaklaşa mülkiyet) ilkel ve tabiat tarafından verilmiş (sunulmuş) bir mülkiyet biçimidir. Yalnız Avrupa hariç, bütün dünyada, köy toplulukları ve devlet gelirleri sistemleri (maliye sistemleri) ortaklaşa toprak mülkiyeti üzerinde, mümkün olduğu kadar tabii bir biçimde ve özel tarihi faktörler işe karışmadan teşekkül etmişlerdir. Bundan ötürü, tarihte «biricik» diyebileceğimiz eski Yunan'ın gelişmesi bir takım özel faktörlerin etkisiyle ortaya çıkmış ve belirmiştir. Yani, tarihte ilk olarak özel mülkiyetin eski Yunanda ortaya çıkması tabii bir şey olmadığı halde, Doğu toplumlarında ortak mülkiyetin süregitmesi tabiidir. Yalnız eski Yunan'da, sözünü ettiğimiz bu özel faktörler, bireyin (ferdin) kendisini «topluluğa bağlayan göbek bağı» kesmişlerdir. Oysa bu kesilme ve kopma tabii bir şey değildir.

ASYA-TİPİ-ÜRETİM BİÇİMİ İLE KÖLELİK VE DEREBEYLİK ARASINDAKİ FARKLAR.

Marx, fazla-iş'in belli bir bölümünün tüm alındığı Kölelik sistemini Asya-tipi-üretim biçiminden ve Derebeylikten kesin olarak ayırır. Daha sonra, Asya-tipi-üretim biçimi ile Derebeylik arasında da kesin bir ayırım yapar. Marx'a göre, Asya-tipi-üretim biçiminde, Derebeyliğe karşıt olarak, üretim şartlarını ellerinde tutan köylüler özel mülk sahipleri karşısında değil, ortaklaşa toprak mülkiyetini sürdüren ve koruyan devlet karşısında bulunmakta ve bundan dolayı Devlet, toprak rantini almak için ekonomi

dışında bir zorlamaya başvurmak zorunda kalmamakta ve köylü ancak taba olarak yükümlülük (mükellefiyet) duymaktadır. Bundan ötürü, Derebeylik düzeninin toprak kölesi (serfi) ya da küçük köylüsü, Asya-tipi toplum köylüsü kadar politik baskı altında bulunmamakta ve bu baskıya boyun eğmek zorunda kalmamaktadır. Asya tipi toplumda, özel toprak mülkiyeti olmadığı için teba yani yükümlü, ortaklaşa mülkiyeti sürdüren ve koruyan ve bir zamanlar gerçekliği olan «yüksek topluluğun» temsilcisi olarak ortaya çıkan kimseye yani despota ya da Devleti temsil eden memurlara haracını (vergisini) vermek durumunda bulunmaktadır. Demek ki, asya tipi toplumda gördüğümüz devlet gelirleri (vergiler) sistemi ilkel-topluluğun içinden ve bu topluluğun binlerce yıllık ortaklaşa yedekleme (yedek besin ve gereç verme) töresinden doğmakta ve köylüler hayatın değişmiş olduğunu ya da kamusal kurumların kendi aleyhlerine döndüğünü (eskiden olduğu gibi işlemediğini) çok sonra anlamaktadırlar.

ASYA-TİPİ-ÜRETİM BİÇİMİNDE TOPLUMSAL BÖLÜNME VE SINIF YAPISI

Asya-tipi üretim biçiminde, temelin, ilkel aşiret mülkiyeti yani ortaklaşa mülkiyet olduğunu söylemiştik. Ama bu, Asya-tipi-üretim biçiminin Sınıfsız-ilkel-toplum ile bir ve aynı şey olduğu anlamına gelmez. Marx ve Engels, aile işinin (çalışmasının-emeginin) ortaklaşa aşiret mülkiyetine dayanarak ve bu mülkiyet üzerinde toplumsal işbölümü (ama gerçek toplumsal işbölümü değil); ve aile yapısının toplumsal yapı (ama gerçek sınıf yapısı değil) haline gelmiş (dönüşmüş) olduğunu söylemişlerdi. Marx ve Engels, bu düşüncelerinin, tarım döneminde kalmış ortaklaşa mülkiyet düzeni yani Asya-tipi-üretim biçimi için de geçerli olduğunu belirttiler. Bundan ötürü, Asya-tipi-üretim biçiminde aile yapısının gelişip ortaya çıktığı toplumsal yapıya (structure), Kastlar Sistemi dediler.

Asya-tipi toplumlarda görülen Kastların, Batı'da görülen gerçek toplumsal sınıflarla aynı şey olup olmadıkları üzerinde tartışılabilir. Belli durumlarda, Kastlarla sınıfların aynı şey olmadıkları da söylenebilir. Öte yandan, belli bir toplumsal yapıdaki Kastlar, Batı'daki sınıflara gerçekten benziyorlarsa bu benzerliğin hangi ölçüde olduğunu ortaya çıkarmak gereklidir. Bütün bu tartışmalı konulara karşılık, kesin olarak bildiğimiz bir şey varsa, o da, Marx'ın Asya-tipi toplumlarıdaki Kast sistemini sınıfsız bir toplum olarak görmediğidir. Marx, Kast sistemini, daha çok, sömüren-sömürülen sınıflar ilişkisi olarak görüyordu. Gerçekten de, kimi zaman, Kastlar fiili sınıf antagonizmalarını saklamakla kalmazlar aynı zamanda bu antagonizmaları (aykırılıkları), uyumsuzlukları adamakıllı bulandırır ve örtbas da ederler. Kast sisteminde gördüğümüz sınıf ilişkisi, köle ve köle-sahibi ilişkisinden daha az gelişmiştir. Ama sırf temelinin illikliğinden ötürü bu ilişki, gelişme açısından ele alındığı zaman, Kölelik düzenindeki sınıf ilişkisinden daha tehlikeli ve gaddar bir ilişki olarak ortaya çıkar. Çünkü, tarım döneminde toplumun gelişmesi (evrimi) ancak ataerkil (patriarkal) ortaklaşa mülkiyetin yıkılmasıyla mümkündür.

DÖRT

ASYA-TİPİ-ÜRETİM BİÇİMİ VE POLİTİK YAPI

Marx, eski köy topluluklarının (ortaklaşa toprak mülkiyetine dayanan tarım topluluklarının) en kaba devlet biçiminin yani Doğu Despotluğunun temeli olduğunu söylüyor. Marx'a göre bu toplumlarda, Kastların ve hakim sınıfların kaynağını, kamu görevlerinde aramak gerekir:

«Mısır astronomisini, Nil'in taşma zamanlarını hesaplamak zorunluğu doğurmuştur. Ama bu zorunluk, aynı zamanda, tarımı yönetici kimseler olarak rahipler kastının hakimiyetini de doğurmuştur.» (Kapital, Kitap 1, Cilt 2, s 187)

Doğu'da devlet biçimlerinin ve kiral sülâlelerinin ardarda gelişinde, istilâların önemli bir rol oynadığı apaçıktır. Ama bu olay, toplumun temelini, yani köy topluluklarının, politik alanda kopan fırtınalara direnç göstermeyişi ve hatta kayıtsız kalışı ile açıklanabilir. Gerçekten de, köy topluluklarına mensup köylüler için, vergi ya da salma alanların kimler oldukları önemli değildir. Önemli olan, istilâcıların yükümleri (mükellefiyetleri) arttırmamaları ve kamu görevlerini öncekiler kadar iyi yapmalarıdır. Asya'da, savaşlar, istilâlar, sülâleler birbiri ardırdan geçip gitmiştir. Ama köy topluluklarının bütün bunlara dayanmış olmaları, Doğu despotluklarının iktidarını sağlayan şeyin istilâlar değil belli bir takım kamu görevlerinin yerine getirilmesi olduğunu açıkça göstermiştir. Marx ve Engels, bu durum içinde bulunan Asya-tipi-üretim biçimi toplumlarının temelinde, ortaklaşa aşiret mülkiyetinin kalıntısının bulunduğunu kabul etmekle birlikte bu toplumların birer sınıflı toplum olduklarını söylemişlerdi. Bunu söylerken, köy topluluklarında yaşayan köylülerin «topluluk» adına üretim-fazlasından yoksun kılınmalarını yani «topluluk» adına kendi üretim-fazlalarının ellerinden alınmasını gözönünde tutuyorlardı. Asya-tipi-üretim biçiminde, Devlet, topluluğun menfaatlerini temsil ettiğini ileri sürerek emeğin fazla-ürünü istemekte ve almaktadır. Demek ki, Marx, Asya-tipi-üretim biçimini, Antik (kölelik) ve Derebeylik üretim biçiminden, fazla-ürünü mülk edinenin (alanın) kimliği bakımından ayırd etmektedir. Asya-tipi-üretim biçiminde, fazla-ürünü alan Devlettir yani Doğu Despotudur. Böylece, Asya-tipi-üretim'de, Devlet, toprağın sahibi olarak ortaya çıkar; genel olarak, üretim araçlarının hatta üreticilerin sahibi gibi davranır ve ortaklaşa aşiret mülkiyeti temeli üzerinde düzenli bir sömürme gerçekleştirir. Bütün bu açıklamalar, Marx ve Engels'in, Asya-tipi-üretim biçimini, ilkel toplumdan artakalan mülkiyet şartları üzerine kurulmuş ayrı bir kategori olarak kabul ettiklerini göstermektedir.

ASYA-TİPİ-ÜRETİM KAVRAMINDA GELİŞMELER.

Marx, daha sonra yaptığı (1859) ve ancak 1939'da yayınlanan «Grundrisse der Kritik der Politischen Oekonomie» adlı çalışmasının bir bölümünde Asya-tipi-üretim biçimi kavramını daha açık ve topluca ele almıştı. Bu çalışmanın, «Formen, die der kapitalistischen Produktion Vorhergehen» adlı bölümünde bu konudaki görüşlerini kesin olarak belirtmişti. Marx bu bölümde (Kapitalizm-öncesi Ekonomik Yapılar), Asya-tipi-üretim biçimini

«antik mülkiyet biçiminden» ve «germanique mülkiyet biçimi»nden ayrıyordu. Marx, Sınıfsız-ilkel-toplumun yıkılmasından, birbirinden farklı üç sınıflı toplumun doğduğunu söylüyordu. «Germanique toplumda» birey (fert) topluluğa bir toprağın efendisi olarak katıldığı halde, Asya-tipi-üretim biçimi, topluluğun, bireyler üzerindeki kontrolünün şiddeti bakımından ötekilerden ayrılıyor.

Marx, Asya-tipi-üretim biçiminde, bireylerin, ancak bir topluluğa bağlı olmaları dolayısıyla toprak sahibi olabildiklerini söylüyordu. Asya tipi Devlet bu temel birimler (unité'ler) üzerinde kurulmuştur. Böylece kurulmuş olan topluluğun «üstün bir birlik» olduğunu söylüyordu Marx. Bu «birlik» köy topluluklarını genel buyruk altında tutmakta ve politik nitelik taşıyan «gerçek» fonksiyonları ve özellikle ekonomik fonksiyonları (bayındırlık işleri) yerine getirmektedir.

Kapital'in üçüncü kitabında, Marx, tarım ve endüstrinin ayrılmazlığını içlerinde taşımaları bakımından öteki topluluklardan ayrılan köy toplulukları hakkında ilgi çekici açıklamalar yapar. Marx'a göre, bu köy toplulukları varlıklarını uzun zaman sürdürürler. Bu süre içinde sayısız politik yapıların göçüp gittiği görülür. Şaşılacak kadar sağlam olan bu köy topluluklarını kimi zaman bir ticaret ekonomisinin bile etkilemediği ve sarsmadığı görülür. Bununla birlikte, Asya-tipi-üretim biçiminin mutlak bir durgunluk (değişmezlik) gösterdiğini sanmak doğru değildir. Bu üretim biçiminin başka üretim biçimlerine geçebildiği doğrudur. Asya-tipi-üretim biçiminin, özellikle Derebeyliğe geçebileceğini ileri sürmek yanlış olmaz. Ne var ki, böyle bir durum varsa, bu geçişin yapılan bilimsel çalışmalarla somut olarak gösterilmesi gereklidir.

Asya-tipi-üretim biçiminde, üretim araçları, özel mülkiyet olarak bir yönetici sınıfın elinde değildir. Oysa köle-sahipleri (Kölelik düzeninde), Derebeyler ve Kapitalistler üretim araçlarının özel mülkiyetine sahiptirler. Bu bakımdan, Asya-tipi-üretim biçiminde, sınıf ilişkileri başka bir üretim biçimindeki sınıf ilişkilerine benzemezler. Bu tip üretim biçiminde, halk kitlelerinde genel bir başegme görülür. Marx, bu durumu «genelleştirilmiş kölelik» sözüyle anlatmıştır. Ne var ki, buradaki «kölelik» sözünü apayrı bir üretim biçimini dile getiren «Kölelik» terimiyle karıştırmamak gerekir. Asya-üretim-biçiminde, köy toplulukları, Devlet iktidarına ve bu iktidarı temsil eden kimselere (bunlar aristokratik ya da bürokratik diye adlandırılacak bir araçlar zümresidir), bağlıdırlar. Bu temsilciler (ajanlar), ekonomik sorumluluk taşırlar; ürün-fazlasını alır, angarya belirler ve asker toplarlar. Ama bunların yetkisi ancak görev yerine getiren kimsenin yetkisidir. Asıl güç ve yetki (iktidar) Devletin kendisindedir. Bu görevliler (ajanlar) güçlerini ve yetkilerini Devlettten alırlar. Köy toplulukları ile Devlet iktidarı arasındaki sınıf uzlaşmazlığının (antagonizmasının) öteki diyalektik yüzü, her iki yanın, yani köy toplulukları ile onları sömüren ama ekonomik organizasyonunu da sağlayan Devletin teşkil ettiği «üstün birlik»tir. Asya tipi büyük imparatorluklarda gördüğümüz tapınak ve anıt gibi manevi değerleri sembolleştiren eserlerin yapılması, despotların fante-

zisinden değil bu «üstün birlik»in tenleştirilmek, somut politik bir anlama kavuşturulmak ve yüceltilmek istenmesinden doğmuştur.

Asya-tipi-üretim biçiminde toprakların, bir köyün ya da köylerin, Devlet iktidarını temsil eden yüksek memurlara bağışlanması, toplumun toprak mülkiyetini elinde tutması durumunu değişikliğe uğratan bir şey değildir. Bağışlanan bu topraklar ve köyler aslında bir senyörün aïdat karşılığı tâbilerine verdiği gerçek topraklar değil sahte-yurtluklardır (faux-fief). Bunları ellerinde tutanlar, devletin köy üzerindeki haklarından ancak «yetkili-olmak» bakımından yararlanırlar; üretim fazlasını alır ve angarya belirlerler. Devletin yerinde bu yüksek memurların bulunması köyün ekonomik bakımdan kendi kendine yeterliğini yani autarcique durumunu ve üretim temelini değişikliğe uğratmaz.

Asya-tipi-üretim biçiminde, şehirlerin ekonomik hayatta büyük bir rolü yoktur. Şehrin fonksiyonu, bir çeşit «fazladan eklenmişlik» niteliği taşır.

SOMUT TOPLUMLAR VE ASYA-TİPİ ÜRETİM BİÇİMİ

Bazı toplumlar, marx'cılığın klâsik şemasına (Sınıfsız-ıkel-toplum, Kölelik, Derebeylik, Kapitalizm, Sosyalizm) girmediği gibi Asya-tipi-üretim biçimi ile de tam olarak açıklanamaz. Ele alınan bir toplumun hangi üretim biçimine uygun düştüğünü anlayabilmek için önce somut bilimsel araştırmalar yapmak gerekir. Ayrıca, herhangi bir toplumda, sözü geçen üretim biçimlerinden yalnız bir tekinin ötekileri dışarda bırakacak biçimde katkısız bir halde bulunduğunu sanmak da yanlışır.

Bir toplumun, Asya-tipi-üretim biçimine girip girmediğini a priori (araştırma ve inceleme yapmadan önce) kestiremeyeceğimizi söylemiştik. Bununla birlikte, Asya-tipi-toplum dediğimiz zaman, Marx ve Engels'in yazılarında görüldüğü gibi, ilk olarak Çin, Vietnam, Hindistan, Eski İran ve Mısır'ın sözünü edebiliriz. Eski Mezopotamya ve Anadolu uygarlıklarına bağlı toplumların bu açıdan incelenebileceği ve incelenmesi gerektiği de söylenebilir. Bizans (özellikle başlangıç çağında) da bu bakımdan incelenebilir. Güney Amerikada ortaya çıkmış olan İnka ve Aztek toplumları da bu tip içinde sayılabilir. Marx, Asya-tipi-üretim biçimine örnek verirken Etrüskler'den de söz etmişti. Eski Girit ve Miken uygarlıkları da yeni araştırmaların ışığında, Asya-tipi toplumlara örnek olarak görünmektedirler. Coğrafya açısından bu kadar çeşitli yerlerde ortaya çıkan toplumları içine alması bakımından, bu üretim tipinin asıl adının yani «Asyaî-Üretim-Biçimi»nin yeterli ve uygun olmadığını düşünen Jean Chesnaux, bu deyim yerine «Despotico-villageois» deyiminin kullanılmasını teklif etmiştir. Biz «Asya-tipi» sözünü kullanarak, «Asyaî» kelimesinin coğrafi belirleniminden kurtulunabileceğini düşündük ve bundan ötürü «Asyaî-üretim-biçimi» yerine «Asya-tipi-üretim biçimi» dedik.

ASYA-TİPİ-ÜRETİM BİÇİMİNDE İDEOLOJİK YAPI

Son olarak, bu tip üretim biçiminin kaba hatlarıyla negibi bir ideoloji

doğurduğunu açıklamaya çalışalım. Asya-tipi üretim biçimine bağlı toplumlarda, ideolojik hayat dünyanın değişmezliği duygusu ve inancı üzerine temellenmiştir. Dinî bir biçim alan hayali toplulukların tasavvur edilmesinin köklerini de bunda aramak gerekir. Eski Mısır, Hint ve Bâbil kozmogonilerinde raslanan bu çeşit hayali topluluklarda bireyin (ferdin) hiç bir önem taşımadığı görülür. Bu kozmik kuruluşlar karşısında insan yine de körü körüne boyun eğmez ve iki türlü tepki gösterir: 1. Bireysel kaçış (Çin taoizminde v.b görüldüğü gibi.) 2. Topluluğa ya da birliğe karşıt bir başka topluluğa katılma. Bu topluluk, insanın altında ezildiği baskıdan öc almak için yarattığı sunî bir topluluktur. Gizli Hint ve Çin toplulukları, Müslüman tarikatleri ve birlikleri bunların örnekleridir. Bu gizli topluluk ve tarikatlerin giriş törenleri ve silsileî meratipleri, herşeyden yoksun olan köylüye ve emekçiye, gerçek toplumda çektiği sıkıntıyı ve ezilmişliği unutturur ve onu avuturlar.

ATAÇ KİTABEVİ. TOPLUMBİLİM DİZİSİ

1. **JEAN-PAUL SARTRE**

YAHUDİ SORUNU

Çeviren: Emin Türk Eliçin

3 Lira.

2. **ŞERİF HULUSİ**

İKTİSADİ BUHRAN ve MONOPOLLER

4 Lira

çıktı.

AZ GELİŞMİŞ ÜLKELER VE AVRUPA ORTAK PAZARI

Derliyen :

A. SARICA

O N S O Z

Bilindiği gibi Ortak Pazara katılma isteğimiz, Avrupanın altı ileri sanayi ülkesinin kurduğu bu topluluk tarafından kabul edilmiş bulunmaktadır. Bu durumda Türkiye beş yıllık bir geçiş döneminden sonra, Fransa ve Belçikanın eski bazı sömürgeleri gibi, özel hükümlere tâbi «ortak üye» olacaktır. Türk Hükümeti «ortaklığa» alınmamızı büyük bir başarı olarak göstermekte, tutumu ile bu «ortaklığın» yurdumuzun yararına olacağı konusunda kesin bir kanaata vardığını belirtmektedir.

Biz bu kanaati hiçbir şekilde paylaşmıyoruz. Söz konusu kuruluşa katılmanın Türkiye'nin iktisadi gelişmesine yararlı olmadıktan başka, büyük zararlar vereceğine inanıyoruz.

Ortak Pazar, Batı Avrupanın gelişmiş sanayi ülkelerinin kendi ortak iktisadi çıkarlarını korumak için örgütlenmeleridir. İktisaden az gelişmiş bir ülke olmaktan kurtulamamış bulunan Türkiye'nin bu topluluk içinde sanayileşmesi imkânsızdır. Az gelişmiş bir ülkenin kalkınması için ise her şeyden önce milli sanayiini kurması gerektiği artık herkesçe tartışmasız kabul edilmektedir. Bu durumda hangi bilimsel hesaplara dayanarak Ortak Pazara girişimiz mutlu bir olay olarak reklâm edilmekte, hangi yönden yararımıza olacağı sonucuna varılmaktadır, anıyamıyoruz.

Ortak Pazar üyelerinin ileri sanayi ülkelerini (örneğin İngiltere) topluluğa almamak için direniş göstermeleri, öbür yandan ham madde ve yiyecek maddeleri üreticisi az gelişmiş ülkelerin ortaklığını nazlanmadan kabullenmeleri dikkat çekicidir. Bu davranışın nedeni meydandadır: Altılar kendilerine rakip aramamakta, oysa sanayileşme imkânları kısıtlanmış, ucuz ham madde kaynaklarını, sanayileri için garantili sürüm pazarlarını tabii reddetmemektedirler.

Ortak Pazara girmekle dış ticaretimizin gelişeceği iddia edilemez. Sanayi mamulleri alıcısı olarak seçim hakkımız kısıtlanacak, daha ucuz, daha elverişli koşullarla ithalat yapmamız engellenecektir. İhracatımızda da uzun süreli bir artış beklemek yanlıştır. Az sayıdaki tarım ürünlerimizin rakipleri de bu birliğe alındıkça lehimize koşullardan, düşük gümrük resimlerinden, yararlanma imkânımız eşit olacak, bize bir fayda sağlamaz hale gelecektir. Tarımda üretimin bir aşamadan sonra maliyeti yükseltmeden artırılmıyacağını da hesaba katmak gerekir.

DOKUZ

Yabancı sermaye yatırımlarının artacağı umuduna gelince, bu türlü yatırımların nasıl yalnızca kendi yararlarına az gelişmiş ülkeyi sömürme, soyuma siyaseti güttüğü aşağıda ayrıntılarıyla açıklanmıştır. Kaldı ki taşınma suyla değirmenin dönmeyeceğini, (yabancı sermaye ile işbirliği yapan mutlu azınlığın çıkarı millî yararımız olarak kabul edilemezse) yabancı sermaye yatırımlarının Türkiye'ye hiçbir bakımdan yararlı olmadığını, büyük umutlar bağladığımız Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanununun bugüne kadar uygulamada önemli döviz kaybından başka bir sonuç vermemesi ortaya koymuştur. (1)

Siyasi, iktisadi koşullar gereği az gelişmiş ülkeye ancak kapkaççı sermaye yatırım yapmakta, en kısa süre içinde aşırı kârlar sağlayıp savuşmak amacını gütmektedir. Oysa serbest hareket etme yeteneğine kavuşması ile yerli sermayenin, kutuplaşma kuralı gereğince, Batı Avrupa ülkelerine kaçması önlenemeyecektir.

Ortak Pazara girmekle Türkiye'nin yeni bir dış kredi kaynağı kazana-acağı düşünülebilir. Ancak Türkiye'yi dış borçlar yükü en ağır ülke durumuna sokan, 1950 den sonraki hesapsız borçlanma ve bu yoldan elde edilen olanakları hovarda bir mirasyedi usulünce verimsiz alanlara yatırma siyaseti bu ülkeye hiçbir şey kazandırmamıştır. Bugünkü durumu kurtarma çabası uğruna, gelecek kuşaklara gittikçe artan külfetler yükleyecek yeni borçlanmalara gitmek Türkiye'yi içinde bulunduğu kısır döngüye mahkûm etmekten başka bir anlam taşımaz.

Ortaklığın işgücü yönünden de Türkiye'nin kaybına yol açacağı bilinmektedir. Aslında ihtiyaca yetmeyen yetişmiş insan gücü sanayi ülkelerine kaçacak, Türkiye üstelik bunların yetişmesine harcadığını zarar bölümüne yazacaktır. Bu konu da ileride uzun boylu incelenmiştir.

Ortak Pazarın bir iktisadi örgütlenme niteliği yanında siyasi, hissi tarafları olduğu ileri sürülebilir. Ancak bu yönlerden de bakılınca kazancımızın ne olacağı belirli değildir. Batının her milletlerarası kuruluşuna gözü kapalı girmek Türkiye'ye ne kazandırmıştır? Son olaylar bu konuda daha titiz davranmamızın gerektiğini açığa vurmuştur. Helic, normal olarak lideri olmamız gereken bağımsız ülkeler toplantısına zorla kabul ettirmeğe çabaladığımız gözlemlerimizin geri çevrilmeleri karşısında böyle kraldan fazla kralcı bir tutumun bize neler kaybettirdiği daha da kesinlikle belirmiştir.

Ortak Pazara katılmaya bizi bir bakıma, iktisadi hesapların dışında, Avrupalı sayılmak kompleksimizin ittiği de söylenebilir. Ancak bu uğurda iktisadi kalkınmamızı feda etmekle biraz pahalı bir fiyat ödemiş olmuyor muyuz?

Ortak Pazarın, kuruluşu amacı, kurucu ülkelerin çıkarları gereği, «ortak üyeliğe» alınan az gelişmiş ülkelerin zararına işlediğini, böyle bir örgütlenme fikrinin ortaya atılışından başlayarak açıklayan bu incelemeyi,

Bak: Yabancı Sermaye ile Kalkınma Efsânesi, Doğan Avcıoğlu,
Yön, 9 Ekim, 1964, S.8.

yurdumuz için önemli olduğu kadar az incelenmiş olan bu konuya dikkati çekmek için, çevirmeyi yararlı bulduk.

AVRUPA ORTAK PAZARI VE AZ GELİŞMİŞ ÜLKELER

Sömürgeci imparatorlukların dağılması, yeni bağımsız devletlerin kurulması çağımızın en ilginç gelişmelerinden biridir. Milli kurtuluş hareketleri sömürgecilik sistemini ortadan kaldırmakta, emperyalizmin temellerini çökertmektedir. Eski sömürge ve yarı-sömürge topraklar üzerinde genç, bağımsız devletler kurulmaktadır. Bu ülkelerin halkları gelişmenin yeni bir dönemine girmişlerdir; yeni bir hayat kurmak yolundadırlar ve dünya politikasını etkilemektedirler.

Ancak eski sömürgecilik sisteminin sona ermesi, emperyalizmin Asya, Afrika, Lâtin Amerikada sömürme siyasetinden vazgeçtiği anlamına gelmez. Emperyalizm, değişen milletlerarası durum içinde bu ülkeleri sömürmeyi sürdürmek istemektedir; bu ülkeler üzerindeki doğrudan siyasi baskısını kaybettiğinden, son yıllarda kazanılmış olan bağımsızlıklarını engellemek için dolaylı yollar aramaktadır.

Emperyalist devletler bu amaçla biraraya gelerek kolektif bir sömürgecilik cephesi kurmaya gayret etmektedirler.

Altı Batı Avrupa ülkesinden (Fransa, Federal Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg) kurulu Avrupa İktisadi Topluluğu (ki kısaca Ortak Pazar diye bilinmektedir), genç egemen ülkelerin iktisadi ve siyasi bağımsızlıklarını tehdit eden kolektif sömürgeciliğin en tehlikeli belirtilerinden biridir.

Ortak Pazar Asya, Afrika, Lâtin Amerika ülkeleriyle emperyalist güçler arasındaki iktisadi ve siyasi ilişkilerde önemli bir rol oynamaktadır.

ROMA ANTLAŞMASI VE AZ GELİŞMİŞ ÜLKELER

Eski sömürgecilik sisteminin sona ermesi dünya olaylarının gidişini gittikçe daha fazla etkilemektedir. Bu olay aynı zamanda Avrupa birliği politikasını da etkilemektedir. Bu birliğin öncüleri, günlük kararlarında olduğu kadar, ileriye yöneltmiş plânlarında da sömürgecilik sisteminin dağılmasını hesaba katmak zorunda kalmaktadırlar.

Alman «Die Politische Meinung» dergisinin Mayıs 1962 sayısında, «Asya, Afrika ve Lâtin Amerikanın batılı devletlerin etki alanından çıkarak dünya politikasında bağımsız güçler olarak belirmeleri bütün hesapları altüst etmiştir» denilmektedir.

1950 yılı sonlarında Ortak Pazar kurucuları Pazarın söz konusu ülkelerle ilişkilerini daha pek önemsemiyorlardı. Hatta Henri Spaak'ın, 1957 de imzalanan Roma Antlaşmasının temelini teşkil eden raporunda Pazarın gelişme halindeki ülkelerle ilişkileri söz konusu bile edilmemişti. Ancak Avrupa İktisadi Topluluğunun (AIT) kuruluşu ile ilgili görüşmelerin son safhasındadır ki üye devletler sömürgelerinin Ortak Pazara bağlanması konusunda bir karar alınmıştır.

Bu karar «Eurafrica» denilen Avrupa - Afrika Birliğinin kurulması için yapılan birçok plânların sonucu sayılabilir. İki dünya savaşı arası devrede ve ikincisini izleyen yıllarda bir Eurafrica kurulması için çeşitli plânlar yapılmıştı. Bu projeler ileri sanayi ülkelerinin geri kalmış, bağımlı ülkelerdeki halkları sömürmek amacıyla birleşmek isteklerini, aynı zamanda da Batı Avrupa mali sermayesinin eski sömürge ülkeler haritasını yeni baştan çizmek ereğini açıkça ortaya koyuyordu.

Eurafrica plânları Batıda, Batı Avrupa kapitalizminin, gelişmekte olan milli kurtuluş hareketleri karşısında iktisadî, siyasî durumunu güçlendirmek ve korumanın başlıca aracı olarak görülüyordu. Bu konudaki düşünceler «Nation Belge» adlı gazetede az bulunur bir açık kalplilikle ortaya konmuştur: «Avrupada toplum nüfusları 80 milyonun altında olan 4 sömürgeci devlet (Belçika, Fransa, İspanya ve Portekiz) kalmıştır. Bunların ayrı ayrı, hattâ beraberce bağımsızlık hareketlerine karşı koyabileceklerini düşünmek bile boş bir düşünce başka birşey değildir. Bugünkü koşullar altında bizim kuşağımız bütün Avrupalıların Afrikadan atıldığını görmek tehlikesiyle karşı karşıyadır. Nasıl hareket edilmesi gerektiği açıktır: Afrika kıtasının Avrupanın tabii devamı ve ayrıcalı mülkü olduğu göz önünde tutularak az sayıda, zayıf ve dağınık devletlerin salt haklarının yerini bütün Avrupanın egemenliği almalıdır.»

Avrupa ülkeleri milli kurtuluş hareketlerine karşı birleşik bir cephe kurmak gayretindedirler. Batı Almanya iş çevrelerinin sözcüsü «Neues Afrika» gazetesinde şöyle yazılmaktaydı: «Avrupa, özellikle Fransa, Belçika, Portekiz, İspanya ve ikinci derecede Almanya, Afrikada çok önemli bir ödevle karşı karşıyadır. Bu ödevi başarabilmek için de iktisadî, teknik malî kaynaklara, ayrıca, hattâ daha da önce, ortak, belirli bir politikaya ihtiyacımız var.» (1)

Bir Eurafrica birliğinin kurulmasından yana olanlar, bir yandan Batı Avrupanın milli kurtuluş hareketleriyle savaşabilmek için güçlerini birleştirmek, öbür yandan Afrika halklarını Batı Avrupa'nın sömürgecilik siyasetini bıraktığına, eski sömürgelere özgeci yardımlar yapmak niyetinde olduğuna inandırmak istiyorlardı.

Bu çeşit propagandanın «France Outre - Mer» dergisinde çıkan ilgi çekici bir örneği aşağıdadır: «Eurafrika, adından da anlaşıldığı gibi dünyanın bu iki kesimindeki halkın zenginliğinin gerçekleştirilmesini, karşılıklı birbirlerini tamamlayıcı kaynaklarını kullanarak siyasî, iktisadî ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak amacı güden bir Avrupa - Afrika işbirliği, bu amaca güç verecek bir bloktur.» (2)

Batı Almanyadaki Industriekurier'nin, «Eurafrica, Afrika halkları için bir belâ değil bir nimettir» şeklindeki deyimi aynı düşünceyi yansıtmaktadır. (3)

(1) Neues Afrika, Monatschrift für Politik, Wirtschaft und Kultur in neuen Afrika, Sayı, 1. 1960, S: 25.

(2) France Outre - Mer, Sayı 327, 1957.

(3) Industriekurier, 30 Nisan, 1957.

Avrupa ve Afrikanın «ortak çıkarları» ile ilgili bu sözlerin tümü aslında Afrika ülkeleri üzerindeki iktisadi, siyasî ideolojik etkilerini sürdürmek ve güçlendirmek isteyen Batı Avrupa kapitalizminin yayılma plânlarını gizlemek amacı gütmektedir. Kurtuluş hareketlerine karşı savaşta Batı Avrupa ülkeleri dayanışma göstermektedirler. Ancak bu durum söz konusu devletler arasında bazı şiddetli çatışmalara da engel olamamaktadır. Batı Avrupa ülkelerinden herbiri Eurafrica plânlarının uygulanmasından kendi yararına faydalanma fırsatı çıkarma gayretindedir. Batı Almanya tekelleri, bu yoldan komşularının Afrikadaki sömürgelerinden yararlanabilmeleri için en elverişli ortamın yaratılacağını umduklarından, Eurafrica formülünü fazlasıyla benimsemişlerdi. 1951 yılında, Eurafrica taraftarlarından Anton Zischka şöyle yazıyordu: «Bağımsız bir politika izleyebilmek, kendi gücünü güvenlik altına almak için Avrupanın herşeyden önce Afrikaya ihtiyacı vardır... Bunun nüvesi de bir Alman - Fransız iktisadi işbirliğidir.» (1)

Bu fikirler, Batı Almanya sermayesinden faydalanmayı uman bazı Fransız iş çevrelerince desteklendi. 1948 yılında Fransız Bakanı Labonne Fransız sömürgelerinin gelişme plânını Alman iş adamları ve sanayicileri-ne danıştıyordu.

1950 de Schuman plânı yapıp Afrikanın Avrupa Kömür ve Çelik Birliğine «çeyiz» olarak verilmesi düşünüldüğünde, «ortak gayretler» konusu yeniden ortaya atılmıştır. Bu gelişmelere rağmen, sömürgeleri söz konusu olduğunda, Fransa 1940-1950 yılları arasında çok zaman Alman işletmele-riyle ortak çalışmalara karşı çıkmıştır.

Bonn Fransız sömürgelerine girebilmek için ilk adımı 1952 Eylülünde atmıştır. Strasbourgda, Avrupa Konseyi toplantısında, Alman delegesi Semmler Afrika sömürgelerinin işletilmesinde Batı Avrupa ülkelerinin iktisadi gayretlerinin biraraya getirilmesini teklif etmiştir. Almanlara öbür üye devletler sömürgelerinde yerleşme fırsatı verilmesini, Alman işletmele-rine bu sömürgelerde şube açma hakkı tanınmasını ısrarla istemiştir. 25 Eylül 1952 de Avrupa Konseyi Danışma Meclisi Semmler'in teklifine dayanan bir karar alarak, sömürgeci devletlere deniz aşırı topraklarını öbür Avrupa devletlerinin sermaye, mal ve vatandaşlarına açık tutmayı salık vermiştir. Ancak iki yıl sonra Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilâtı Semmler plânını Fransa'nın etkisile reddetmiştir. Bu başarısızlık Batı Avrupa devletle-rinin kendi aralarındaki keskin çatışmaları yansıtıyordu.

İlerdeki yıllarda sömürgelerde Alman - Fransız «işbirliği» sık sık tartışma konusu olmuştur. Başlıca, 1954 yılında Batılı Dış Bakanlarının Londra ve Paris görüşmelerinde bu işbirliğinin sözü edilmiştir. Bu dönemde, Afrika sömürgelerinde faaliyette bulunmak üzere, «Milletlerarası Araştırma ve Endüstri İşbirliği Şirketi», «Eurafrica Birliği» ve benzeri Fransız - Alman karma şirketleri kurulmuştur.

Sömürge imparatorluğunun parçalanıp dağılması ile karşı karşıya kalan Fransa'nın, öbür Batı Avrupa ülkelerini bir ortak iktisadi ve siyasî cep-

(1) A. Zischka, Afrika - Europas Gemeinschaftsaufgabe, Sayı 1, Oldenburg, 1951, S: 14.

he kurmak yolunda kandırmaya çalıştığı bu kerre açıkça anlaşılıyordu. Eski Fransız denizaşırı Ülkeler Bakanı Emanuel Temple şöyle diyordu: «Sömürgelerde egemenliğimizi sürdürülebilmek için sermaye, iş gücü ve teknisyenler gereklidir. Bunları yeter ölçüde sağlayamadığımıza göre başkalarından yardım istemek zorundayız... Afrikanın gelişmesi, Fransanın öncülüğünde iktisaden birleşmiş bir Avrupa tarafından ele alınır, Afrika sorunu daha kolay çözülebilir. Böyle bir birleşme Avrupanın ikinci gençliği olacak, Fransa ise hiç olmazsa bugünkü durumunu sürdürülebilecektir.»

Millî kurtuluş hareketlerinin gelişmesi, Fransanın Çinhindi yenilgisi, Cezayirde verdiği umutsuz savaş - bütün bunlar Fransız yöneticilerine sömürgelerinin tek başlarına tutma çabalarının sonuç vermeyeceğini gösteriyordu. Ayrıca Fransızlar, geniş Afrika topraklarının ilk kalkınma masraflarının gerektirdiği malî yükün bir kısmını öbür Batı Avrupa ülkelerine aktarmak umudundaydılar. Bu nedenlerle Fransa Romada sömürgelerinin Ortak Pazara bağlanması konusunda direnmiş, aksi halde Avrupanın birleşmesi görüşmelerine yanaşmayacağı tehdidini savurmıştır. Almanya bu fikrin özüne karşı koymamış, ancak «ortaklığa alınma» konusunda, Alman iş çevrelerinin yayılma siyasetine uygun bir biçim verilmesi için her çabayı göstermiştir.

Sonunda eski sömürgelere uygulanacak «ortaklığın» aşağıdaki şartlara bağlanmasına karar verilmiştir:

1 — «Ortak» ülkelerden Altılara ihraç edilen kahve, kakao, muz v.b. tropik ürünlerden alınan gümrük resimlerinin merhalelerle azaltılarak giderek kaldırılması, «ortak olmayan» üçüncü ülkelerden ithal edilen aynı ürünlerin gümrük resimlerinin zamanla yükseltilmesi, bu yoldan «ortak» ülkelere Pazar içinde ayrıcalıklar tanınması.

2 — Giderek bütün Ortak Pazar üyelerine «ortak» ülkelere mal ve sermaye ihracı konusunda eşit haklar tanınması.

3 — «Ortak» denizaşırı ülkelerin kalkınması için 581,25 milyon dolar tutarında bir Avrupa Fonu kurulması.

Üyeler Fona aşağıdaki ölçülerde katılacaklardı: (1)

	Milyon \$	%
Fransa	200	34,4
Federal Almanya	200	34,4
Belçika	70	12,9
Hollanda	70	12,0
İtalya	40	7,0
Lüksemburg	1,25	0,2
Toplam	581,25	100,0

Fonun parası aşağıdaki oranlarla dağıtılacaktır: (2)

(2) İbid.

Eski Fransız sömürgeleri	511,25	88,0
« Belçika »	30,0	5,2
« Hollanda »	35,0	6,0
« İtalyan »	5,0	0,8

Entwicklungslander, Sayı 4, 1962, S: 115.

Avrupa Fonunun ilgi çeken bir özelliği, «ortak üyelere yapılan mali yardımların, yardımda bulunan ülkeden yapılacak alımlarda kullanılması zorunluğu olmamasıdır. (1)

Afrika ülkelerinin Pazara ortak alınmaları ile ilgili tartışmalar bir yandan Batı Avrupa ülkelerinin kendi aralarındaki ilişkileri yansıttığı gibi, öte yandan da bu ülkelerin yeni emperyalizm alanındaki mücadele koşullarını değiştirmiştir. Her üye «ortak çıkarlar» için yaptığı sözde feragati mümkün olduğu kadar abartmıştır; oysa derinliğine bir inceleme bu feragatin o kadar büyük olmadığını göstermektedir.

Örneğin Fransa, öbür Ortak Pazar üyelerine denizaşırı topraklarına mal ihracında eşit haklar vermekle böbürlenmektedir. Aslında Fransa'nın yaptığı, Ortak Pazarın kurulmasıyla ortaya çıkan durumu meşrulaştırmaktan başka birşey değildi. Uzun yıllar Fransa ile sömürgeleri arasında ayrıcalık gümrük tarife sistemi uygulanmaktaydı; Fransız malları sömürgelere gümrüksüz ithal ediliyordu. Fransa Ortak Pazara girince, öbür üye devletlerden sömürgelerine ithal edilen mallara uygulanan gümrük resimlerinin kademeli olarak indirilmesine razı olmuştur. Geçiş döneminde ise Pazar üyeleri Fransa kanalıyla yaptıkları ihracatta Fransa'nın Afrika topraklarına daha elverişli koşullarla reeksport olanağını kazanmış oluyorlardı. Fransa buna ancak Ortak Pazar ülkelerine karşı açıkça farklı davranmak suretile engel olabiliirdi, bu ise sömürgelerle ilgili öbür sorunlarda ortaklarının desteğinden yoksun kalması demekti.

Fransa'nın, denizaşırı topraklarına özel sermaye yatırımı konusunda Pazar üyelerinin tümüne eşit haklar tanınması daha önemli bir adımdı. Ancak bu kolaylığı tanıırken Fransa, kendi dışındaki yabancı sermayenin sömürgelerinde kârlı alanlara sokulmamasına, elektrik, enerji santralleri, yollar, limanlar gibi temel yatırımlarda kullanılmasına çalışmıştır. Yatırımların bu yöne kaydırılması, Afrikayı herşeyden önce sermayeleri için kârlı bir yatırım alanı olarak gören Alman tekellerinin işine gelmemiştir. Bu nedenle Alman sanayi çevreleri Fona katılma paylarını kısmak istemişlerdir. Fonun tutarı uzun tartışmalara konu olmuştur. Sonunda 581,25 milyon dolarda karar kılınmıştır ki bu Fransa'nın ilk teklifinden oldukça azdır.

Roma Antlaşması ile ilgili görüşmelerde tropikal ürünlere uygulanacak ortak gümrük resmi üzerinde hararetli tartışmalar olmuştur. Fransa'nın sömürgelerinden ithal ettiği tropikal ürünler bu ülkede koruyucu bir pazar buluyordu; bu maddeler gümrük vergisi ödenmeksizin ithal ediliyorlardı. Oysa aynı malların başka ülkelerden yapılan ithalatı kotalarla sınırlandırılmıştı ve bunlara yüksek gümrük resimleri uygulanıyordu. Böylece dış rekabetten korunan sömürge malları Fransa'da dünya fiyatlarından % 10-20 yüksek fiyatlarla satılıyordu. Ancak bu, sömürgelerin kazançlı çıktığı

(1) Bu durumdan geniş ölçüde Fransa yararlanmıştır. Örnek olarak Almanyanın mark olarak yaptığı yardımı «ortak» ülkeler diledikleri pazarda kullanabiliyorlardı. Fransa, yönetiminde iken sömürgelerinde elde ettiği nüfuzu sürdürdüğünden, bu ortaklardan gelen sipariş ve kontratların büyük payını Fransız şirketlerinin almasını kolayca sağlayabiliyordu.

anlamına gelmez; Fransa aynı şekilde kendi sanayi ürünlerini bu ülkelere dünya fiyatlarından daha pahalıya satıyordu. Ayrıca, sömürge ürünlerinin satışından elde edilen kârlar da çok zaman sömürgelerde çalışan Fransız ortaklıklarının yüksek kârları olarak yine anavatanına dönüyordu.

Bu yoldan kurulan «yüksek fiyat bloku» Afrika sömürgelerini iktisadi yönden Fransaya bağlayan temel örgüttü. Koruyucu anavatan pazarı giderek denizaşırı ülkelerde, dünya pazarlarında yarışma yeteneği olmayan, yalnızca Fransaya yönelmiş işletmelerin gelişmesine yol açmıştır. Bu tek pazara bağlılık ise sömürgelerin her yönden bağımlılığını daha da artırmıştır.

Ortak Pazarın tropikal ürünler için düşük bir genel gümrük resmi kabul etmesi yüksek fiyat blokuna darbe indirmek demektir. Bu yüzden Fransa, üyelerin hepsinin Pazar dışında kalan ülkelere gelecek tropikal ürünlere uygulanan gümrük resimlerini Fransanın söz konusu ülkelere uyguladığı gümrük tarifeleri düzeyine çıkarmalarını istemiştir. Böylece yüksek fiyat blokunun temelini, bütün Ortak Pazar ülkelerini kapsayacak şekilde genişletmeğe çalışıyordu. Bu teklife Almanya şiddetle karşı koymuştur; zira lâtın Amerika, Asya ve Gana, Nijerya gibi Ortak Pazar dışı Afrika ülkeleriyle ticareti, Afrikadaki Fransız topraklarla ticaretinden çok daha önemliydi. Almanyanın eski Fransız sömürgeleriyle ticareti, az gelişmiş ülkelerle toplam ticaretinin ancak % 4 ünü buluyordu. Buna rağmen Batı Almanya, zamanla bu konuda Fransızları yola getirmek umuduyla, anlaşma dışında kalan ülkelere gelen tropikal ürünlerin gümrük tarifesinde kademeli artırma yapmayı kabul etmiştir.

Roma görüşmelerinin sonucunda eski Fransız sömürgelerinin Pazara «ortak» alınmalarına karar verilmiştir. Ancak Belçika Kongosunun da aynı koşullarla ortak olması beklenirken A.B.D. Kongo Pazara bağlanacak olursa bu ülkedeki kendi iktisadi durumunun zayıflayacağı korkusu ile, Belçikaya baskı yapmış, Belçika da bu ortaklığa karşı cephe almıştır.

Afrika ülkelerinin Ortak Pazara bağlanmaları gerçekte, Batı Avrupa Emperyalistlerinin değişen iktisadi kuvvetler dengesine uygun olarak, Afrikada nüfuz alanlarının yeni baştan bölünmesini bir anlaşmaya bağlamaları idi. Ancak bu ortak tedbirleri alırken Altıların egemen sınıfları, Afrika halklarının milli kurtuluş hareketlerindeki hızlı gelişmeyi hesaba katmamışlardı.

«ORTAKLIK» KOŞULLARININ DEĞİŞTİRİLMESİ

Afrikadaki sömürgelerin AİT (Avrupa İktisadi Topluluğu) ile «ortaklık» anlaşması beş yıl için yapılmıştı. Bu beş yıl içinde, dünyada kuvvetler dengesini değiştiren birçok önemli olaylar olmuştur. Toplumcu ülkeler daha güçlenmişlerdir. Sömürgecilik sisteminin dağılması hızlanmış, Afrikada eski sömürgelerin yerini genç, özgür devletler almıştır. Bu olaylar sonucunda Batı Avrupa, 1957 de belirtilen ortaklık koşullarını, anlaşmanın yürürlük süresi bitmeden değiştirmek gereğini duymuştur. Bu arada Batı Avrupa ile «ortak» ülkeler arasındaki ilişkiler Ortak Pazar için çok önem kazanmıştır.

Eski sömürgelerin siyasi bağımsızlıklarını kazanmalarından sonra ortaklık anlayışının temelden değişmesi zorunluğu ortaya çıkmıştır. 1957 yılında bu terim, anavatanın salt siyasi kontrolünü elinde tuttuğu sömürgelerin Pazara bağlanması anlamına geliyordu. Sömürgeler anavatan aracılığı ile Pazara «bağlı» idiler. Bugün artık, eski sömürgeci devletler bu topraklarda siyasi ve iktisadi etkilerini sürdürmeye gayret ediyorlarsa da, ege-men devletlerin Pazara doğrudan ortaklıkları söz konusudur. (1)

Romada bu ülkelerin geleceği kendilerine söz hakkı verilmeksizin tayin edilmişken, bugün Pazar üyeleri bağımsız devletlerin hükümetleriyle müzakereye girişmek zorunda kalmaktadırlar.

1961, 1962 yıllarında Altılar ve «ortak» ülkeler arasında birçok konferanslar olmuştur. Brükselde Pazarın özel bir uzman kadrosu bu konu üzerinde çalışmaktadır. Zaman zaman çalışmalar ortaya şiddetli anlaşmazlıklar çıkarmaktadır. Strasburgda yapılan bir toplantıda Afrikalı temsilciler özellikle Ortak Pazarın yatırım siyasetini yermişlerdir. Ortaklığın Afrikayı bölmesinden, bu kıtayı dünyanın öbür bölgelerinden ayırmasından endişe ettiklerini belirtmişlerdir. Bu konferansta Afrika ülkelerinin tarafsızlık eğilimleri açıkça belirmiştir. Afrikalı temsilciler konferansta aşağıdaki istekleri ileri sürmüşlerdir: Mallarını satabildikleri dünya pazarlarına bir açık kapı bırakılması, tropikal ürün fiyatlarının stabilizasyonu, Ortak Pazar içinde kendilerine, özel bir gümrük tarife politikası yoluyla, ayrıcalık bir durum sağlanması. Ayrıca iktisadi gelişmeleri için yardım yapılmasında direnmişler ve bölge anlaşmaları yapabilmek için kendilerine hareket özgürlüğü tanınmasını istemişlerdir. Eski Fransız sömürgeleri, Pazarla ilişkilerinin yeni bir statüye bağlanması şartı ile, Pazarla bağlarını sürdürmeyi kabul etmişlerdir. Belçika Kongosu ile bir iki eski İngiliz sömürgesi dışında, ortak ülkelerin çoğunluğu Fransanın eski Afrika topraklarıdır.

1962 yılında Altılar ile Afrika temsilcileri hemen her ay toplanmışlardır. Aynı yıl içinde Altılar kendi aralarında anlaşarak Afrika ülkelerine Pazarla «ortaklıklarını» düzenleyen yeni koşulları zorla kabul ettirmek çarelerini aramışlardır.

Bugünkü şekliyle «ortaklık», ortak ülkelerin Batı Avrupaya bağlılıklarını artıran özel bir statüdür. Ortak ülkeler Pazarın başlıca yönetici organlarının çalışmalarına doğrudan katılamazlar. Altıların bütün hak ve ödevlerine sahip değillerdir (örneğin sosyal güvenlik ve vergi politikalarını birleştirmek zorunda değillerdir, birçok maddelere uyguladıkları gümrük resimleri bile ayrı ayrı tesbit edilir).

Eski sömürgelerin siyasi bağımsızlıklarına ulaşmaları emperyalistleri «ortak» ülkeler temsilcilerini de içine alan bir takım organlar kurmak zo-

(1) Bu ülkeler Dahomey, Fildişi Sahili, Yukarı Volta, Nijerya, Çad, Ceneval, Moritanya, Orta Afrika Cumhuriyeti, Gabon, Kongo (Brazavil), Kamerun, Togo, Kongo (Leopoldvil), Somali, Malagazi Cumhuriyeti, Mali, Ruvanda, Burundi'dir. Eski Fransız sömürgesi Gine Cumhuriyeti Ortak Pazara bağlanmayı reddetmiştir.

runda bırakmıştır. Bununla beraber Pazara ortaklık bu ülkelere Batı Avrupa devletleriyle eşit bir statü sağlanmaktadır. Bu durum özellikle iktisadî ilişkilerde ortaya çıkmaktadır. Afrika ülkelerine bağımsız iktisadî gelişmeleriyle bağdaşamayacak taahhütler yüklenmiştir. Avrupa İktisadî Topluluğunun politikası söz konusu ülkelerin ham madde üreticisi niteliklerini daha da artırmaya, bu yoldan dünya pazarlarındaki eşitsiz durumlarını sürdürmeye yönelmiştir.

Ham madde üretimini kamçılaman, sanayide gelişmeyi önleyen tedbirler bu amaca varmak gayretini belirtmektedir (Sermaye yatırımları ham madde üreten alanlara yapılmakta, tropikal tarım ürünlerine düşük tarifeler uygulanmaktadır).

Kendi aralarındaki şiddetli gelişmelere, ayrılıklara karşın, Batı Avrupa devletleri «ortak» ülkelerin bağımlı iktisadî durumlarını sürdürmek konusunda birleşmektedirler. Bu ülkelerle yapılan görüşmelerin gündemine millî sanayilerin korunması gibi son derece önemli konuların alınmaması bir tesadüf olmaktan uzaktır. Öteden beri Altılar «ortaklığı», eski sömürgelerin Batı Avuranın ham madde üreticisi, tamamlayıcısı durumunda kalmalarını öngören bir plân üzerine oturtmuşlardır.

AİT nun bu politikasını uygulamada başvurduğu yollar, Kalkınma Fonunun faaliyetinde açıkça görülmektedir. Yıllarca Kalkınma Fonunun rekâmı, az gelişmiş ülkelerin ekonomisini kalkındırmak amacı güden ortak bir hareketin başlıca örneği olarak yapılmıştır. Aslında Fonun tutarı, AİT tarafından başka bölgelerdeki ülkelere yapılan yardıma oranla çok önemlidir. 1956-1959 arasında Ortak Pazar devletleri gelişme halindeki ülkelere 9 milyar dolar (yılda ortalama 2 milyardan fazla) yardım yapmışlardır. Aynı dönemde Fona yaptıkları toplam yardım ise ancak 581,25 milyon dolardır. (1) Bu, «ortak» ülkelerin ihtiyaçlarına kıyasla deved ekulaktır. Avrupa Yatırım Bankası Başkanı Formentini, bu ülkelerde nüfus başına Millî geliri % 5 artırabilmek için yılda 1,5 milyar dolar gerektiğine işaret etmiştir. (1)

Fon kaynaklarının büyük bir kısmı Afrikadan ham madde ihracı ile Batı Avuranın bu topraklardaki stratejik plânlarını uygulamak için gerekli enfastrüktürün kurulmasına yöneltilmiştir. Ayrıca bitkisel yağ imalâthaneleri, mezbahalar, küçük barajlar yapımına ve jeolojik araştırmalara da yatırım yapılmıştır. 1962 baharında Avrupa Fonu 227 projeye 269 milyon dolar ayırmıştı. Fakat bu paranın ancak bir kısmı kullanılabilmiştir. Bu durum, sanayilerinin kurulmasını, yatırımların genellikle artmasını isteyen Afrika devletlerinde memnuniyetsizlik yaratmaktadır.

Avrupa Fonu, Ortak Pazar ülkelerinden gelecek özel sermaye yatırımları için yolu açıp hazırlayan bir öncü gibi çalışmaktadır. 1960 başlarında, çalışmalarını ortak ülkelere yönelten birçok yeni malî kuruluşlar ortaya çıkmıştır.

Yeni «ortaklık» anlaşmasına, ortak ülkelere özel yatırımlar için el-

(1) Die Welt, 9 Mart, 1962.

verişli koşullar yaratmak amacıyla özel hükümler konmuştur. Altılar genç bağımsız devletlerin iktisadî kalkınmalarına yardım arzusundan sözederken, gerçekte bu gelişmenin Batı Avrupa tekelleri için en yararlı alanlara yönelmesini, sağılamak, bugünkü durumda Afrikada emperyalizmin daha da gelişmesine yardımcı olmak amacıyla herşeyi yapmaktadırlar.

Ortaklık anlaşmalarının yeni baştan gözden geçirilmesinde, Afrika   lkelerinin bağımsızlık kazanmalarının önemli etkisi yanında başka etkenlerin de rolü olmuştur. Roma Antlaşmasının imzalanmasını izleyen dönemde Ortak Pazar   yeleri arasındaki çelişmeler daha da keskinleşmiştir. İngiliz Dergisi New Commonwealth, «'Ortak' denizaşırı topraklarla ilişkileri konusunda Altıların aralarında anlaşmaya varmış olduklarını, Avrupa Topluluğı ile Afrika   lkelerinin sıkı bağılara dayanan birliğıni gerçekleştirmek için yalnızca zamana ihtiyaç olduğunu söylemek, gerçekten çok uzaklaşmak olacaktır» demekteydi. (1)

Başlıca anlaşmazlık Fransa ile Almanya arasındadır. Daha önce değındiğimiz gibi Batı Almanya «ortak» ülkelere, kademeli, ayrıcalı bir gümrük tarife sistemi uygulanmasına istemiyerek razı olmuştu. Bu uygulama Batı Almanyanın yararına değıldi, çünkü ticaretinin y  neldeğı başlıca ülkelerle (Lat  n Amerika, Asya ve «ortaklık» dışında kalan Afrika   lkeleri) iktisadi ilişkilerine zarar veriyordu. Bu durumda Alman ticaret ve sanayi   vrelерinin «ortak» ülkeler için kabul edilen ayrıcalı tarifelerin kaldırılmasını istemesine şaşmamalıdır. Hamburg Ticaret Odası Başkanı Von Schröder, A  T nun «en kısa zamanda genel gümrük resimlerini, Pazar dışında kalan ülkeler aleyhine farklı uygulamayı önleyecek bir düzeye indirmesini» istiyordu. (2)

Federal Almanyanın gelişmekte olan ülkelerin   oğunluğı ile ticaret bilançosu fazlalık vermektedir. Bu, söz konusu ülkelere ihracatını daha da artırmasını engellemektedir. Bu durumda, az gelişmiş ülkelerden ithalatını artırmak, böyle bir artışı önleyecek engelleri ortadan kaldırmak Almanyanın yararına olmaktadır. Başka bir deyimle, «ortak» ülkeler ürünlerine ayrıcalık tanıyan sistem Almanyanın dış ticaret çıkarları ile çatışmaktadır.

Batı Almanya «ortak» ülkelerin Fransadaki geleneksel korunmuş pazarı kaybetmeleri sonucunda karşılaşacakları iktisadi g    klерin, Avrupa Fonu kanalı ile yapılacak yardımların artırılması, ya da özel bir stabilizasyon fonu kurulması yoluyla hafifletilmesini teklif etmiştir. Almanya ayrıca A  T nun «ortak» ülkelerle ilgili politikasının bu ülkelerin ekonomilerine çok yönlülük kazandırma amacına yönelmesini istemiştir. Almanyanın bu tutumu, kendi işine gelmeyen ayrıcalı tarife sisteminden kurtulmak dileğinden başka, Fransa'nın eski sömürgelerindeki iktisadi gücünü sürdürmesinde önemli bir araç olan «yüksek fiyat bloku»nu da zayıflatmak isteğıne dayanmaktadır.

Batı Almanya Ortak Pazardan, çıkarlarına uygun bir takım kararlar çıkarmayı başarmıştır. Böylece Roma Antlaşması ile verdiğı ödünleri hiçe

(1) New Commonwealth, Aralık 1960, S: 822.

(2) Neue Zürcher Zeitung, 5 Ocak, 1962.

indirmeğe çalışmaktadır. Bir yandan Antlaşmaya uyarak gümrük resimlerini indirirken, öbür yandan birçok iç vergiler koymuş, bu yoldan tarife indirimlerini büyük ölçüde etkisiz bırakmıştır.

Aslında tropikal ürünlerden alınan gümrük resimlerinin rolü çoğu hallerde, iç vergiler ve ithalatın nicelik bakımından sınırlandırılması yanında önemsiz kalmaktadır. Örneğin Fransa ve Federal Almanyada kahveden alınan iç vergi gümrük vergisinin iki misli, İtalyada ise yedi misli yüksektir. 30 Haziran 1961 tarihli «La Vie Française» de şöyle denilmekteydi: «Fransa, Belçika, İtalyada kahve ve muzdan alınan tüketim vergileri bu devletlerin hazinelerine yılda 200 milyon doların üstünde gelir sağlamaktadır. Kısaca, 2,5 yılda üç ülkenin bu iki maddenin satışından elde ettiği toplam gelir, Altıların Avrupa Kalkınma Fonuna 5 yıl süresince verdikleri paraya eşittir. Bu şekilde bir elin verdiğinin iki mislini öbür el almaktadır.»

1 Ocak 1959 da (Antlaşmanın öngördüğü tarihten 3 yıl önce) Federal Almanya Pazar dışı ülkelerden ithal edilen bazı tropikal ürünlerin gümrük resimlerini daha ileri yıllarda uygulanması gereken ortak resimler düzeyine indirmiştir. Bunun sonucunda, daha ortaklığın dördüncü yılı sonunda, «ortak» ülkelerin kahve gibi önemli birçok maddelerin Batı Almanyaya ihracında, başlıca rakipleri Latin Amerika ülkeleri karşısında göze görünür çıkarları kalmıyordu.

Almanyanın üsteleme ile, Ortak Pazar her üyeye tropikal ürünler ithalatında vergiden muaf özel kontenjanlar koyma hakkını tanımıştır. Bu, Almanyaya tarife indirimlerinin etkisini geniş ölçüde zayıflatmak olanağı vermiştir. Bütün bu tedbirlerin sonucunda, Batı Avrupa dış ticaretinin coğrafi dağılımında ve «ortak ülkelerle bağların sağlamlaştırılması lehine hiçbir önemli değişme olmamıştır.

Alman ticaret ve sanayi çevrelerinin eski Fransız sömürgelerindeki iktisadi, siyasi ve ideolojik faaliyetleri son yıllarda, özellikle bu ülkeler siyasi bağımsızlık kazandıktan sonra, artmıştır. Bonn, Avrupa Fonu kanalıyla faaliyet göstermekle kalmayıp, Ortak Pazara bağlı Afrika ülkeleriyle iki taraflı iktisadi ve teknik işbirliği anlaşmaları yapmak yoluna da gitmektedir. Böylece Batı Alman firmalarının gelecekteki çalışmalarına olanak hazırlamaktadır. Bugün için söz konusu ülkelerde Alman özel sermaye yatırımları çok yaygın değildir. Ancak Alman bankaları eski Fransız sömürgelerine ısrarla yönelmektedirler. Bu çalışmalara paralel olarak Almanya bu ülkelerle siyasi ilişkilerini de genişletme çabasıdadır.

Öbür yandan Fransız emperyalizmi, AİT nun öbür üyelerine bazı ödüller vermek zorunda kalmaktaysa da, daha önceden kazanmış olduğu iktisadi kilit noktalarına ve bugün de sürdürdüğü siyasi nüfuzuna dayanarak bu topraklardaki üstün durumunu kaybetmemek umudundadır. «Yüksek fiyat bloku» birçok Afrika ülkelerini Fransaya bağlayan bir iktisadi unsur olarak önemini yitirmemiştir. «Economist» dergisinin Şubat 1962 özel sayısında buna değinilmektedir: «Eski Fransız sömürgelerinin AİT na bugünkü şekilde bağlanmalarının en dikkati çeken noktası, bu bağın söz konusu ülkelerin Fransa ile ilişkileri üzerinde etkisiz kalmasıdır.»

YİRMİ

«Ortak» ülkeler döviz ve finansman zorlukları ile karşı karşıyadırlar. Bu koşullar Fransaya mali yardım şeklinde güçlü bir silâh kazandırmaktadır; yardımlar iktisadi ve siyasi baskıyı beraberinde getirmektedir. Fransanın doğrudan yaptığı yardımlar bu ülkelerin (Avrupa Fonu da hesaba katılarak) bütün öbür kaynaklardan elde edebildiklerinden birkaç misli fazladır.

Fransa 1960-61 yıllarında söz konusu ülkelerle yaptığı anlaşmalarla, bir yandan yapacağı yardımın tutarını açıklarken, öbür yandan genç Afrika ülkelerine ticaret, yatırımlar, gümrük resimleri ve döviz politikası, Fransız uyrukluların hukuki statüleri v.b. konularda Fransa yararına bir politika izleme zorunluğunu yüklemektedir.

AİT üyelerinin kendi aralarındaki ve bunlarla «ortak» ülkeler arasındaki keskin anlaşmazlıkların bir dereceye kadar yumuşatılması ile, AİT üyeleri 1962 yazında Afrika ülkelerine «ortaklık» koşullarını bildirmişlerdir. Ancak bu teklifler yeni bağımsız ülkelerin ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır. Milli sanayicilerinin korunması olanakları çok sınırlıdır. Ayrıca gümrük resimlerinden yararlanarak Batı Avrupaya ithal edilecek «ortak» ülkeler ürünleri sınırlandırılmıştır. Bağış ve borç şeklinde yapılacak yardımların toplamı Afrika ülkelerinin istedikleri rakamın yarısına indirilmiştir. Economist bu konuda şöyle demektedir: «AİT ülkeleri bugün için bu kadar paranın ortak ülkelerin Avrupaya karşı genel olarak dostluklarını sürdürmeğe yeteceği kanısındadırlar.» (1)

Uzun ve gürültülü görüşmelerden sonra, 20 Aralık 1962 de Altılar ile 18 Afrika devletinin temsilcileri Brükselde bu ülkelerin Pazara 1963-1967 dönemi için «ortak» olmaları ile ilgili konvansiyonu imzalamışlardır. 1963 yazından başlayarak bazı tropikal ürünlerin AİT ülkelerine gümrüksüz ithali üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Bu maddeler Pazar dışı ülkelere ithal edildiklerinde, bunlara Altılarca ortak bir gümrük tarifi uygulanacaktır. Ancak ortaklık dışında kalan ülkelerin memnuniyetsizliği, bunlara uygulanacak resimlerin % 15-40 arasında indirilmesine yol açmıştır.

Avrupa Fonu ilk 5 yıllık dönem için 810 milyon dolar olarak tesbit edilmiştir. Bunun 500 milyon doları başta enfastrüktürün sağlamlaştırılması olmak üzere iktisadi ve toplumsal ihtiyaçlara, 230 milyonu «çeşitli bir ekonomi»nin geliştirilmesine ayrılmış, küçük bir kısmın da eskiden kurulmuş branşlara verilmesi kararlaştırılmıştır.

(AİT) VE İNGİLİZ MİLLETLER TOPLULUĞUNUN AFRİKA - ASYA ÜLKELERİ

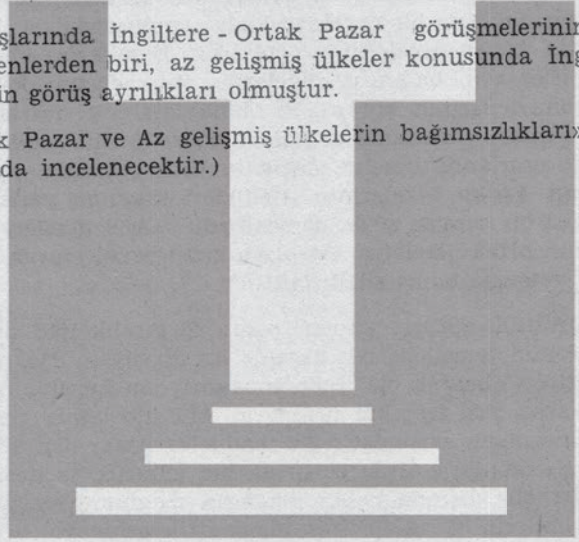
Pazarın az gelişmiş ülkelerle ilişkileri «ortak» devletlerle olan ilişkilerle sınırlı değildir. Batı Avrupa «ortaklık dışında kalan» ülkelerle ilişkilerini gittikçe daha önemle dikkate almak zorunda kalmıştır. Bunun bir nedeni de AİT'nin çalışmalarının bağımsızlık kazanmış ülkelere birçok-
gunda artan bir memnuniyetsizlik yaratmasıdır. İngilterenin Ortak Pazara

(1) Economist, 23 Haziran, 1962, S: 1192.

girmesinin söz konusu edilmesi ile, İngiliz Milletler Topluluğuna bağlı genç devletlerin Pazara karşı davranışları ortaya çıkmıştır. Bu Topluluğa dahil ülkelerin eski Fransız sömürgeleri ile eşit koşullar altında Pazara ortaklıklarına, başta Fransa olmak üzere, Altılar yanaşmamışlardır. Öbür yandan Hindistan, Pakistan gibi Ortak Pazara girmeyecek olanlar, İngilterenin AİT na katılmasının bu ülkeyle ticarî ilişkilerine ve genellikle ekonomilerine zarar vereceğini söyliyerek karşı koymuşlardır. Pakistan Cumhurbaşkanı Eyüp Han batı dünyasının Ortak Pazarı kurmakla, az gelişmiş ülkeleri ham madde üreticisi kalmak zorunda bıraktığını, ithal ettikleri mamûl maddeler için daha yüksek fiyatlar ödemek durumunda kalacak olan geri kalmış ülkelere aleyhlerine olan ticaret hadlerini zorla kabul ettirmek niyetinde olduğunu belirtmiştir. Eyüp Han bunun emperyalizmin en kötü şekliyle yeniden canlanması olacağı kanısındadır.

1963 başlarında İngiltere - Ortak Pazar görüşmelerinin kesilmesinde başlıca nedenlerden biri, az gelişmiş ülkeler konusunda İngilizlerle Fransızların derin görüş ayrılıkları olmuştur.

(«Ortak Pazar ve Az gelişmiş ülkelerin bağımsızlıkları» Sorunu gelecek sayımızda incelenecektir.)

TÜSTAV

KÖYCÜLÜK

Atatürk'ün Milli Eğitim Bakanlarından Dr. Reşit GALİP'in milli eğitim tarihimizde «Darülfünun»un Üniversiteye çevrilmesiyle ilgili unutulmaz bir yeri vardır.

30. Ölüm yıldönümü dolayısıyla hiçbir yerde yayımlanmamış olan KÖYCÜLÜK adlı inceleme yazısını sunuyoruz.

Yazan : Dr. Reşit Galip

Yazılış tar. Ekim 1336 (1920)

Yayımlayan : Emin T. Eliçin

Ö N S Ö Z

Anadolu'yu, Türkü kurtaracak yol nedir? Görülüyor ki herkesten fersah fersah gerideyiz. Avrupa'lıları biryana bırakalım, kendi yurdumuzda bile Türk'den başka unsurlar, daha refahlı, daha mutlu yaşamakta, hayat yolunda bizden daha bilgili ve becerikli bulunmakta, canpazarında bizden daha çok muvaffak ve muzaffer olmaktadırlar. Yurdumuzun çeşitli unsurlarla meskün herhangi bir kasabasında Türklerle Türk-olmayanlar arasında en basit bir karşılaştırma yapıldığı zaman derhal Türklerin aleyhine büyük bir fark belirir. Gerçeği ne görmekten, ne de söylemekten korkmıyalım. Hekimlikte Alkoloitler' denilen ve KAFEİN, KOKAİN, STRİKNİN, DİJİTALİN... Vb. gibi maddeleri kapsıyan bir sınıf ilaçlar vardır ki, herbiri en müthiş zehirlerden olduğu halde tıbbi dozlarında kullanılıncaya kadar en umutsuz görünen hastaları ölümün pençesinden kurtarırlar. İçinde bulunduğu durumdan ve hangi âkıbete doğru gittiklerinden haberli olmayan uluslar için de gerçek böyledir, yani sosyal-alkoloitlere ihtiyaç vardır. Gerçi acı, gururumuz için öldürücü, fakat muhakkak ki tadılmıya lâyık şifa verici bir devadır. İzzetinefsimizi hırpalamaktan korkmıyalm ve bu devadan içelim.

Türk ve müslüman olmayan unsurlarla karışık yaşadığımız kasabalarımızda hristiyan mahallelerini evlerinin temizliği ve badanalı oluşu, sokaklarının temizliği, halkının sağlığı, gücü, neşesi ile derhal seçiyoruz. Bunlar aile hayatlarında kurup sürdürdükleri sevgi ve mutluluktan tut okul eğitimlerine ve bizimle birlikte aynı çarşılarda işlettikleri ticaret yerlerine varıncıya kadar herşeyde bizi imrendirecek durumdadırlar. Onların papazlarında bizim ülemamızdan daha fazla bir din gayreti, onların öğretmenlerinde bizimkilerden daha ciddi bir eğitim-öğretim aşkı, onların gençlerinde bizimkilerden daha derin bir ulusal ruh, daha yüksek bir kaabiliyet, onların zenginlerinde bizimkilere kat kat üstün bir iyiniyet var. Tarımda, ticimde, saatta onlar bizden başarılı... Yanyana iki toprak parçasından Rum köylüsünün işlediği parça daha verimli oluyor, yanyana iki dükkânda rum bakkal daha çok kazanıyor, daha çabuk ilerliyor. Yanyana iki demirciden

rum olan daha becerikli çıkıyor, daha ince iş yapıp daha çok müşteri tutuyor...

Şu en basitlerini seçmiye önem verdiğimiz misallerle bile gün gibi açığa çıkan bu fark nedendir? Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür derler, onun için mi durumu böyle görüyoruz? Hayır, bu benzetme ancak acı bir tebessüm doğurabilir. Gülünç benzetmelerimizi, güzel tebessümlemimizi başka zamana saklıyalım; ırkımızda eksik olmiyan zekânın kısırlığına sebep olan etkenler nedir, bizi ilerlemekten alkoyan, koparıp atılması, çözülp açılması gereken bağlar hangileridir? Bunları öğrenmek zorundayız.

X

Cihan barometresinin ibresi düşe düşe büyük fırtınaların üzerinde durdu. Ulusları yöneten hükümetler bu fırtınalara yakalanmış tekneler gibi dalgaların bir altında, bir üstünde bocalayıp duruyorlar. Fırtınaların kasti onları batırmak, doymak bilmiyen denizlere gömmek, tarihe karıştırmaktır. Tehlike muhakkaktır, fakat o kaptanlar yine burunlarının doğrusundaki selâmet limanına, bütün kaza geçirenlere sükûn ve rahat vadeden ılıman kıya girmezler. Fırtına bolşevizm hareketi, gemiler emperyalist ve kapitalist hükümetler, selâmet limanı demokrasi ve sosyalizm inancıdır. Yüzyıllarca önce J.J. Ruso'un kırlardaki bir demet ot arasına bıraktığı küçük kıvılcım Lenin ve Troçki'lerin körükleriyle zorbalık dünyasını yakan, dünyayı kızıl bir ışıkla aydınlatan koskoca bir yangın halini almıştır. Gözümüzün görmek için gereksindiği ışık bu ateştedir, Rusya işçi ve köylüsü fuzuli efendi ve hâkimlerinin ellerindeki yaldızlı, süslüegemenlik esasını almış ve onların sırtlarında parçaladıktan sonra bir tekme ile bu efendileri kapısından koğmuştur. Bütün cihan işçi ve köylüsü, muvaffak olsun olmasın, bu amaca doğru yürüyor. Bizim bu evrensel çüşup taşma karşısında durum ve tutumumuz nedir? Biz bu dünyanın sakinlerinden değil miyiz ki, depreminden müteessir olmuyoruz? Açık ağzımız ve şaşkın gözlerimizle neyi bekliyoruz? Aceba köylümüzün hiçbir hakkı gaspedilmemiş, geçim ve refah sebeplerinden hiçbir elinden alınmamış mıdır? Bütün hayatında kuru bir ekmekten başka nasibi olmiyan, bazan onu dahi bulamiyan bu en çaresiz insan nevinin geri istiyeceği bir hakkı olmamak mümkün müdür? Şüphesiz olacaktır. Öyleyse en zorlu tokmakları kendi başımıza inen büyük ve kanlı çatışmalar karşısında köylümüzün duygusuz, bilgisiz, ilgisiz kalmasının sebeplerini bulup açığa çıkarmak gerekir. Türk yurdu ancak türk köylüsünün dünyada olup bitenlerle ilgilenmiye başladığı vakit kurtulacaktır. 5-10 kişiden ibaret bir parti kurarak meseleyi olupbitmiş sayıyoruz. «Mesleki temsil» tartışmalarını ortaya atmakla proleteryanın hakkını kendi eline teslim etmiş olduğumuzu sanıyoruz. Oysa nasıl kullanılacağı, ne yolda yararlanılacağı bilinmiyen bir hak yok sayılır, kapanın elinde kalır.

Biz köylümüzü olaylarla ilgilendirebilir, onu haklarının neler olduğunu ve nasıl elde edileceğini anlıyacak mertebeye çıkarmayı becerebilirsek işte ozaman köylüyü ve köylüye dayanan memleketi kurtarma imkânına kavuşuruz. Köylü «Açıkgöze sadaka yok!» diyecek hale gelmedikçe bizim partilerimiz de halkın meşru mümessileri sayılamazlar... Bütün köylü ve halk-

sever kişilerin altında toplanacakları birtek bayrak, bütün güçleriyle açıp savunacakları birtek çalışma yolu vardır: Sosyal köycülük!

Ohalde soralım: Köycülük nedir?

KÖYCÜLÜK

Güstav Löbon ulusların psikolojisinden bahsetmiştir. Ferdi inceliyen «İnsan Fiziolojisi» uluslara da uygulanabilir. Bioloji ilminin esasını hücreler teşkil eder. Metafizik masallar ancak zekâ gösterisi yapmak yada yapanları bilmek istiyenleri memnun eder. Bugünün ve yarının gerçek felsefesi hücrede saklıdır, basit bir hücrenin dokusu içinde bulunur. Hücrenin menşe ve mahiyeti anlaşıldığı dakkada BİOLOJİ'nin gelecek Arşimet'i «buldum, buldum!» diye bağırarak laboratuvarından dışarı fırlıyacak ve doğanın sırları meydana çıkacaktır. Mikroskopun yapılış tarihinden ve MİKROBİOLOJİ, PATOLOJİK ANATOMİ ve DOKULAR bilimlerinin gelişmiye başlamasından beri TABİBLİK nasıl a m p r i z m'den kurtulmuşsa, aynı yollardan hücrenin araştırılmasından beri de hayat-felsefesinin gözü açılmıştır. Herşeyi görmek için bugün yetmiyen ışık yarın yeterli bir düzeye çıkınca binlerce yıldan beri Felsefe adı altında toplanan ve çok bilip çok yanılan insanların boşuna karanlıklarda aradıkları «Hakikat» bulunmuş olacaktır. Biz herhangi bir örgeni tamam anhyabilmek için nasıl hücreyi araştırmak zorunda isek bir ulusu anhyabilmek için de öylece halkını ve halkının en basiti olan köylüsünü anlamak zorundayız. Körelmeye, irileşmeye yada herhangi bir dönüşüme uğrıyan örgende nasıl sebep, belirtilerini gözlemledığımız organın hücrelerinde ise, soysuzlaşan bir ulus veya onun kurumu olan hükümette de soysuzluk sebebini halkta ve özellikle köylüde arıyacağız. Sebebi ortadan kaldırdığımız anda belirti ile birlikte maraz da yok olacaktır. Milyonlarca hücreler sinir merkezlerini ve çeşitli sinir merkezleri beyni teşkil eder. Beyin ancak bu tarzda bir oluşuma, sağlam hücrelere, sağlam merkezlere sahip olursa görevini yapabilir: Görür, işitir, duyar, düşünür ve karar verir. Bir ulus için de böyledir. Hücreleri, merkezleri bulunur ve bunların tümü ulusal zekâyı meydana getirir. Hücre bozuk ve soysuzlaşmış ise ulusal zekâ ve kaabiliyet sönmekte demektir; hücrenin yardımına koşmalı, ona yeni bir dirilik, yeni bir hayat vermelidir. Yoksa örgen sendeler, zayıflayıp düşer, nesil yokolur; vazife tarihe kalır. Hücre gerekli besini almış, büyümesi için gerekli şartları bulmuş mudur - ohalde organ diridir, gelişmiye ve büyümiye yetenklidir.

Bir kere böylece örgendeki hücrenin, ve ona kıyasla, bir ulusta en basit şekiller olan köylülerin büyük hayati önemini taktir ettikten sonra bize düşen iş nedir? Köylüye kadar inmek onu bir hekim gibi muayene etmek, zaaf ve marazın nerede olduğunu bulmak, sebeplerini belirliyerek tedavi yöntemini tespit etmektir. İşte köycülüğün kuramsal tanımlaması bundan ibarettir.

Anadolunun ve bütün türklüğün geleceği yoksul ve sefil köylerin, yaş ve havasız izbelerinde ve karanlık kulübelerinde unutulmuş bir halde can-çekiyor. Bunu oradan kurtarmak, ışık, sıcaklık ve bakıma kavuşturmak

gerekir. Bunun için de daha önce söylediğimiz gibi, başkentleri ve büyük şehirleri bırakarak köylere sokulmak, sihirli kutunun anahtarını saklı olduğu yerde arayıp bulmak gerekir. Başkentlerin, büyük şehirlerin yurdun geleceği üstüne yaptığı bütün siyasal, sosyal ve düşünsel savaşlarının nasıl konudışı dedikodulardan ibaret olduğu asıl ondan sonra anlaşılabilir.

Bizim bu yazdıklarımız, salt bu bakımdan hareketle doğrudan doğruya köylüler arasında geçirilmiş birbuçuk yıllık hayatın sağladığı gözlemlerin sonucu olmak bakımından ilgililerin dikkatini üstüne çeker sanırız.

٥
بوتونه جنانه محمد دوتولوی وفوده اولسون
بو غایب دودور دیور . بزم بو عالمی جنانه وفوده
قارمینه و صغینه در ؟ بزم بو ارضه کاندینه
کله رکه زلمه سینه متار اولور ؟ آهیه اغزیه
تیر کوزلریمه نیه کطوره ؟ محیا کویونلریم
ایلمه دانه دانه لایم بزم عجا کویونلریم
غصب ایلمه ، اسباب رفاهیه بزم بری نغ اولونماشیم

Dr. Reşit Galip'in yazısı

ANADOLUNUN SOSYAL YAPISI

Anadolu demek ağa demektir - ağalık nedir? — Ağaların gücü ve nüfu-
zu nereden gelir? (Sermaye ve hükümet) — Sermayeyi nasıl kullanırlar? —
Hükümeti nasıl âlet ederler? — Zeki diplomatların inancı — İstipdat ile
Meşrutiyet dönemlerinin Anadolu için bir farkı var mı? — Devrimler şim-
diye kadar neden başarılı olmadılar ve köycülük yoluna girmiyen devrimeci

YİRMİALTI

bir hareket neden bundan sonra da başarılı olamaz — Köylü neden şikâyetçidir? — Toprağına sahip değildir ve borçludur.

I

ANADOLUDA HALK SINIFLARI

Büyük Fransız devrimi orada aristokrasinin saltanatını yıktıktan sonra nasıl burjuvaların kapitale dayanan ağalığı başlamışsa, bizde de daha hiç bir tarihçimizin önem verip incelemediği benzeri bir devrim gelip geçmiştir. (2) Yurdun neresine gidip araştırırsanız, hangi bucakta sorsanız çökmüş, yokolmuş bir derebeyi soyunu size haber verirler. Bu derebeylerin varlıkları, örgütleri sözde olmayıp gücüyle, kuvvetiyle, fermanı ve imtiyazıyla, kendi adamları ve düşmanlarıyla birlikte yaşamış, döğüşmüş, bölgesini yüz-yıllarca hükmü altında tutmuş, kendilerine bağlı tuttukları insanları köle gibi kamçı altında çalıştırarak bir lokma ekmekten fazlasını ellerinden almış ve bu fazla ile kuleli konaklar, şatolar, hanlar ve saraylar yaptırmış ve bütün anlamıyla (derebeğce) yaşamış bir hakimiyet rejimidir. Bunların henüz unutulmamış dilden dile gezer menkıbeleri vardır. Hangi köylüye sorulsa dedesinden dinlediğini nakledebilir. Bu da bir çeşit asılzadelik rejimi idi. Gerçi KONTLUK, BARONLUK gibi rütbelere bu deyimlerle yoktu, ama hükmettiği bölgenin büyüklüğüne, askerinin miktarına ve nihayet memlekete yeni bir düzen ve zihniyet getirmek arzuları revaç bulduğu sırada hükümet derebeğlerini ortadan kaldırmıya karar vermiş ve biryandan bunların zulmünden bizar olan köylünün yardımı, biryandan da her yerde maharetle uygulanan yoketme usulü sayesinde beğler birbirine düşürülerek zamana göre yeni bir düzen kurulabilmişti. Fakat tıpkı Avrupa'da olduğu gibi, kılıç ve mızrak zorbalığı yerine daha iğrenç olan bezirgânlık ve simsarlık zorbalığı geçmiştir. İşte şimdi Anadolu'da yaşayan ve köylüyü kısıvrak bağlayan yeni zorbalığın kaynağı budur. Araştırılınca görülür ki şimdi «Eşraf» diye anılan zümre hep eski derebeğlerinin ortadan kalkmasıyla onların yerini almış, bin zulüm ve oyunla biriktirdiği sermayeye köylüyü esir etmiş, ama hep doğruluk taşıyan murabahacı şer adamlarından ibarettir. Bugün Anadolu'da yaşayan halk sınıflarından birincisini şimdi Eşraf dedikimiz, köylünün ise Ağa adını verdiği bu murabahacı zümrede tanıyoruz. Orta-sınıf diyebileceğimiz ikinci sınıf halk ise memurlar ile kazancıyla şöyle böyle geçinen zenaatçılar olup bunlar da ağaların, eşrafın dalkavukları ve yordakçıları olarak geçinirler, varlıklarını ancak böylece koruyabilirler; Yoksa tepelenirler. Üçüncü sınıf, kayıtsız şartsız ağaların pençesinde ezgin ve bitkin yaşayan köylü tabakasıdır.

Şimdi bu üç sınıf arasındaki ilişkileri ele alabiliriz.

AĞA NEDİR?

Türkiye'de ağa demek sermaye ile yalan ve düzenin doğurup büyüttü-

YİRMİYEDİ

gü «Mediokrasi»nin bir üyesi demektir. Ağalar saltanatını inceliyebilmek için en iyi gözetleme yeri bucaklardır. Köylerde tek tek ağalar vardır ve bunlar da genel olarak önemli kişiler değildir. Vilayet ve Liva merkezlerinde aynı ağa egemenliği vardır ve daha kodaman ağalarca temsil olunur.

Bu şehir ağalarının ilkbakışta yaptıkları etki çok hostur. Bir bucağa ilk girişinizde size «...Eşrafından Hacı Filan efendi, ...Eşrafından Filanza-de Filan efendi...» diye birtakım insanları tanıtırılar. Abani sarıkları başlarında, tesbihleri ellerinde, sakalları göğüslerinde bu adamların hemen ellerini öpmek istersiniz. Anadolu saflığı, müslümanlığı, konukseverliği, ilkel faziletleri üstüne şurda burda duyduğunuz şeyler kafanızda bir geçit yapar. Büyük şehirlerin pisliğini, ikiyezlülüğünü, ahlaksızlığını biliyorsunuz. Buna karşılık önünüze çıkıveren bu yeni ortamın zihninizde yarattığı sadeliği, bakırlığı, içtenliği sizi etkiler, gönlünüzü kazanır; İlk bir süt ban-yosuna girmişsiniz gibi tatlı bir duygu içinde «Ooh! Ne mübarek, ne mesut adamlar!» dersiniz. İyiliğe, güzelliğe, saflığa dair bir idealiniz vardır. Abani sarığı başında, tesbihi elinde, sakalı göğsünde bu sayın ağada bu ideali gerçekleştirmiş sanırsınız. Ertesi gün çarşıya çıktığınızda onu dükkânında görür-sünüz. Aman bu dükkân!... Tahta bir kutu kapağında iki okka kil denilen toprak ve birbuçuk kıyye (1/2 okka) tuzdan başka malı olmıyan bu dükkân sizi şaşırtır. Adam bunlardan ne kazanır, diye düşünürsünüz ve onun ca-hilligine, saflığına... acırsınız. İşini genişletse, biraz manifatura, biraz şun-dan bundan alıp koysa da daha çok satış yapsa... Bundan kolay ne var, di-ye bir sürü düşüncelerle ona öğütler vereceğiniz gelir; Ama ardından «El-kanaati kenzün layüfna, (kanaat tükenmez haznedir)» hikmetini hatırla-yıp adamcağızın kanaatkârlığa dayanan duygularını incitmeyim, diyerek susarsınız. Zaten söyleseniz bile alacağınız karşılık «Allaha şüktür, geçinip gidiyoruz!» gibi susturucu ve tartışmaktan kaçan bir söz olacaktır. Zengin-liğinden, hazır servet yediğinden sözetseniz «Efendi, balık gölüne göre bü-yür, böyle küçük ve körfez yerlerin zenginliğinden ne olacak, Allahın ver-diği ile idare oluyoruz.» der. Bu küçük felsefeler, bu kestirme cevaplar gön-lünüzü daha çok kazanır; zavallı adamların dünyada hiçbir şeyden haber-leri yok, diye acıngan düşüncelere dalarsınız. Eğer tam o sıra işiniz bitmiş, ordan ayrılmışsanız Anadolu üstüne en yanlış fikri edinmişsiniz demektir. Her gittiğiniz yerde safca, eksik, yanlış dolu gözlemlerinizi anlatır durur-sunuz. Siz aldandığınız gibi, birçoklarını da aldanişa sürüklemiş olursunuz. Oysa gerçek bundan bambaşkadır. Bu, tıpkı bir Anadolu köyünün uzaktan ve yakından ayrı ayrı görülmesine benzer. Bir ovanın ortasından giderken çepeçevre sirtların eteklerinde, canlı, verimli dinç ağaç kümeleri arasına sıkışmış bir köy görürsünüz. Uzaktan giden bir yolcu gözüyle bakarak içi-nizde bir özlem uyanır, elimden gelse de şu köyde birkaç ay gürültüsüz, sessiz bir hayat geçirsem, diye kalbinizde bir arzu çırpınır. O imkânı ele-geçirir de emelinize kavuşursanız sizin için hayal kırıklığı hazırdır. Uzaktan bir cennet parçasını andıran o köy gerçekte içine oturulmaz murdar, sefil beş-on ahırdan ve birçok gübre yığınlarından ibaret bir süprüntü yuva-sıdır. İçine girdiğinize bin pişman olarak ve uzun zamanlar süsliye süsliye

x) Ozaman Vilayet ile kaza arasında bir yönetim merkezi. Başında, mutasarrıf, bulunurdu.

YİRMİSEKİZ

biçimlendirdiğiniz kuruntu köyü artık biryana atıp unutarak oradan kaçarsınız. İşte ağalarımız, abani sarıkları başlarında, tesbihleri ellerinde ve sakalları göğüslerinde sayın ağalar da tıpkı böyledir. Nevar ki burada bırakıp kaçmak, unutup atmak sözkonusu olamaz. Tam tersine sabırla derdin bütün nedenlerini ve belirtilerini inceleyip eleştirmek gerektir.

Ağaların gücü ve nüfuzu nereden gelir?

Ağa bu memleketin bir ferdinden başka birşey değilken bütün köylüyü pençesine alabilmek için kullandığı gücü ve nüfuzu nereden buluyor? Bu güç ve nüfuz iki kaynaktan doğar: Biri sermaye öteki hükümet... bunlar ağanın arabasına koşulmuş bir çift gürbüz attır, dört nala giderler ve ağayı başarıdan başarıya, zaferden zafere ulaştırırlar. Gerçekten hükümet ağaların elinde çok elverişli bir araç, bir oyuncaktır.

Bizde gelenek olmuştur, büyük memurların daha küçüklere verdikleri başlıca emir ve öğüt eşraf ile hoş geçinmektir. Bir memur eşrafın işine yaramıyacak bir yol tuttu mu, ölümü hazırdır; ya azledilir, ya başka yere sürülür. Bunların nicelerine tanık olduk. Bir bucakta ağaların en büyük öğüncesi «Biz 20 yılda 40 müdür attırdık,» sözüdür. Bu nakarat her gelen müdüre alttan alta duyurulur. Gerçekten bu sözlerin söylendiği bucakta, hiç irtikâp etmez, iyiniyetli bir müdür yalnız ağalara âlet olmadığı için dört ay sonra azlonuldu. Sonderece namuslu, hamiyetli, cesur, alçakgönüllü, elmas kalpli bir candarma subayı vardı; aldığı emir üzerine 1314, 1316 doğumluları toplamaya başlamıştı. Ağalardan birinin oğlu da alınacak. Ağa bütün yalan-dolan güçlerini kullanıp oğlunu kurtaramadığını görünce birgün bahis tutuşup şahadet parmağını öfkeyle ağzına götürdü ve tükrüğü ile duvara bir çizgi çekerek «İşte buraya yazıyorum, bir aya kalmaz o subay burdan gider,» dedi. Hâtiften gelmiş gibi akseden bu nida doğru çıktı. Ne yaptı, ne işledi bilmem, fakat bir ay tamam olmadan subay palas pandiras berbat bir yere değiştirildi. Ağanın oğlu kurtuldu. Eşrafı küçümseyen bir kaymakam daha garip bir şekilde atılmıştı: Eskimiş, yıpranmış bir fahişe sabah namazı elinde bir dilekçe ile kaymakamın evine yollanıyor. Beş dakika sonra da kadın «Müslümanlar, yetişin; Irza geçiyorlar!» feryadı ile evden dışarı fırlıyor. Tabii tertip üzerine eşraf ve birtakım halk ta sabah namazına gitmek için kolları sıvalı yoldan geçerken - sözde tesadüfle -, feryadı işitip duruyorlar, derhal kadının ağzından bir dilekçe düzüp savcıya veriyorlar. İşten elçektirilen biçare memur iki sene sefil ve perişan mahkemelerde süründükten sonra kadın hakikatı itiraf edip müfteri cezasına çarptılıyor ama olayın tertipçisi olan eşrafa hiçbir şey olmuyor ve onlar yeni kaymakamları avuçlarının içinde, işlerine eskisi gibi devam ediyorlar. Ağaların alçaklığına delil olacak bundan daha yeni ve daha rezilce misallere Anadolunun her yerinde, her an raslanabilir. Bunları yalnız köylerde sanmamalıdır. Vilayetlerde valiler bile zorbalık elindedir. Herhangi bir vilayet merkezinde Mehmet bey, Hasan bey... adı altında anılan kişilerin yalnız unvanları değişmiştir. Bunlara: «Evet, sizi pek iyi tanıyoruz, bundan 30 yıl kadar önce bey değil ağa adını taşıyordunuz,» diyebilirsiniz. Zaten onları bey yayan biziz, köylü onlara yine ağa der. Ağalık, zorbalık ruh ve zihniyeti onlarda eskisi gibi ve yine herhangi bir bucakta olduğu gibi, değişmeden yaşamaktadır. Hükümet, İçişlerinden Eğitim işlerine, Evkafından Tapusuna..

hep bunların elindedir. Zihnimizde hâkimlerin bağımsızlığı, adalet vicdanı gibi deyimlerle hayali, şairce br varlık, olarak tasarladığımız adalet işleri de eşrafın elinde ve etkisindedir. Bir köylü ağaya, ağalara boyun eğmedi mi, herhangibir mesele için mahkemeye düşünce muhakkak kaybeder. Ağanın himayesinde bulunan hasmı muhakkak kazanır. Köylü ağasına yaranmaz, hoşgörünmezse her kapıdan koğulup, her işten zarar edeceğini çok iyi bilir. Ağalar işte böyle hükümeti kullanarak köylüyü idare ederler.

Ağanın sermaye gücünü nasıl kullandığına gelince:

Bu büsbütün bir faciadır, asıl boyunduruk, asıl dizgin bu gücün elindedir. Her bucağın köyleri bucak merkezindeki 3-5 ağa arasında bölüşülmüştür. Bunlar en büyük Avrupa sarraflarını bile hayrette bırakacak dolaşık, karmakarışık yollar, içinden çıkılmaz dalaverelerle köylünün çevresinde ağlar örerler. Herbirinin bir kara kaplı alacak-defteri vardır. Köylünün adı biryol bu alacak defterine geçti mi, işi bitmiştir; o köylü ağanın çemberine girmiş, boyunduruğunu yüklenmiş demektir. Ta «93 Harbi»ne giderken cebine harçlık koymak için öküzlerini satan ortahalli bir köylünün dönüşünde yeniden işe başlamak için ağadan borçlandığı, zamana göre, bir-iki yüz kuruştan ibaret bir parayı, durmadan taksit ödemesine rağmen, o köylünün oğlu o ağanın vârisine hâlâ ödeyip tüketmemiştir. Tam tersine tarla ağaya geçmiş, nerden geldiği bilinmez yed borçlar gırtlığa çıkmış, köyün hali-vakti yerinde olan bu ailesi sırf bu borç yüzünden ağanın kölesi, âdi rençberleri, vereceği bir lokma ekmeğe bakan sefil hizmetçileri haline gelmiştir. Bu hal Anadolu'da anlatılması çok güç korkunç bir facia halindedir. Bu âdi ve iğrenç bezirgânlığın, islam dininde de yeri bulunmayan bu kırk kere yahudice murabahacılığın ne tarzda oluşagittiğini, köylüyü nasıl yere vurduğunu açıklamak için bir örnek daha verelim: 40 dönüm tarlası ve gerekli donatımı olan köylü Mehmet dayı bucak merkezine gelir, eşraftan Hacı Musa efendinin dükkânına iner; biraz tuz, bir çift çarık ve birkaç ufak-tefek alır, ama cebinde ödiyecek hazır parası yok. Ağa atılır: Bukadarcık şeyin lafını mı edersin Mehmet dayı, dursun, sonra harmanda ödersin!

— Hay Allah razı olsun senden ağa!

Harman zamanı gelince ağa heğbesine beş-on arşın basma, birkaç yemeni, yazma koyarak beygirine biner, Mehmet dayının evine iner. Fatma kadın basmayı, Ayşe gelin de yazmayı beğenir. Yenilip içildikten sonra hesap görmeye sıra gelir. On kuruşluk alışveriş yirmi gösterilmiş olduktan başka miktar da beş-altı seksene varmıştır. Basma, yemeni, yazma ve şeker de eklenince toplam artmıştır. Mehmet Dayı işin farkında değil. Borcu kaçmış ve kaç kile buğday tutmuş ise hemen harman yerinde ölçer, ağanın anbarına gönderir.

— Mehmet Dayı sakın üzülme, ne vakit elin daralır, işin düşerse bana geliver, Allah kerim, ne olacak, insan insana daima lâzım olur.

— Hay Allah razı olsun senden ağa!

Ve böyle uğurlaşıp ayrılırlar. Mehmet Dayı işin farkına varmamıştı ama tam kış ortasında zahire anbarının dibi görününce gözü faltaşı gibi açılır. Yeni ürüne daha çok zaman ister. Her yıl yeten buğday bu yıl bir kısmı

ağaya verilmiş olmasından dolayı yetmemiştir. Ne yapsın şimdi? Veresiye alışverişin acısı Mehmet Dayının yüreğine işler, ama ne çare, olan oldu, şimdi açlıktan ölmek için buğday lazım. Günlük yiyecekten kısılarak bir süre idare edilir, ama birgün son taneler de tükenir.

— Ağa, bu yıl nedense zahireyi çabuk tükettik, senden başka bize bakacak kim var? Biraz birşey vermez misiniz?

— Beş-on kile buğdayın lafı mı olur Mehmet Dayı? Haydi gidin, anbardan Mehmet Dayıya ne kadar istiyorsa ölçüp verin!

— Hay Allah senden razı olsun ağa!

Mehmet Dayı ağanın oğlu yada uşağıyla anbara gelir, ne kadar olsa köylü değil mi, açgözlülüğü tutar, bedava alıyormuş gibi ihtiyaçtan fazla alıp yükletir ve köye döner. Sıkıntı geçmiş, herkesin keyfi gelmiştir. Bol bol yenilir içilir, hatta kasabaya inildikçe, deftere yazılmak üzere ağanın dükkânından mintanlık, başlıklar, dizlikler satın alınır. Eşegin yuları, semeri yenilenir.

Köy kahvesinde: — Mehmet Dayı, tüyü düzüp gidersin maşallah, peri haznesine mi çattın, nedir? diye takılanlara Dayı gülererek karşılık verir ve ağanın dostu olmakla öğünür. Ufaktefek hükümet işlerini de yine ağa sayesinde kolayca gördürdüğü için Mehmet Dayı büsbütün hoşnut olur. Sonunda yine hesap görme anı gelip çatar. Zahire ailenin geçimine bu yıl hiç yetmez ve üç ay daha erken tükenir. Ama yardımsever ağası vardır Dayının. Borç artık bir çığ gibi büyümektedir, öyle ki üç yıl sonra köylünün tarlasının yarısı ağanın eline geçmiştir. Onun hesabına sürülüp ekilir. Sonra bir çelme daha, tarla tüm ağanın olur ve Mehmet Dayı topraksız, ağanın hesabına çiftçilik eden, onun lütfu ile yaşayan, gırtlığına kadar borçlu bir köle olmuştur artık.

— Üzülme Mehmet Dayı!

— Allah razı olsun Ağam!

Ama bu sözlerin anlattığı sahnede önemli bir psikolojik değişme vardır: Ağa artık yumuşak yüzlü, hayırsever davranışlı değildir, tersine, sert, mağrur, küçümseyici ve inatçıdır. Aradaki farkı nihayet anlayan Mehmet Dayının yüreği acı ile, giderek kinle dolar, çünkü herşeyin baştanberi bir tuzak, tarlasını elinden kapmak için kurulmuş bir tuzak olduğunu kavramıştır. Yazık ki iş işten geçmiş, evdeki hastalıklı karısının ve çocuklarının ölümü kalımı bu adamın keyfine bağlı bir durum meydana gelmiştir. Onun zenginlikten ve hükümetten aldığı gücün ne yenilmez birşey olduğunu sezer. Ağalar, bu ağulu örümcekler, köylüyü işte böyle yakalar ve emerler. Onun kolunu kırıp kanadını yolduktan sonra da «İşte şimdi benim istediğim kuşa benzedin!» derler. Keyifle nargilelerini içip karakaplı deftere bir köle daha geçirmiş olduklarına sevinirler.

Köylü kayalarına saplandığı bu uçurumun derinliğini göremeyecek, sezemeyecek derecede hayvan ve akılsız mıdır gerçekten? Asla! Bununla beraber hangi köylüye «Sizin ağa nasıl adamdır, iyi midir?» diye sorsanız he-

men cevap verir: «Allah için, müslüman adamdır, iyidir hoştur,» diye öger. Bu hem ağadan korkmalarından, hem de size güvenmediklerindendir. Biz geçirdiğimiz köy hayatının ilk sekiz ayında köylünün ağzından hiçbir kelime alamadık. Zaman geçip herkesle daha iyi anlaştıkça, en önemli sırların bile açılmasından sakınılmıyacak bir dostluk kurdukça asıl dertleri öğrenmiye ve yaraları açan burguyu tanımiya başladık.

Ağalar ırz ve namus meselesine pek önem verirler, oysa kendileri hiç de namuslu değildirler. Bin türlü gayri meşru, çareye başvurup askerlikten kurtulduktan sonra bütün harp süresince ancak kazanç peşinde koşmuşlar ve biçare halkın derisini yüzmüş oldukları gibi, hemen her yerde asker ailelerine sarkıntılık edip hatta, - söylemekten sakınılmıyalm - onların açlıklarından canavarca yararlanarak genç kadınlarını hamamlarda oynatmışlardır. Zavallı köylü, bu yurttan bir karış toprağı bile bulunmıyan sen, vatani savunmiya koşuyorum diye, birinde buzları ayaklarını donduran, birinde güneşi beynini yakan cephelere koşun, yedi kat cennetin alamıyacağı kadar çok şehit verdin; Topla öldün, acından öldün, yorgunluktan öldün, hastalıktan öldün! Aslında neyi savundun sen? Namusunu mu? O namusu düşman değil, geride altın seccadesinde yangelen zorba çiğnedi. Vatani mi? Onda senin hiçbir hakkın yoktur! Herşey, herşey, sen de birlikte, herşey zorbanındır. Senin bu ülkede biricik nasibin gelip geçen zorba hükümetlerinin hırsız ve zalim jandarmalarının kamçısıdır!... Haydi bir düşman daha gelmiş, İzmirli alıyor, yine silâha sarıl, koş, tepele, zenginlerin çiftliklerini seni soyup çıplak ve sefil sokağına atan zorbaların huzur ve rahatını savunmak gerek! Al şu silahı, koş ve gerekse gerekme ö! İşte hem Seferberlik sırasında, hem Mütarekeden sonraki ulusal savaşlarda — Birzamanlar okadar utanç verici olan - ordudan kaçma olaylarının nedenini burda aramak gerekir. Köylü kendisine verilen emirlerdeki insafsız hitapların gerçek anlamı ne olduğunu, kendisinin kimin hakkını savunmak için öne sürüldüğü anlamıştır. Biz nedense kendimizi çok akılı, köylüyü de hayvan bildiğimiz için hep yanılmakta, aldanmaktayız. Bunu kavrayabilmek için köylüye inmeli, ona güven verdikten sonra dertlerini ve şikâyetlerini dinlemeliyiz. Onun neden kendine yakışan bir yiğitlikle savaşmadığını işte o zaman anlarız.

Ağalar din ve şeriat işlerine de pek önem verirler. Oysa kendileri zındıktır. Beş vakıta çarşıdan geçerek büyük kalabalıklar halinde abdest hışı' içinde namaz kıldıklarına bakınca insanın hayran olacağı gelir. Ama onların ruhuna iyice girdiniz mi, ortaya yine bir çeşit bezirgânlık çıkar. Namazı niyazı bir hesap meselesi haline getirmişlerdir.. En softalarından biri birgün şu itirafta bulundu:

— Bu namaz meselesinde iş var. Ne çıkar, günde beş-on kere yatar kalıram, eğer Cennet varsa kazanırım, yoksa ne kaybederim? Hem biz namaz kılmasak halk bizi tutmaz.

Gerçekten namaz sayesinde kendilerini «müslüman adam, beş vaktında, Allah yolunda,» diyerek saydırırlar ve bu saygıyı sömürür, kötüye kullanırlar. Bizdeki zorbalığın baş ilkesi aldatma ve kandırmadır. Seni, beni,

esnafı, köylüyü, memuru, hükümeti, hatta kendi kendilerini ve (Hâşa süm-me hâşa!) Allahı aldatırlar. Bilir misiniz, bunlar nasıl zekât verirler? Çok ilginç bir meseledir: Kimsenin adını vermiyelim, zaten her yerde kullanılır bu usul. En zengin en dindar görünen eşrafın nasıl zekât verdiğini bilenler bilir, bilmiyenler okusun:

Ağa enaz yediyüzelli lira zekât borçludur. Ama bunca parayı nasıl versin, yediyüzelli parça olur da yine vermez! Peki, Allahın buyruğu ne olacak? Bir kolayını düşünür ve «Hilei Şer'iye imdadına yetişir: 750 lirayı bir çıkıya sarar ve bunu yarım çuval buğday, arpa ve daha cömert olmak isterse pirinç içine sokup gizler. Sonra çok fakir olan molla Hüseyin'i çağırıp şöyle der:

— Molla Hüseyin, şu çuvalın içindeki benim zekâtım, sana veriyorum, aldın kabul ettin mi?

— Allah geçmişlerini Cennete kavuştursun ağam, aldım kabul ettim; Rabbım da kabul etsin!

— Peki, kabul ettin. Şimdi bunu mu istersin, yoksa parasını mı?

— Ağam bizimkiler pirinç yiyemez, parasını verirsen tuz alırım, soğan alırım.

— Bunun içinde altı okka pirinç var, çabuk koş, okkası kaçta satıldığını öğren de gel!

Bilmiyerek böylece Tanrı'yı aldatmaya âlet olan zavallı molla Hüseyin pirincin piyasasını öğrenip döner ve hepsi meselâ üçyüz kuruş ediyorsa ağa eline beşyüz sıkıştırır ve her ikisinin hoşnutluğu arasında İslamın beş şartından biri ve belki en önemlisi olan zekât da yerine getirilmiş olur. Bu düzenle zekât borcuna gitmekten kurtarılan 745 lira ağanın okşayıcı eliyle yine eski yerine indirilir, yatırılır. Ağalar işte böyle müslümandırlar. Onların taptıkları paradır. Eğer hepsi para ile ölçülebilseydi - hiç şüphe yok; - bütün farzlar böyle bir «Hilei Şer'iye» ile hükümsüz bırakılacak ve tüm Dini Mübin bu haysiyetsiz insanların elinde bir kandırmaca haline gelecekti.

İşlerine yarıyacağını umdukları bir aydına rasladıkları zaman ağalar çok ilerici görünürler. Ama aslında ilerilik ve uygarlığın amansız düşmanlarıdır. Onlar yaman, kendi işlerinde gerçekten ustadırlar. İşlerine gelecek en küçük bir zerreye bile çok uzaklardan sezer ve seçerler. Çıkarlarının gericilik ve gelenekçilikte olduğunu çok iyi bildiklerinden her yenilik denemesine karşı öyle engeller çıkarırlar, öyle kurnazca saldırılar düzenlerler ki doğrusu önlerine oturup siyaset dersi alınsa yeridir. Usta çarıklı-diplomatlardır. Bunlarda görülen okul ve kültür düşmanlığı bundandır. Eski zaman derebeğleri, Tımar ve Zaamet erbabı, hiçdeğilse bir cami, bir çeşme, bir medrese yaptırırlarmış, Tanzimattan sonra ortaya çıkan şimdiki zorbarların böyle hayır işleri yaptığını gördünüz mü? Bir tane duyulmuş, görül-müşse hemen deftere geçirilmeli, çünkü dikkate değer bir olaydır! Şimdiki-ler okul açmayı değil, kapatmayı düşünürler. Bu onların öğrenim ve eğitimin değerini bilmediklerinden midir? hayır, okadar aptal değillerdir tabii. Kendi çocuklarını okuturlar, liselere, hatta Avrupa'lara yollarlar. Fakat köylünün, kendilerinden aşağı saydıkları ve hep aşağıda tutmak istedik-leri halkın okuyup uyanmasını istemezler. Burada tanık olduğumuz bir olayı anlatarak konuyu aydınlatalım:

Önemli bir Bucak merkezinde resmi okul yok. Onbeş-onaltı yıl önce bir

öğretmen ayda kırk paradan ibaret azıcık bir ücret karşılığında Rüstiye durumunda bir okul açıyor. Üç-dört yıl içinde buradan yetişen gençler bu-cakta sivriliyor, nerdeyse bir İdadi (o. Okul çıkışlı derecesinde yetenek gösteriyorlar. Halk memnun, ama ağaların ve bazı zorbaların hoşuna gitmiyor bu hal. Bu öğretmeni atmak için bir kulp bulmak gerek. Öğretmen namuslu, doğru, erdemli... Gözeçarpan hiçbir kusuru yok. Ne yapsınlar. Pek dâhice bir çare düşünüyorlar. Her yerde okulun yararlılığı, eğitimin iyiliği üstüne konuşmalar yapıyor, parolalar yayıyorlar ve ağalar her mahallede bir okul açtırıyor. Biraz propaganda ve biraz baskı ile çocuklar buralara dağılınca asıl öğretmenin elinde çocuk kalmıyor, gelirin yüzde doksan eksilmesi yüzünden geçinemez olan zavallı öğretmen birkaç ay daha dışını sıktıktan sonra ağaların maksadını anlayıp onlara lanet okuyarak bırakıp gidiyor ve maksat böylece elde edilmiş olduğundan okullar kapanıyor. Özel bir öğretmenden ders alan ağa çocukları dışında kasabanın çocukları sokağa dökülüp serseri oluyor. Dolap gerçekten ustaca değil mi? Memlekette bu habis zihniyet yaşadıkça hangi yönetim ve rejim gelirse gelsin, ruhunu köylünün dertlerinden almayan hangi devrim olursa olsun, esaslı, olumlu ve mutlu sonuçlar vermez!

II

SONUÇ

Sözü uzatmak gerekmez. Söylediklerimiz ne istediğimizi yetesiye belirtmiştir sanırsınız. Ağaların elverişli bir bucağın kaza olmasına, yalnız memurların sayıları artıp rütbeleri büyüyerek kendi nüfuzlarını gölgelemesinden korkarak, onbeş yıl karşıkoymaları; Bir un fabrikasını, kendi köhne değirmenlerinden köylüyü uzaklaştıracağı için, binbir oyunla kapattırıp müteşebbislerini kaçirtmaları, kız okullarını alçakça iftiralarla durmadan lekeleyip verimsiz bırakmaları... gibi saymakla bitmez kötülükleri anlatmak mümkün değildir. On tane Balzak yetişirsek bizim zorbalar saltanatını anlatıp bitiremezler. Bunlar birer büyük derttir. Ulusu gerçekten kalkındırmak isteyen her hükümet buna bir çare aramak zorundadır. Herhalde şuna kesince inanmalıdır ki, hükümetle köylü arasında, ilerleme ve eğitim düşüncesiyle bütün gücünü bilgisizlik ve yobazlıktan alan zorbalık arasında duran bu ağalar sınıfı kaldıkça hiçbir ciddi uyarma çabasının köylü halka kadar varmasına imkân yoktur. Herşeyden önce aradaki Çin duvarı yıkılmalı, çıkarını salt tutuculukta gören eşrafın inatçı direnişi kırılmalıdır. Cihanın büyük akımlarına bakalım ve kendi yönümüzü bir an önce belirleyelim.

Ulusları harekete getirmek ve yürütmek için bir ideal gereklidir. Namık Kemal'in yüce vatan heyecanı ile dolu yazılarından köylümüzün haberi bile yok ne yazık ki! Kaldığı bugün edebiyat ile şişirilmiş soyut kavramlarla ulusal hareketler, esaslı devrimler doğurmak da olacak iş değildir. Başta bulunanların enerjisi halk kütlesinin yardımı ile birleşirse tükenmez bir güç kaynağı olur. Halkın ve en büyük sınıf olan köylünün bağrından çıkacak bir devrimin ancak iki esası olabilir:

1 — Senetsiz, kanunsuz bir şekilde köylüyü borçlandıran karakaplı defterleri yok etmek, yani halkı borç köleliğinden azat etmek.

2 — Büyük toprakları dağıtıp köylüyü kendi payına sahip kılmak. Bu sermaye ile hükümet nüfuzuna dayanan ağalık zihniyetini, zorbalığı yok-edecektir. (4)

Seve seve doğuşup düşmanı yurda sokmıyacak olan asıl ordu işte bundan sonra meydana gelecektir. Türkiye'yi kurtarmak, ilerilik ve uygarlığa kavuşturmak için biricik çıkaryol budur. Birden yapılacak bir darbe ile zorbaları ortadan kaldıracak, köylüyü kurtaracak mıyız? Eğer bunu yapacak gücü bulabilirsek, yüreklerimizde bu cüret varsa hiç durmadan işe girişmeliyiz. Değilse işe eliften (A'dan) başlamalı ve köyü örgütlemeye önem vermeliyiz. Bu örgütlenme sayesinde, asıl elemanlarını hekimlerle öğretmenlerin teşkil edeceği bir aydınlar kadrosu ile sessiz, ama inatçı bir çaba harcıyarak köylüyü uyarmalı ve hakkını kanun yollarından elde etmesi sağlanmalıdır. Bugünün tehlikesini yoketmeye çalışırken yarını gözönünde tutalım. Herne zaman olursa olsun, serbest kollarla yürüyebilmek için, tutuculuğun sağlam dayanakları, kaleleri olan zorbalar sınıfı ile çarpışmak gerekecektir. Bunu kesin olarak bilelim. Can ve gönülden İngiliz, Yunan, İstiyenler, can ve gönülden İtalyanları alkışlayanlar hep onlardır. «Başka bir hükümet sanki daha çok mu vergi alacak?» gibisinden alçakça telkinlerde bulunanlar, hep, hep onlardır, Bütün alçaklıkların ağababası onlardır! Bunlar ne pahaya olursa olsun ortadan kalkmadıkça bu ulus uyanamıyacak, belini doğrultamıyacaktır. Köylü, zavallı köylü dayanılmaz acılar içinde, her baskıya Eyup sabrıyla katlanarak, her yumruğa belki sonuncudur diye boyuneğerek bekliyor. Zorbanın zinciri onu her yanından sarmış, bağlamıştır ve gelip geçen bütün hükümetler yazık ki hissiz ve kalpsiz zından bekçileri gibi zorbalara hizmet etmişlerdir. Köylünün bütün umudu şimdi Ankara hükümetinde, millet hükümetindedir. Ünlü sözdür: Yörükün biri türkü söyleyip gidermiş, sormuşlar:

— Yörük yine keyflisin, durmayıp türkü söylersin, ne var?

— Bir umudum şu dağın ardında kaldı, yitirdiğim atı orda da bulamazsam siz bendeki ağıdı görün!...

Anadolu bugün işte böyle bir bekleyiş içindedir.

«Bizim köylü hissiz ve anlayışsızdır, bilmez, anlamaz, ağasına körü körüne bağlıdır; Onu zorbalara karşı harekete geçirmek imkânı yoktur,» gibi düşünceler artık yerinde değildir. Gerçi köylü meramını basit, iki kelimelelik bir cümle ile, ama çok açık ve belirgin bir şekilde anlatıyor, derdini dile getiriyor, çektiği acı ve işkencelerin hangi elden çıktığını biliyor ve içinde, kalbinin derin köşesinde sakladığı bir ateş yanıyor. Kendisi zorba olan yada beş-on zorbanın sağladığı oylarla seçildiğini bilen mebuslar yeniden seçilebilmek için elbet velinimetlerine karşı çıkamazlar. Bu kurnaz diplomatlarımız «Memlekette Padişah ve ağalardan başka kuvvet yoktur, onun için iç siyaset onlara dayanmalı ki iktidar korunabilsin,» diye düşünürler. Ağaların, zorbaların en büyük kuvvetini de zaten bu düşünce meydana getirir-

Câninin elinden alınan bıçakla onun canına kıymaktan daha adaletli ve zevkli ne vardır!

SON

OTUZBEŞ

DR. REŞİT GALİP'İN YAZISIYLA İLGİLİ

BİR AÇIKLAMA

Emin Türk ELİÇİN

Onu 1933 Mayısında Milli Eğitim Bakanı olarak makamında tanımıştım. Askerliğimi bitirmiş, iki yıl önce Maarif Emini İsmail Habip'in Adanadan yolladığı «Jurnal» ile uzaklaştırıldığım öğretmenlik mesleğime kavuşturulmayı istemek üzere gelmiştim. Asker olmadan önce köyde geçirdiğim 6 aylık boşluk süresinde topladığım folklor materyalinin 900 kelimelik SÖZLÜK bölümünü, resimlerle de donatarak, kendisine yollamıştım. Bakan beni böyle tanıyor, Bakanlıkta bir göreve atayarak osıra sıkı bir «söz derleme seferberliği»ne girişmiş olan Türk Dil Kurumunda çalıştırmak istiyordu. Ama bir süre dinlenmek üzere köye gitmemi ve çağrılınca dönmemi uygun gördü, nevar ki kendisine her hafta bir mektup yazmalıydım.

Dedigini yaptım ve üç hafta sonra telgrafla çağırıldım.

Mektuplarımı beğenmiş ve kendi «köycülük» anılarıyla karşılaştırmış olduğunu söyledi. Bakanlığın «Konuk odasına» yerleşmiş, küçük derleme sözlüğümün satın alınmasından elime geçen para ile Bakanlık tabldotundan yeyip içerek Kurumda çalışıyor ve her fırsatta kendisiyle görüşüyordum. Birgün bana, yukarda okuduğunuz yazının kurşunkalemle taslak halinde yazılıp birdaha el sürülmemiş olan sarı yapraklı okul defterini uzatarak gidip aşağıda okumamı, ama başka hiç kimseye göstermeden, hemen getirip vermeme tenbih etti. Yazıyı heyecanla okudum ve edindiğim izlenimleri de kısaca yazarak götürüp verdim.

Dil kurumunda çalışan bir Bakanlık «mümeyyizi» olarak doktorla gerek kurumda, gerek makamında görüşmek fırsatı buluyordum, ilişkimiz sıkı bir dostluk haline gelmekte idi; üniversite reformunu tamamlayınca «Köycülük» konusuna dönecek, köyü kalkındırmak için eskiden beri tasarladığı düşünceleri uygulamaya girişecekti. Köy Enstitüleri ile taçlanacak ve iki değerli eğitimcinin, İ. Hakkı Tonguç ile Hasan Ali Yücel'in adlarına haklı bir şeref kazandıracak olan «Yeni köycülük akımı»nın piri, öncüsü bence Dr. Reşit Galip'tir.

Üniversite reformu, bilindiği gibi onun ilkin koltuğuna, sonra da hayatına malolacak, köycülük ideali ardıllarının eline geçecekti.

Reşit Galip'in ölümünden (5 Mart 1934) bir yıl sonra ben Almanya'ya gittim. Bu amaçla İstanbula geldiğimde, Doktorun Bakanlıktan ayrıldığı zamandan beri beni Keçiören'deki evinde sık sık görüp tanımış olan Bayan Reşit Galip'i ziyarete gittim ve dileğimi bildirdim: «Köycülük» defterini bulup bana verirse onu Reşit Galip'in kutsal bir emaneti gibi saklıyacak ve

zamanı gelince, kendi bildiklerim ve düşündüklerimle birlikte yayımlıyarak değerlendirecektim. Sayın bayan (Yazık ki adını unuttum) ricamı memnunkula kabul etti ve defteri bulup bana teslim etti.

Bu değerli emaneti şimdi asıl sahibine, Türk halkına sunarken sayın bayan Reşit Galip'e ve (yine adlarını hatırlıyamadığım) iki kızına yürekten teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Yazıyı Reşit Galip'in ölümünden ancak 30 yıl sonra ortaya koyabildiğimden dolayı üzgünüm, ama birçok değerli düşünceler gibi onun **Köycülük** ölküsünün gün ışığına çıkması için de bir kuşak süresi beklemek gerektiye neyleyim, bu hepimizin alinyazısı idi.

Bu tarihsel belgeyi kendi anılarım ve düşüncelerimle birlikte değerlendirmeye niyetimi yine de gerçekleştiremiyorum. Bu iş ancak bir gazetede yada bir Haftalıkta yapılabilirdi. Bu olanak elime geçinceye yada, başka çare olmazsa, onu bir kitap halinde hazırlayınca kadar beklemeyip de şimdi burda kendi yazı-dizimin arasına sokuşturmamın nedenini de açıklayım:

a) 5 Mart, birçok bakımlardan değerli bir Türk aydını olan Dr. Reşit Galip'in 30. ölüm yıldönümüdür. 20. Ölüm yıldönümünden nasıl başka bir dostu, Ahmet Şevket Elman, onun için bir toplama-kitap çıkararak anılarını canlandırdıysa, ben de şimdi, hiç değilse kendi yazısını ortaya koyarak, yine kutlanacağını umduğum anısına kendi payımı katmak istedim. Bu bir. İkinci :

b) Osmanlı İmparatorluğundan Cumhuriyet Türkiye'sine kalan Tarih mirasını tanımak ve değerlendirmek için bilimsel nitelikte gördüğümüz yazılara nasıl bir şevkle sarıldığımızı bu yazı-dizisini izlemiş olanlar bilir. **EYLEM**'in geçen sayısında çıkan son yazımızda Yusuf Akçora'nın Partiler ve Sınıflar üstüne söylediklerine — Bir arkadaşın haklı olarak belirttiği gibi—, gereğinden çok önem verişimiz de bundan ileri gelmiştir. Kurtuluş Savaşımızın başında Reşit Galip'in Türk köylüsü ve onun beklenen **Devrim**'den bekledikleri üstüne yazdıkları bu bakımdan da çok önemli idi ve — o zamanda belki de sakınılmaz olan bazı görüş eksik ve yanlışlarına karşın — bizim tezlerimizden birkaçını çok güzel destekliyordu. En yakın arkadaşlarımızın bile haberi görünmediği bu belgeyi yazılışından 45 yıl sonra yayımlarken ona bir de böyle bir yardımcılık rolü vermekle Doktorun ruhuna saygısızlık etmediğime eminim. Ortak ölkümüz olan **HALKÇILIK** ve **KÖYCÜLÜK** dâvasında sesimizin birlikte yükselmesinden ancak kötü niyetliler tedirgin olabilir.

Doktorun yazısını ilkin kendi diliyle, sonuna bir **SÖZLÜK** ekliyerek, vermeyi düşündüm; Ama bugünkü kuşak yine de anlamakta çok sıkıntı çekecek, kabuğu yüzünden içindeki tatlı özü alamıyacaktı. Onun için metni, anlam ve ruhuna sadık kalarak, ama pekçok osmanlıca kelime ve bileşiklerden arıtarak veriyorum. Tek cümlesini çıkarmadığım gibi yazarın üslubunu da bozmadım sanırım. Dergide çıkan fotokopi ile yetinmek istemiyenler tüm metni görmek dilerlerse Vilâyet Konağı karşısındaki **ATAÇ** Yayınevine kadar zahmet çeksinler. Defteri iki ay için orada bıraktım ve istiyene göstermesi için sayın Şükran Kurdakul'a yetki verdim.

Yazıyı eleştirip değerlendirmek gerektiğini düşünenler de olur belki. Ama bu iş için belki bir okadar daha yazı yazmak gerekeceği gibi, bugünkü aydınların kolayca seçeceği yanlışlar üstünde durmak istemek de gereksiz gibi göründü bana. Bence önemli olan, genç hekimin Kütahya yöresindeki köylerde halkla hizmet etmeye çalışırken kendi gözleriyle görüp tespit ettiği yalın gerçekler ve bugüne de ışık tutan sosyal görüşlerdir. Kaldı ki biz ilerki yazılarımızda gerektikçe ona dönecek, sağlam ile çürüğü birbirinden ayırmaya çalışacağız.

Nurculuk'un karanlığına gömülen ve KARAKURT yobazlarının öldürecek yeni KUBİLAY'lar aradığı bugünkü Türkiye'de Dr. Reşit Galip'in bir kuşak öncesi okul yavrularına ezberlettiği ulusal yakarının sözlerini şimdi hep birlikte, gözlerimiz yaşararak, okuyalım:

«TÜRKÜM, DOĞRUYUM, ÇALIŞKANIM! YASAM BÜYÜKLERİMİ SAYMAK, KÜÇÜKLERİMİ KORUMAK; YURDUMU, BUDUNUMU ÖZÜMDEN ÇOK SEVMEKTİR. ÜLKÜM YÜKSELMEK, İLERLEMECTİR. VARLIĞIM TÜRK VARLIĞINA ARMAĞAN OLSUN!...»

EYLEM'İN BİRİNCİ CİLDİ HAZIRLANDI

Melih Cevdet Anday - Prof. Reşat Aktan - Prof. Sadun Aren - Doç. İbrahim Aksöz - Paul Baran - Arslan Başer Kafaoğlu - Prof. Niyazi Berkes - Doç. Dr. Sencer Divitçioğlu - Emin Türk Eliçin - Şerif Hulûsi - Rauger Graudy - Ceyhun Atuf Kansu - Samim Kocagöz - Dr. Mehmetcan Köksal - Şükran Kırdağ - Oskar Lange - Henri Lefebvre - Demir Özlü - Dr. Çetin Özbek - Hilmi Özgen - Doğan Özgüden - Plekhanov - Bernard Shaw - Prof. İsmet Sungurbey - Muvaffak Şeref - Aydos Toros'un inceleme yazıları ile değerlendirilen EYLEM'in 850 sahifelik bir yapıt olarak kitaplığınızda önemli bir yeri vardır

ATAÇ KİTABEVİ'nden 25 TL. karşılığında isteyiniz. Dostlarınıza salık veriniz.

TÜRK - AMERİKAN İLİŞKİLERİ ÜSTÜNE

Cengiz YAZOĞLU

A.B.D. Hükümeti gözlemci olarak katıldığı Lozan Konferansında, kapitülasyonların kaldırılmaması uğrunda çaba gösteren devletlerden biriydi. Amerikan Hükümeti Lozan'a gönderdiği heyetten:

«...kapitülasyonların muhafazası ve bu arada, Amerikan din ve eğitim kurumlarına çalışma bağımsızlığı tanınması,» (1) noktası üzerinde dikkatle durmasını istemiştir. Konferansın sonunda, Türk görüşü başarı kazanmış, diğer Hükümetlerinki gibi A.B.D. Hükümetinin bu konudaki çabaları boşa gitti.

1917 de kesilen diplomatik ilişkileri yeniden kurmak amacıyla, A.B.D. ile yeni Türk Devletinin sınırlarını ve kapitülasyonların kaldırılmasını kabul eden bir anlaşma, 6 Ağustos 1923 tarihinde imzalandı. A.B.D. Hükümeti ile imzalanan «... bu anlaşma, Birleşik Amerika'da büyük tepkiler yaratmış ve Amerikan kamu oyunda bu anlaşmanın tasdik edilip edilmemesi konusunda çetin tartışmalar yapılmıştır. Anlaşmaya karşı olanlar kapitülasyonları kaldırdığı için bunun yalnız Türkiye'nin menfaatine uygun, A.B.D. bakımından itibar ve onur kırıcı bir anlaşma olduğunu ileri sürmüşler...dir.» (2)

Aradan yıllar geçtikten sonra, 1927 yılında Senato önüne getirilen Lozan Andlaşması onaylanmadan geri çevrildi.

Bunun üzerine, 17 Şubat 1927 de iki Hükümet arasında geçici bir anlaşma imzalanarak, normal ilişkileri yeniden kurma yoluna gidildi. 1927 yılında ilk Amerikan Büyük Elçisi'nin Türkiye'ye gelmesinden sonra, Türkiye'nin de ilk Washington Büyük Elçisi Muhtar Bey, 1927 Kasımında New York'a ulaştığı zaman rıhtımda, Türkiye aleyhtarı gösterilerle karşılaşmış ve oteline ancak polisin himayesinde gidebilmiştir.

Diplomatik ilişkilerin kurulmasından sonra, Amerika mali çevreleri Türkiye ile yakından ilgilenmeğe başladılar. Bu çevreler, Lozan'da kaldırılmasına karar verilen kapitülasyonlara benzer haklar elde etmek için, dünya ekonomik buhranının baskısı altında bulunan genç Türk Hükümeti'nin dış kredi ihtiyacından yararlanmasını bildi. 30 Haziran 1930 tarihinde kanunlaşan anlaşmaya göre, Swedish Match Company (İsveç Kibrit Şirketi) nin bir kolu olan International Match Corporation (Uluslararası Kibrit A.Ş.) nin Amerika'daki mali acentası Lee, Higginson and Co.,'nun Türkiye'de kurduğu The American Turkish Investment Corporation (Amerikan Türk Yatırım A.Ş.) den yıllık % 6,5 faizli ve 25 yıl süreli 10 milyon dolarlık kredi karşılığı Şirkete, Türkiye'deki kibrit ve çakmak tekeli işletmesi devrediliyordu. Devrin Maliye Bakanı Şükrü Saraçoğlu ile Şirket mümessili arasında imzalanıp kanunlaşan anlaşmanın ilginç yönleri şöyle:

OTUZDOKUZ

«**MADDE 1** — Türkiye Cumhuriyeti arazisi dâhilinde kısmen veya tamamen işlenmiş kibrit ve zırfu ile alev, kıvılcım ve hararet çıkararak herhangi bir maddeyi tutuşturmak için kullanılan müstail (yanan) maddeli? veya fitilli her nevi çakmakların ve suni çakmak taşlarının işletilmesi, yani bunların imali, ithali, ihracı ve satılması hakları munhasıran Hükümetçe 1 Temmuz 1930 tarihinden itibaren 25 sene müddetle Şirkete verilmiştir...

Şirket memleketin istihlakına kâfi kibrit imal edebilecek cesamette İstanbul Vilâyet dâhilinde bir kibrit fabrikası inşasını taahhüt eder...

Türkiye'de fabrikanın ikmalinden sonra dahi Şirket esbabı mücbire hudusunda mamul kibrit ithali inhisar hakkını haiz olacak ve işbu ithalat her türlü rüsum ve tekâliften ve oktruvadan muaf olacaktır.

MADDE 2 — Şirket Hükûmete, senevi % 6 1/2 hesabı ile faize tabi olmak ve faizi senevi iki taksitte Kânunsani ve Temmuz iptidalarında tesviye edilmek üzere başa baş on milyon Amerika Hükümeti müttehidesi altın dolârı miktarında yirmi beş senelik itfa sermayeli istikraz ita eder...

MADDE 3 — ...Mekanizmalı çakmaklar ve aksamı ile Şirket tarafından kibrit imaline mahsus olarak ithal edilebilecek âtideki mevât gümrük resminden ve diğer ithalat mükellefiyetinden muafır:

Kiprit çöpleri
Çöpler için odun
Mevaddı kimyeviye
Makineler ve teferruatı
Alât ve edevat...

Bu mukavele karşılığı şirket Hükûmete her yıl için 1.750.000 TL. ödeyecek.

MADDE 16 — Şirket Türkiye'den kibrit veya birinci maddede yazılı ayını maksada hadim diğer mevaddı ihraç etmek hususunda inhisar hakkına sahip olacak, fakat ihraç mecburiyeti altında bulunmayacaktır. Bu mesele tamamıyla Şirketin tensibine tabidir...(3)

Amerikan şirketine verilen bu ayrıcalığın kaldırılması için 1943 yılına kadar beklendi. Suat Ürgüplü'nün «Inhisarlar Vekilligi» zamanında, Maliye Bakanı Fuat Ağralı, 18 Mayıs 1943'de bu ayrıcalığa son verilmesini bütçe söylevinde şöyle anlattı:

«... Oldukça mühim bir harici borcumuzu bertaraf etmeyi mümkün kıldıktan mâada bir mali imtiyazı ortadan kaldırmak bakımından hayırlı olmuştur.

1930 senesinde kabul olunan bir kanun ile kibrit ve çakmak inhisarı işletmek imtiyazını almış olan şirketten 25 senede ve 50 taksitte ödenmek ve senevi % 6.5 faize tâbi olmak üzere 10 milyon dolarlık bir istikraz yapılmış ve mukabilinde beheri 407.302 dolârı nâtik 50 senet verilmişti. Şimdiye kadar bu senetlerden 25 adedinin tutarı olan 10 milyon 182.570 dolar tesviye edilmiştir. Geri kalan 25 senedin muhteviyatı 10.182.570 dolara baliğ olmakta ve bu senetlerin 1 Nisan 1943 tarihinde faizinden tecrit edilmiş

kıymeti 7.010.942 dolar tutmaktadır. Henüz vâdesi gelmemiş olan bu 25 kıt'a senedimizin şimdiki hâmil olan şirket ile yapılan mukavelename mücubince maktuan 4 milyon dolar mukabilinde itfası ve bu suretle bahis mevzuu istikrazın tamamen tesviyesi ile işletme imtiyazının ilgası ve kibrit fabrikasının bilâbedel devlete intikali temin edilmiştir.»(4)

Böylelikle, kibrit tekeli, Amerikan şirketinden Türk Devletine ayrıcalık süresinin dolmasını beklemeden, henüz sürenin yarısında Amerikan sermayesi hiç te alışık olmadığı bir tutumla karşılaşıyordu.

Bu tarihlerde, Amerika'nın Türkiye'ye silâh göndermekte devam etmesi, bu kararın alınmasını engelleyememişti.

İkinci Dünya Savaşı içinde, 1941 Martında çıkarılan Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu gereğince, A.B.D. Hükümeti, İngiltere'nin aracılığı ile Türkiye'ye askeri malzeme göndermeğe başladı. Türkiye'nin 18 Haziran 1941 de Almanya ile Saldırmazlık Anlaşması imzalaması, Almanların Avrupa, Balkanlar ve Afrika'daki saldırganlıklarının durdurulamaması, Amerika'da Türkiye hakkında endişeler doğurdu. Kısa bir zamanda, Almanların kucağına düşecek bir ülkeyi boşuna yere desteklememek düşüncesiyle Türkiye'ye malzeme sevkياتını durdurdu. Savaş seyrinin değişmesi üzerine 3 Aralık 1941 de, bu kez İngilizlerin aracılığı ile değil, doğrudan doğruya, Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu gereğince Türkiye'ye malzeme göndermeğe başladı. İkinci Dünya Savaşının sona ermesiyle, Amerika'da malzeme sevkini durdurdu. Böylece, Savaş süresince, Amerika, Türkiye'ye 95 milyon dolarlık malzeme göndermiş oldu. Anlaşma gereğince savunma maddelerinden imha, kayıp veya istihlâk edilmemiş olanlardan Amerikan Hükümetinin lüzum gösterecekleri geri verilecekti.

Sonradan A.B.D. Ankara Büyükelçisi, Türk Hükümetine başvurarak, peşin 4,5 milyon dolar ödendiği takdirde, Hükümetinin, Ödünç Verme ve Kiralama Kanunun'dan doğan alacaklarını bir kalemde sileceğini bildirdi.

Başbakan Şükrü Saraçoğlu, 8 Mayıs 1946 da B.M.M. nde yaptığı konuşmada, borcun bu şekilde silinmesini büyük bir sevinçle karşılamakla yetinmemiş, karşılığında bazı şeyler ödemek zorunluluğunu duymuştu:

«... Biz bu parayı vermekle borcumuzun yalnız maddi olan kısmını öduyoruz. Bir de manevi borcumuz vardır ki onu da hürriyet, adalet, istiklâl dâvalarında Amerika'nın bulunduğu saflarda bulunmak suretiyle ödemeğe çalışacağız.» (5)

Bu tarihten sonra buna benzer sözler sık sık duyulacaktır. Savaştan, ekonomileri alt üst olarak çıkmış ülkelerin içinde bulundukları en önemli durumu ödeme blâncosundaki açık kapsıyordu. Avrupa'da «İhracat azalmış, ithalât çoğalmış, eskiden bu açığın kapanmasına yardım eden diğer gelir kaynakları kurumuştu. 1947 de bu açık 7 milyar dolara balığ olmuştı. Açığı önlemek için Avrupa'nın ihracatı iki misline çıkartması veya ithalâtı bir misli azaltması icap ediyordu... Avrupa'nın kalkınması için geniş mikyasta bir kredi mekanizmasının harekete geçirilmesi zaruri idi.»

«Amerika'nın ihracat fazlasını dış yatırımlarına uydurabilmek, Ameri-

'ka'nın iktisadi inkişafını mahfuz tutmak ve harap Avrupayı kurtarabilmek için Amerikan âmmeye makamlarının müdahalesi zaruridir. İşte bu müdahale Marsall Plânını doğurdu.» (6)

Demek ki öncelikle Amerikan ihraç mallarına pazar bulunacak, böylelikle Amerika ekonomisinin gelişme temposunda bir değişiklik olmayacak, sonra da ülkelerin «istidatlarına» göre kredi mekanizması işletilecekti.

A.B.D. nin Dışişleri Bakanı Marshall'ın çağrısına uyarak Türkiye'nin de içinde bulunduğu 16 Avrupa ülkesi, ulusal ekonomilerini geliştirme programlarını da yanlarına alarak, 22 Eylül 1947 de Paris'te toplandı.

Türkiye'nin toplantıdan büyük ümitleri vardı. 1945 yılı sonlarında A.B.D. den, İthalât-İhracat Bankasının aracılığıyla 300 milyon dolarlık bir kredi istemiş, Türkiye'nin bu isteğine İthalât-İhracat Bankası yöneticilerinin verdikleri karşılık, Birleşik Amerikanın hiç bir Devlete bu kadar yüksek bir kredi açamayacağını söylemek olmuştur. (Ülman-Sh. 91)

1947 yılı, bütün Avrupa ülkeleri gibi, Türkiye için de bir dönüm noktası olmuştur. Amerikan sermayesi çevreleri, bir yandan verdikleri kredilerle Avrupa ekonomisini denetleri altına almak yoluna giderek, eski sömürgeci devletleri ekonomik yönden tahttan indirirken, diğer yandan da, gelişme yolundaki ülkelerin siyasi iktidarları üzerinde baskı kurmak ve hattâ iktidarları değiştirme olanaklarını hazırlıyorlardı. Böylece A.B.D. nin tekelci sermaye çevreleri Avrupa fabrikaları hisse senetlerini eline geçirecek, gelişme yolu arayan ülkelerin ham madde kaynaklarını ele geçirmek ve bu ülkeleri pazar olarak kullanmak yollarını arayacaktı.

Türkiye, 22 Eylül 1947 deki Paris'te yapılan toplantıda 615 milyon dolarlık dış kredi istemişti. Türkiye'nin bu isteği geri çevrildi. Bu isteğin geri çevrilmesinde ileri sürülen gerekçeler inandırıcı olmaktan uzaktı; bu gerekçelere göre:

- 1 — Türkiye Avrupa'nın imarına iştirak edebilecek durumdadır;
- 2 — Türkiye'nin 15 aylık ihtiyacını karşılayacak raddede altın ve döviz ihtiyacı vardır;
- 3 — Türkiye — harp esnasında ordusu için büyük masraflar yapmasına rağmen — tahrip olunmamıştır;
- 4 — Türkiye'nin sanayiî vas'at derecede inkişaf etmiş, istihsal seviyesi harpten evvelki istihsal seviyesini bir hayli aşmıştır. (7)

Bir hayır kurumu ağzıyla kaleme alınan bu gerekçenin altında yatan gerçek ise, tekelci sermaye çevrelerinin aradıkları geniş ve garantili sömürme olanaklarının henüz Türkiye'de bulunmamasıydı.

Yabancı tekelci sermaye çevrelerinin, henüz Marshall Plânı açıklanmamışken, Türkiye'ye gönderdikleri uzmanlardan Türkiye hakkında aldıkları raporlar, yüzlerini güldürecek türden değildi:

«Türkiye'ye Amerika yardımını haklı çıkaracak sağlam sebeplerin mevcudiyetine ve bu yardımı mümkün kılacak yolların bulunabileceğine inanmaktayız. Bununla beraber, sadece şahsıma ait bir fikir olarak, şunu

söylemek isterm ki, bir kaç aydan beri yapmakta olduğum tetkikat ve müşahadelerim neticesinde, Amerika'da bizim «hususî teşebbüs» dediğimiz teşebbüs faaliyetlerinin burada terakki etmesini Türkiye'nin istediğine dair ortada deliller göremedim...»

«Hükümet hususî teşebbüse prensip itibariyle muhaliftir demek istemiyorum. Sadece daha evvel de söylediğim gibi hükümetin hususî teşebbüsü Türkiye'nin iktisadî istihalesinin bir âmîli olarak inkişaf ettirmek arzusunda veya niyetinde olduğunu gösteren delilleri göremediğimi anlatmak istemekteyim.»

«Bu gibi hareketlerin mevcut olmadığını tazammum ettirmektedir.

«Türkiye'de sadece köylüler arasında görülen, iptidai bir şahsî teşebbüs faaliyetinden başka bir şahsî teşebbüs sistemi yoktur. Muvaffak olmuş bir kaç şahsın kendi endüstrilerini kurmuş bulunmaları bu hakikatı değiştirmez...»

«... Türk Hükümetinin programında hususî teşebbüs dediğim kuvvete, Türkiye'nin kuruluşunda mühim bir mevki işgal edecek şekilde inkişaf ve istihsale imkânı temin edildiğine dair etrafta hiç bir delil göremedim.

«Türkiye'deki şahsî teşebbüs inkişaf ettirilmedikçe, Amerika'nın hususî teşebbüsünün Türkiye'de yeri olmayacağı pek tabiidir.»

«Gerek Hükümet ve gerekse fertlerin Türkiye'nin kalkınmasında, hususî teşebbüsten faydalanmak niyetinde olduğuna dair ortada hiçbir delil göremediğimi böylelikle size bildirmiş bulunmaktayım. Aradığım delillerin neler olduğunu raporumda tarif edeceğim.» (8)

Uzmanın sözlerinden, Amerikan sermaye çevrelerinin nasıl bir iktidar özledikleri rahatlıkla ortaya çıkmakta.

Saraçoğlu'ndan sonraki Hükümetin, saflara katılma dışında, tarafsız kalma eğilimi, yabancı sermaye çevrelerinde Türkiye'nin açık saha haline getirilmeyeceği hakkında endişeler doğuruyordu. Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak'ın 22 Aralık 1947 gününde B.M.M. nde yaptığı bir konuşmada: «Biz blok siyasetinin taraftarı değiliz. Karşılıklı bloklar teşekkül etmesini ne dünya sulhuna, ne de kendi menfaatlerimize uygun bulmuyoruz. Bizim bütün samimiyetimiz ve kanaatimizle bağlı olduğumuz bir tek blok vardır: Birleşmiş Milletler.» (9) Hükümetin blok dışı kalma politikasını açıklaması, Amerika sermaye çevrelerinin ümitlerini suya düşürüyordu.

Türk Hükümetinin ısrarlı ekonomik kalkınma isteği ile Amerika'nın yardım programları sürelî çatışma halinde bulunagelmıştır. Amerika'nın, düzeninin gereği, düşündüğü tek şey, ürünlerine ve sermayesine pazar olacak açık sahalara bulmaktır. Bu yüzden 1950 den önceki C.H.P. iktidarı ile «Amerika yardımı»nın çatışması, daha başlangıçta kendisini göstermişti. Bu çatışma, aynı zamanda, bir parti çatışmasından öte, ulusal çıkar ve sanayileşme yönünden de derin bir anlam taşıyordu.

Amerika yardımlarına kısa bir göz atarsak bu nitelik açıklığıyla belirir:

Türkiye için tamamı askeri amaçlarda kullanılan 1947 Truman doktrinine yöneltilen tenkidlerden biri de:

«Bu doktrin, A.B.D.'nin Orta Doğu'da İngiliz emperyalizmine mirasçı olması, hattâ kendisine has bir «petrol emperyalizmi»ne girişmesi anlamına gelmektedir. Böyle olunca da, Birleşik Amerika bu bölgedeki devletlerin iç işlerine karışacak demektir ki bu, Birleşmiş Milletler ilkelerine... aykırı bir davranıştır.» (10) şeklinde olmuştur. Ayrıca Truman Doktrininde yapılacak yardımın denetlenmesi kaydının bulunması da Ulusal egemenlik haklarıyla bağdaşmayacak bir anlam taşıyordu. Türkiye'nin Marshall Planından 615 milyon dolarlık teklifinin de «Marshall Planının milli bir iktisadi gelişme planı olmadığı» gerekçesiyle geri çevrilmesi, her iki planın da yalnız Amerika çıkarlarına hizmet eder karakterini ortaya koymaktadır. Nitekim bu konuda H. Ülman, adı geçen kitabında bu hususu şöyle anlatmaktadır: (11)

Askeri Yardım: «...Amerika idarecileri, Türkiye'ye yapılan askeri yardımı başlıca iki amaca yöneltmeye çalışmışlardır:

1 — Türk Ordusunu modern silâhlarla donatmak, bu silâhların kullanılması hususunda orduyu yetiştirmek ve böylece, Türkiye'nin kendini savunma kudretini arttırmak,

2 — Türk bütçesinin aşağı yukarı yarısını tutan ve Türk ekonomisi bakımından ağır bir yük teşkil eden askeri masrafların hafifletilmesini temin etmek.

Ancak Birleşik Amerika'nın yapacağı askeri yardım başladıktan sonra Türk idarecileri yapılan bu yardımın Türkiye'nin ekonomisi üzerinde beklenildiği kadar ferahlatıcı etkisi olmadığını görmüşler ve hoşnutsuzluklarını gizlememişlerdir. Gerçekten, Amerika'dan gönderilen malzeme için bir bedel ödenmekle beraber, bu malzemenin bakımı için yılda 400 milyon TL sı ayırmak gerekmiş ve bu yüzden bütçedeki askeri masrafları gerektiği kadar azaltmak mümkün olamamıştır. Bundan başka, Amerika Birleşik Devletlerinden gönderilen malzemenin yedek parçaları da aynı devletten satın alınabileceğine göre, ortaya bir de dolar bulmak güçlüğü çıkmıştır. Türkiye'nin dış ticareti Amerika ile değil, büyük ölçüde Avrupa devletleri ile olduğu için bu güçlük zamanla kendini daha kuvvetle hissettirecektir.»

İktisadi kalkınma sanayileşme ile, sanayileşme de üretim araçları ile olacağı bilinen gerçeklerdendir. Bu konudaki Amerikan tutumu ise, Amerikan yardım efsanesinin iç yüzünü açığa çıkarmaktadır:

«Amerikan uzmanları bu bakımdan (Bk. 7) Türkiye'de iktisadi yardım yapmak gerekmediğini söylemişler, ancak peşin para ile alacağı istihsal araçlarında Amerika'nın bu ülkeye rüçhan hakkı tanınmasını tavsiye etmekle yetinmişlerdir.

Amerikan uzmanlarının bu tutumu Türkiye'de geniş bir tepki yaratmış ve bazı çevrelerde bugün Türkiye'yi ekonomik bakımdan yalnız bırakan Birleşik Amerikanın yarın da politik bakımdan yalnız bırakabileceği konusunda endişe duymaya başlamışlardır.» (12)

KIRKDÖRT

Sonradan 4 Temmuz 1948 de imzalanan «iktisadi» yardım anlaşmasının sonuçlarını da bir Amerikalı uzman şöyle anlatıyor:

«Türkiye'ye yapılan iktisadi yardımda en büyük kısım ziraate ayrılmıştı. Ziraî makineler bu yardımın en büyük kısmını teşkil ediyordu, maksat Türkiye'nin ziraî istihsalini arttırarak Batı Avrupa'nın gıda maddeleri ihtiyacını temin etmektir. Fakat memleketimizdeki teknik, sosyal ve ekonomik problemler başlangıçta bilinmiyordu; bilgisizlik programın müessiriyetini tahdit etti; makinelerin bakımı, akaryakıt ve yedek parça temini hususi bir itinaı icabettiriyordu. Yeni makinalardan büyük bir kısmı bu makineleri kendi imkânlarıyla temin edebileceklerin eline geçmişti, bu suretle köy çiftçilerinin büyük bir kısmı mali bakımdan daha düşkün hale geldi... Özel teşebbüs şeklindeki kurumların geniş yatırım programlarını tatbik edecek derecede maddi ve manevî imkânları yoktu... Bunun için Yardım Heyeti bir banka kanalıyla yardımı özel teşebbüse akıtacak çareler aramağa başladı, bu suretle... Türkiye Sınai Kalkınma Bankası kuruldu.» (13)

Ve 1950 den sonra Wall Street patronları Türkiye'yi kendilerine «açık kapı» haline getirmek için fazla yorulmayacaklar pazar durumuna getirecek şartları yaratmada yerli işbirlikçilerin politik alanda da geniş yardımları ile karşılaşacaklardır. 1950 den sonra sanayileşme çabalarımızı engellemek için gizli açık ilişkiler kurarak ulusal çıkarlarımızı öngören kişilikli bir politika izlememizi de baltalayan Amerikan yardımı hikâyesinin birinci perdesi budur.

İkinci perdenin kapitalizmin hiç beklemediği sürprizlerle açılacağını söylemek hata değildir.

KAYNAKLAR :

- 1 — Dr. A. Halûk Ülman, — Türk-Amerikan Diplomatik Münasebetleri 1939-1947, Ankara 1961, Sh. 9.
- 2 — a.g.e. Sh. 14.
- 3 — Düstur, 3. tertip, Cilt: 11, Sh. 696.
- 4 — Ayın Tarihi, Mayıs 1943, No: 114, Sh. 43.
- 5 — Ayın Tarihi, Mayıs 1946, No. 150, Sh. 39.
- 6 — Refii Şükrü Sulva, Türkiye ve Marshall Plânı, İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, Sh. 150.
- 7 — Dr. İsmail Türk, İktisadi Gayeli Mali Yardımlar, Ankara 1957, Sh. 288.
- 8 — Max Weston Thornburg, Vatan, 7 Temmuz 1947.
- 9 — Ayın Tarihi, Aralık 1947, No: 169, Sh. 167.
- 10 — H. Ülman, Sh. 103.
- 11 — H. Ülman, Sh. 115-116.
- 12 — H. Ülman, Sh. 118.
- 13 — İ. Türk, Sh. 289-290.

ATATÜRK'ÜN VASIYYETNAMESİ İÇİN CHP İLE TÜRK TARİH KURUMU ARASINDAKİ ANLAŞMAZLIK ÜSTÜNE.

Prof. Dr. İsmet SUNGURBEY

Büyük Atatürk'ün vasiyyet ettiği İş Bankası Anonim Ortaklığı hisse senedlerinin yüzde otuzundan doğan ve bu büyük bankanın yönetimini geniş ölçüde elde etmek yetkisini veren oy hakkını, bu bankanın Genel Kurulunda bir yandan CHP, öte yandan da Türk Tarih Kurumu kullanmak istemektedir.

Arkadaşımız Prof. Sungurbey, bu yazısında, özellikle, Türk Tarih ve Dil Kurumları'nın, bu hisse senedlerinde intifa hakları olduğunu ileri sürerek oy hakkı da iddia edemeyeceklerini, yoksa Medenî Kanun gereğince bu tüzel kişilerin yüz yıl geçmekle hisse senedlerinin gelirlerinden yoksun kalacaklarını belirtmektedir.

I. Büyük Atatürk, 5/9/1938 tarihli vasiyyetnamesindeki taşınmaz, para ve İş Bankası Anonim Ortaklığı hisse senedlerini, CHP ye «terk ve vasiyyet» etmiş, yani belirli mal vasiyyetinde bulunmuş, ayrıca CHP ye bıraktığı bu konulardan, vasiyyetnamede adı geçen bayanlarla Türk Tarih ve Dil Kurumları'na da bir «alt-vasiyyet» (Untervermaechtnis) mahiyetinde olmak üzere (Bakınız: TUOR, Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, Erbrecht, Bern 1929, Art. 484, N. 11), gelir vasiyyeti yapmıştır. Öyle ki, bu bayanlar ölür ya da yolsuz ve yakışıksız davranışlarıyla Büyük Ata'ya «intisab şerefini» yitirirlerse ve Türk Tarih ve Dil Kurumları'nın tüzel kişilikleri sona ererse, bu gelir alt-vasiyyetleri de sona erecek, CHP de bu gelir ödeme borcundan kurtulacaktır.

II. Vasiyyetnamede adı geçen bayanlara olduğu gibi, Türk Tarih ve Dil Kurumları'na da yapılan gelir vasiyyetinin, bir intifa hakkının vasiyyet edilmesi, yani «intifa vasiyyeti» sayılması doğru değildir. Çünkü, bir kimseye intifa hakkı tanırken, intifa hakkının vereceği tam yararlanma yetkilerinden tek bir yararlanma yetkisi ayrı tutulabilirse de, yalnızca tek bir yararlanma yetkisi tanımlamakla, intifa hakkı tanınmış olmaz ve tek bir yararlanma yetkisinin tanınması, hukukun intifa hakkının tanınması mahiyetinde görülemez. Örneğin, intifa hakkı sahibinin yararlanma yetkisinin yalnızca kira karşılıklarını almaya ya da «gelirlerin yarısına» hasredilmesi caiz olmayıp böyle bir durumda artık gerçekte bir intifa hakkı söz konusu olamaz. (Bakınız: WOLFF/RAISER, Sachenrecht, Tübingen 1957, § 116, 11.3; WIELAND, Kommentar zum schweizerischen Zivilgesetzbuch, Das Sachenrecht, Zürich 1909, Art. 745, Bem. 2.) İmdi, vasiyyetnamede adı geçen bayanlar gibi, Türk Tarih ve Dil Kurumları'na da, inceleme konusu olan hisse senedlerinden tam bir yararlanma hakkı (özellikle bu senedlerde zilyedlik ve yönetim yetkileri) tanınmayıp yalnızca bu senedlerin gelirlerinden yararlanma yolunda tek bir yetki tanınmış olduğundan, bu kurumların hisse senedlerinde intifa hakkı mahiyetinde bir nesnel (aynî) hakkının bulunduğu kabul edilemez.

Kaldı ki, Medenî Kanunumuzun 721 inci maddesinin 2 nci cümlesindeki kurala göre tüzel kişilerin intifa hakkı yüz yıl geçmekle ortadan kal-

KIRKALTI

kacağından, böyle bir düşünüş, «in favorem testamenti = ölüme bağlı harcama (tasarruf) yararına yorum» ilkesine ve Atatürk'ün Türk Tarih ve Dil Kurumları yaşadıkça, malvarlığının gelirlerinden bu kurumların yararlanıp desteklenmesi yolundaki kutsal son istek ve amacına da son derece aykırı olurdu.

III. Atatürk, vasiyyetnamesinde açıkça hiç kimseyi vasiyyeti tenfiz memuru olarak tayin etmiş değildir. Vasiyyeti tenfiz memurunun açıkça tayini gerekli olmamakla birlikte, vasiyyetnamenin 1 inci bendindeki: «Nukud ve hisse senedleri şimdiki gibi İş Bankası tarafından nemalandırılacaktır.» kaydından, kesin olarak İş Bankasının vasiyyeti tenfiz memuru tayin edildiği anlamı çıkarılamayıp bu istek, İş Bankasındaki para ve hisse senedlerinin, şimdiye dek olduğu gibi gene İş Bankasında saklanması anlamına da gelebilir. (Bununla birlikte, vasiyyeti tenfiz memuru görevinin bulunduğunu kabulde, barış yargıcının denetimini sağlamak bakımından yarar vardır.) Nitekim, Çankaya'daki «menkul ve gayri menkul emval» de vasiyyet edilmiş olup bunlar da gelirlendirileceğinden, CHP de bu konular bakımından kendisinin vasiyyeti tenfiz memuru tayin edildiğini ileri sürebilir. Ne var ki, vasiyyetnamede hisse senedlerinin «şimdiki gibi İş Bankası tarafından nemalandırılacağı» belirtildiğinden ve Atatürk sağlığında parasının gelirlendirilmesini İş Bankasına bırakmışken hisse senedlerinden doğan oy hakkını bir temsilci aracılığıyla kendisi kullandığından, ölümünden sonra da hisse senedlerinden doğan oy hakkını, bu senedleri bıraktığı CHP nin kullanması gerekir; yoksa, vasiyyeti tenfiz memuruna böyle bir yetkinin tanınması doğru olmayıp amacı aşar. İş Bankasının Atatürk'ün ölümünden beri yirmi yedi yıl geçtiği halde böyle bir iddiada bulunmamış olması da, bu yorumu haklı gösterir; şimdi, tersine bir davranış, tutarsız olur.

IV. Daha önce, vasiyyetnamedeki ölüme bağlı harcamanın hukukî mahiyetinin, bir «trust» tayini (fiducia, Treuhanderschaft, inançlı ya da güvençli işlem) olduğu, yani CHP nin yalnızca bir «güvenilen kişi» (Fiduziar, Treuhaender) durumunda bulunduğu görüşü de ileri sürülmüştür. Ne var ki, bu görüşü ileri sürenlerin sanılarının tersine olarak, daha on dokuzuncu yüzyılda Pandekt hukukunda REGELSBERGER tarafından geliştirilen ve Alman, İsviçre-Türk hukuklarında baskın olan «Vollrechtstheorie = tam hak kuramı»na göre, güvençli ya da inançlı işlemle kendisine güvenilen kişi, birtakım kişisel borçlarla yükümlü olmakla birlikte, gerçek ve tam mülkiyet hakkı sahibidir. (Bakınız: MEIER/HAYOZ, Berner Kommentar, Das Sachenrecht, Bern 1959, Vorbemerkungen zu den Art. 646/654, N. 10, s. 258/259; VON TUHR/SIEGWART, Allgemeiner Teil des Schweizerischen Obligationenrechts, Zürich 1942, § 26, IV, s. 194/196.) Bundan dolayı, vasiyyetnamedeki ölüme bağlı harcamayla, CHP nin bir güvenilen kişi tayin edildiği kabul edilse bile, CHP nin, hisse senedleri üzerinde tam mülkiyet hakkı sahibi bulunduğu kabul edilmek gerekir.

*
*
*

Sonuç olarak, ölüme bağlı harcama konusu olan hisse senedlerinin mülki ve bu senedlerden doğan oy hakkının sahibi CHP olup İş Bankası Anonim Ortaklığının Genel Kurul toplantılarına da CHP nin çağırılması, buna karşılık Türk Tarih ve Dil Kurumları yaşadıkça hisse senedlerinin gelirlerinden bu kurumların yararlanması gerekmektedir.

KIRKYEDİ

MUTLULUĞA GİDEN YOL

Bertrand RUSSELL

Çev. : Türkân ARAZ

İki bin yıl öncesinden bugüne değin mutluluk ağırbaşlı törecilerin gözünde değersiz ve bayağı bir konu olmaktan ileri gidememiştir. İnsanlığuna herşeyden önce mutluluğu salık veren Epikür Stoiklerin saldırılarına uğramıştır yüzyıllar boyu. Stoikler Epikür felsefesinin bir hayvaninkinden farksız olduğunu söylemişler, Epikür hakkında bir takım çirkin yalanlar uydurarak sözde kendi erdemlerinin yüceliğini bütün dünyaya tanıtlamışlardır. İşte bunlardan biri olan Cleanthes, Kopernik sistemini benimsedi diye Aristarchus'un ölüm cezasına çarptırılmasını istemiş, bir başkası, Marcus Aurelius inançları yüzünden hristiyanları işkence ile öldürtmüştü. Yine ünlü bir Stoik olan Seneca ise Neron'un çılgınlıklarını körüklemiş, büyük bir servet edinmiş, üstelik ödünç para verirken istediği yüksek faiz yüzünden Boadicea'nın Roma'ya başkaldırmasına sebep olmuştu. Eski çağlar için bu kadar örnek yeter sanırım. Şimdi gelin iki bin yıl ileri atlayarak o korkunç kuramları ile Almanya'yı uçurumun dibine sürükleyen ve bütün dünya ülkelerinin bugünkü durumundan sorumlu olan Alman profesörlerden söz edelim biraz. Bu bilginlerin hepsi de İngiltere'deki taklitçileri Carlyle gibi mutluluktan nefret eden kimselerdi. Carlyle bize hep kutlu davranışlar uğruna mutluluktan kaçınmamızı öğütler dururdu. Kutlu davranışa verdiği örnekler de garip şeylerdi doğrusu: Cromwell'in İrlanda katliamı, Büyük Frederick'in kanasusamış dönekligi, Vali Eyre'in Jamaika'da uyguladığı zorba yönetim v.b. Aslında mutluluğa değer vermez gözüklenler başkalarının mutluluğunu çekemiyenlerdir. Onların bu davranışları insan nesline karşı duydukları gizli bir nefretin sonucudur. Yüce bir amaç uğruna kendi mutluluğunu gözden çıkaran bir insan bile yücelik peşinde koşmıyanların mutluluğunu kıskanabilir; bu kıskançlık çoğu kez kendilerini bir aziz sananları acımasız ve yıkıcı yapar. Günümüzde bunun en güzel örneklerden birini de Komünistlerde görmekteyiz. İnsanın nasıl yaşaması gerektiği hakkında kuramlar öne sürenler doğanın koyduğu sınırlamaları nedense unuturlar. Eğer yaşayış tarzınız yüce bir amaç uğruna dürtülerinizin durmadan engellenmesini gerektiriyorsa bu yüce amaç sizin için gittikçe anlamını yitirecektir. Doğal yollardan dışı vurulmayan dürtüler yüzeye çıkmak için başka yollara sapacaklar ve genellikle kin ve nefret şeklinde ifade bulacaklardır. Eğlence - tabii böyle bir şeyi kendinizden esirgemiyorsanız - yaşamınızın genel akışından ayrı kalacak, saçma ve aşırı bir çılgınlık olacaktır sizin için. Böyle eğlence insana mutluluk vermez, tersine daha derin bir umutsuzluğa sürükler.

Mutluluk ardından koşmakla elde edilemez diye bir inanç vardır töreciler arasında. Bir bakıma doğru sayılır bu inanç-eğer mutluluğun ardından nasıl koşulacağını bilmiyorsak. Monte Carlo'daki kumarcılar para peşinde koşarlar; çoğu da kazanacağına kaybeder. Oysa kumardan çok daha verimli para kazanma yolları vardır. Mutluluk için de aynı şeyleri söyleyebiliriz. Eğer mutluluğu içkide arıyorsanız sarhoşluğun verdiği karamsarlığı unutuyorsunuz demektir. Epikür mutluluğa ulaşmak için sevdiği, anlaştığı kimselerden meydana gelmiş, bir çevrede yalnızca kuru ekmek yiyerek yaşamayı denedi. — Bayram günlerinde ekmeğin yanına biraz peynir katık ediyordu. Gerçi bu yöntem kendisi için başarılı sonuçlar verdi ama Epikür

KIRKSEKİZ

zaten midesi zayıf bir adamdı. Sağlıklı bir insanın mutlu olabilmek için daha çok besin alması gerekir, bunu yadsıyamayız. Çoğu kimse için mutluluk peşinde koşmak kendi başına bir yaşayış kuralı olamayacak kadar soyut ve kuramsal birşeydir. Ama bana kalırsa, kendinize ne türlü bir yaşayış kuralı seçerseniz seçin, bu kural hiçbir zaman mutlulukla çelişmemelidir - tabii kahramanlık gösterilerinde bulunmak niyetinde değilseniz.

Nice adam vardır mutluluğun temel koşullarına, yani sağlık ve yeteri kadar paraya sahiptir, ama yine de mutlu olamaz bir türlü. Böylelerine özellikle Amerika'da rastlıyoruz. Bu durumlarda bütün suçun yanlış bir yaşama kuralında olduğu sanılır. Aslında şöyle ya da böyle yaşanması gerektiğini öne süren bütün kuramlar yanlıştır diyebilirim. Biz kendimizi hayvanlardan çok farklı sanırız, oysa az çok ortak yanlarımız vardır onlarla. Hayvanlar yaşamları boyunca içlerinden gelen dürtülere bğlı kalırlar, ve çevrel koşullar iyi olduğu sürece mutludurlar. Kediniz yeterince karnını doyurabiliyor, yatacak sıcak bir köşe buluyor, ve arasına dam üstünde bir gece geçirebiliyorsa hayatından memnundur. Sizin ihtiyaçlarınız kedininkinden daha karmaşıktır, ama yine de eninde sonunda dürtülerinize dayanırlar. Uygur toplumlarda - özellikle İngilizce konuşan toplumlarda bu gerçek yeteri kadar önemsizdir. Herkes kendisine yüce bir amaç edinir ve bu amaca ulaşmasına yardımcı olmayan tüm dürtülerine set çeker. Para kazanmaktan başka düşüncesi olmayan bir iş adamı bu amacı uğruna sağlığını yitirir, sevmeyi unuttur. Sonunda zengin olunca herkese kendisi gibi olmayı salık vererek can sıkıktan başka zevki kalmaz. Birçok varlıklı hanım tanırım kendilerinde tanrı vergisi bir sanat anlayışı olmadığı halde «kültürlü» niteliğini kazanmayı koymuşlardır kafalarına. Yeni çıkan bir kitap üstüne birkaç söz söyleyebilmek için kendilerini ne sıkıntılara sokmazlar. Bir kitabın züppelere tartışma konusu çıksın diye değil de, okuyan ondan zevk alsın diye yazıldığını nedense hiç düşünmezler. Çevrenizdeki mutlu diyebileceğiniz insanlara bakın, hepsinin birtakım ortak yanları olduğunu göreceksiniz. Bu gibi insanlar genellikle boş zamanlarını hem eğlenceli, hem de yararlı olan bir faaliyetle değerlendirirler. Çocukları ile uğraşmaktan içgüdüsel bir zevk duyan kadınlar (günümüz kadınlarının çoğunda hele özellikle kültürlü hanımlarımızda bu duygu pek kalmamıştır) bir yuva kurup çocuk yetiştirmekle mutlu olabilirler. Aynı şekilde bir sanatçı, yazar ya da bilim adamı çalışmalarından memnunsamutlu demektir. Ama bu mutluluğu, bu zevki daha basit yollardan da duyabiliriz. Günlük çalışma hayatlarını kentte geçirenler çoğu kez hafta sonlarında bahçe işleri ile uğraşmayı tercih ederler. Sonra ilkyaz gelince güzel bir şey yaratmış olmanın kıvancını duyarlar yüreklerinde.

Kendine göre bir faaliyet bulmadan insan mutlu olamaz. — Ama bu faaliyet yorucu ya da sıkıcı bir nitelikte değilse. Bir faaliyet beklenen, istenen bir sonuca yönelirse, dürtülerle çalışmıyorsa insana zevk verir. Bir köpek soluğu kesilinceye değin av peşinde koşarken mutludur. Ama hayvanı «ayak değirmeni»ne koşar, yarım saat sonra karnını doyurursanız yiyeceği önüne gelene değin mutlu olmayacaktır. Çünkü değirmen döndürmek doğal bir faaliyet değildir hayvan için. Çağımız insanı da yaşamı boyunca hep buna benzer güçlüklerle karşıkarşıyadır. Bugün uygur bir toplumda bir insan için yapılması gereken şeylerin pek azı avlanmak kadar doğaldır. Bu yüzden teknik bakımdan ileri bir toplum içinde yaşayanların çoğu mutlu-

luğu geçimlerini sağladıkları uğraşın dışında aramak zorundadırlar. Eğer işleri çok ağır ise yorucu olmayan pasif eğlenceleri tercih edeceklerdir. Seyredilen bir futbol maçı ya da filmin verdiği doygunluk nedir ki; üstelik devamlı da değildir, ve hiçbir zaman yaratıcı itileri tatmin etmez. Ama durumu bir de maçta ya da filmde oynayan oyuncuların açısından bakın, onların durumu apayrı birşeydir.

Çevresi tarafından sayılma isteği ve küçük görülme korkusu insanları (ve özellikle kadınları) içten gelmeyen zoraki bir takım davranışlara sürükler. Her zaman «doğru yolda» olan insanın hayatı sıkıntılıdır çoğu kez. Kibarlığa özenen annelerin çocuklarını uslu bir kukla gibi yetiştirerek onlardaki yaşama kıvancını öldürmeleri yürekler acısı bir durumdur.

Yarışmacılığın esas olduğu toplumlarda bireyin iyi bir ad yapmak ya da güçlü bir mevkie ulaşmak için harcadığı çaba mutluluğunu engelleyen önemli bir öğedir. Başarının mutluluk için gerekli olduğunu yadsımıyorum. Birçokları için insanın mutluluğu hayattaki başarısına bağılıdır. Ama yalnızca başarıyı mutlu olmak için yeterli bulmayanlar da vardır. Paranız bol olabilir, çevrenizin hayranlığını toplamış olabilirsiniz, ama eğer hayatta birkaç arkadaş edinememişseniz, kendinize göre meraklarınız, içinizden gelen çocuksu bir takım zevkleriniz yoksa mutlu denemez size. Başarı için yaşamak bir çeşit kurama göre yaşamaktır. Kurama göre yaşanan hayat kuru ve sıkıcı olacaktır tabii.

Sağlığı yerinde, karnını yeterince doyurabilen bir insanın mutlu olabilmesi için ilk bakışta çelişir görünen iki şey gereklidir: önce temel bir maksat üstüne kurulmuş sağlam bir çatı, bir de «oyun» diyebileceğimiz şeyler-yani belirli bir amaç için değil de sırf eğlencesine yapılan bir takım şeyler. Sözüñü ettiğimiz sağlam çatıyı bir insanın işi ya da ailesiyle olan bağlantıları meydana getirmelidir. Eğer bir adam ailesinden nefret ediyor, işini çekilmez derecede sıkıcı buluyorsa ne aile hayatı, ne iş hayatı ona mutluluk verebilir. Ama ara sıra sinir bozucu ya da hoş gitmeyen şeylere katlanmak da gerekir. Eğer bir insan «oyun» imkanlarından yeteri kadar yararlanabilirse bu gibi duyguların etkisi azalacaktır.

Bana sorarsanız bu mutluluk konusu ötedenberi ince elenip sık dokuna gelmiştir. İnsanların bir dine ya da bir hayat kuramına bağlanmadan mutlu olamayacağına inanılmıştır. Gerçi, yanlış bir kuram yüzünden mutsuz olanların daha iyi bir kuramı benimsemeleri gerekebilir-tıpkı hastalandığımız zaman ilaç almamız gerektiği gibi. Ama aslında bir insan ilaç almadan sağlıklı, bir kurama bağlanmadan mutlu olabilmelidir. Zaten önemli olan küçük şeylerdir. Eğer bir adam karısını, çocuklarını gerçekten seviyorsa gecenin, gündüzün birbirini izlemesinden mevsimlerin değişmesinden kıvanç duyuyorsa felsefesi ne olursa olsun mutlu demektir. Ama karısından nefret ediyor, çocuklarının gürültüsü ona çekilmez geliyorsa, işyeri onun için bir işkence odasından farksızsa, gündüzleri geceyi iiple çekiyor, geceleri gün ışığının özlemini duyuyorsa gereksindiği şey yeni bir felsefe değil yeni bir hayat düzenidir: değişik bir rejim, daha çok çalışma v.b. İnsan da bir hayvandır, ve mutlu olması-belki buna pek inanmak istemez ama-en çok bedensel durumuna bağılıdır. Bu çok basit bir çözüm yolu gibi görünüyorsa da ben başka türlüüne kendimi inandıramıyorum. Bence mutsuz kimseler için hergün yapacakları altı yıllık bir yürüyüş her türlü felsefeden daha yararlı olacaktır. Sanırım Jefferson da bu düşüncedeydi, ve yine bu yüzden ata binmeyip yürüyerek giderdi gideceği yere. İleride birgün insan oğlunun otomobili icad edeceğini bilseydi sanırım söyleyecek söz bulamazdı.

AVRUPANIN EKONOMİK TARİHİ

AVRUPA EKONOMİSİNDE SON EGİLİMLER EKONOMİK EMPERYALİZM

ARTHUR BIRNIE

Çev: Derin Çizer

Avrupa'nın ekonomik gelişimi konusundaki bir inceleme, onun başka kıtalardan aldığı büyük etkiyi gözönüne almazsa eksik sayılır. Bu etki, Avrupa tarihinin hemen her bölümünde kendini gösterir; ama sonuçları bazı dönemlerde özellikle belirlidir. İşte, Asya ve Amerika'da açılan yeni pazarların, Avrupa'daki «Endüstri Devrimi»ne yol açtığı 1600 ile 1750 arasındaki bir buçuk yüzyıl, böyle kesin bir dönemdi. Son yetmiş yıl da, endüstrileşmiş ulusların yeni ticaret alanları bulma çabasıyla siyasal egemenliklerini dünyanın gelişmemiş ülkelerine değin genişlettikleri ve sömürge imparatorlukları kurdukları bu çeşit bir dönemdir. Avrupa ile yeryüzünün geri kalan öbür ülkeleri arasındaki, bu, en son karşılıklı etkilenme, sonuçlarını yavaş yavaş göstermektedir.

Her iki dönemde de, uygarlaşmış devletlerin, geri kalmış toplumlara karşı giriştikleri bu politika tam anlamıyla ekonomik emperyalizmdir. Amacı, birtakım baskın (nüfuzlu) kişilerin ekonomik çıkarları uğrunda, bir ulusun başka bir ulus üzerinde siyasal üstünlük kurmasıydı. Mercantilism de (1) böylesi bencil bir politikaydı. Bu sömürme sistemi, deniz aşırı toprakların ve sömürgelerin öz çıkarlarını ana-vatanın çıkarlarına, açıkça ve utanmazca kurban ediyordu. Yeni ekonomik emperyalizm bu bakımdan belki olgunlaşmıştır ama, elde edilecek çıkarlar konusunda da daha dikkatli ve daha bilinçli olmuştur. Bir akım olarak 19. yüzyılın üçüncü çeyreğinde başlayan ekonomik emperyalizmin öncüleri 1880 ve 1890 larda Avrupa'yı yöneten devlet adamları arasından çıkmıştı. İngiltere'de Chamberlain, Fransa'da Ferry ve Almanya'da (kısa bir kuşku döneminden sonra da) Bismarck vardı. Chamberlain'in bazı konuşmaları, yeni emperyalist politikanın en açık anlatımıdır. Chamberlain bir keresinde, III. Napoleon'un ünlü bir sözüne öykünerek, «İmparatorluk» demişti, «ticaret demektir». Bu sözler, emperyalizmin aldığı son biçimin en önemli özelliğini, yani, ekonomik ögeler ve güdüler üzerinde direnişini özetliyor. Bir keresinde de Chamberlain, emperyalizmin yayılışını bir iş-adamları topluluğuna anlatırken şöyle demişti: «Ancak böylesi gelişmelerle bu toplumsal sorunu çözümleyebiliriz. İş çok olursa, halk, memnun olur; çok iş sağlamanın da tek çıkar yolu yeni pazarlar açmak, ya da eskilerini geliştirmektir.» (2) Fransa'da da Jules Ferry buna benzer düşüncelerini açıklıyordu. 1885 de, mecliste, sömürge politikasını savunurken: «Şüphesiz» diyordu, «artık, gerçekleşmemiş bir Fransız göçü için çıkış yolları aramak olanaksızdır. Sorunumuz; endüstrimiz, ihracat mallarımız ve sermayemiz için çıkış yolları bulmaktır. Avrupa, kendini zamanlardaki emperyalist yayılmayı haklı çıkarmak için ileri sürülen belli başlı savlardır. Bunlar, (a) artık mal, (b) artık sermaye, (c) artık nüfus'a aranan çözüm yolları olarak özetlenebilir. Şüphesiz bu nedenler, siyasal, askeri, stratejik, duygusal ve birtakım başka nedenlerle karışmıştır ama emperyalist politikanın saptanmasında ağırlık merkezi ekonomik nedenlerdir.

Uygulamada, yeni emperyalizm la haute finance' la yakından ilgilidir.

ELLİBİR

Mâli araştırmalar, bunun, emperyalist yayılmanın en kestirme yöntemlerinden biri olduğunu göstermiştir. Avrupa'lı kapitalist, hovardaya da gerçekten gereksinim duyan bir barbar hükümdarına ödünç para verir. Borçlu, borcunu ödemez ve kredi verenin hükümeti onu ödemeğe zorlamak için bir filo ya da bir ordu gönderir. (4) Bu, borcun zorla alınması çoğu kez sürekli bir işgalin başlangıcıdır. Mısır, bunun klasik bir örneğidir.

Öyleyse, kapitalist, yeni emperyalizme yol açanlardan biridir. Öteki de, ona göre belki biraz daha şerefli bir rolü olan, kâşiftir. Stanley, Lugard, Marchand ve Peters gibi adamlar, tarihte, imparatorluk kurucuları olarak bilinirler. Stanley'in Kongo'yu keşfetmesi, Belçika'nın kurnaz kralı Leopold'a Hür Kongo Devleti'ni kurmak ve durup dururken 4 milyon sterlinlik bir servet yapmak fırsatını verirken; Lugard, Marchand, Peters ve daha başka keşiflerin çabaları, Afrika'nın 1880 ve 90 larda, Avrupa devletleri arasında paylaşılmasının başlıca nedeni oluyordu. Bunlardan üçüncüsü de, emperyalizme - çok kez kendi istemleri dışında-yol açan misyonerlerdir. Kaşif olarak gördükleri hizmetler bir yana, bazen yerli halktan gördükleri kötü davranışlar yüzünden hükümetlerinin işe karışmasına güzel bir neden hazırlarlar. 1897 de iki Alman misyonerinin öldürülmesi üzerine, Almanya, Kiaochow limanı çevresinde uzanan o değerli toprakları almıştı.

Bu çeşitli yayılma yöntemleriyle 1880-1914 yılları arasında Britanya, Fransa ve Almanya, sömürge imparatorluklarına geniş topraklar kattılar. Nüfus ve toprak ölçüsüne göre en kazançlı olanı Fransa idi. 50 milyonluk bir nüfusla 4 milyon mil kare toprağa sahipti. Britanya'nın payı, 46 milyon nüfusla 3,25 milyon mil 2 idi. Almanya ise, 15 milyon nüfusla bir milyon mil 2 almıştı. Gene de Britanya, hâlâ en büyük imparatorluğa sahip. Daha önemlisi, Britanya, yalnız satış pazarları olan-colonies de exploitation, handel kolonien-sömürgelere oranla, nüfus yerleştirmeye elverişli-colonies de peuplement, bauern kolonien-en çok sayıda sömürgeye sahip bulunuyor.

Çeşitli devletlerin elde ettikleri bu topraklardan ne denli çıkarları olduğunu kestirmek kolay değildi. 1776 da, Adam Smith, «Her ülkenin sömürgelere sahip olmakla karşılırları çıkan zorluklar bütünüyle kendinelerine aittir. Ama ordaki ticaretinden elde ettiği kazancı başka ülkelerle paylaşmak zorundadır» diye yazıyordu. (5) 1914 Savaşı'na kadar edinilen yaşıntılar bu yargının ne denli doğru olduğunu gösterdi. Britanya'nın ihracatının yalnız o/040 ı deniz aşırı dominyonlarına giderken, en büyük sömürgelerinden Hindistan, ithalatının o/058 ini, Avustralya o/052 sini, Mısır ve Sudan o/033... ve Kanada o/017 sini ana-vatanla yapmıştı. Söz konusu olan öbür ulusların istatistikleri de aynı şeyi söylüyordu. Fransa ihracatının o/013 ünü, Almanya ise yalnız o/05 ini sömürgelerine yapmışlardı. Nüfus akımı da, Britanya İmparatorluğu dışında, ticaret yolları gibi, sınır filan tanınamaktaydı. Birleşik Devletler, Avrupa'lı göçmeni en çok çeken ülke olarak kalmıştı. Alman ve İtalyanlar kendi sömürgelerinden daha çok Amerika'ya yerleşmişti. (6) Deniz aşırı sömürgeler, sermayeye yatırım alanı olarak daha başarılı gözükmüşlerdir, hatta bazıları bu gelişimin, emperyalizmin tek kabul edilebilir açıklaması olduğunu düşünürler. (7) 1914 Savaşı'ndan önce, dışarda, Britanya'nın 4.000 milyon sterlini, Fransa'nın 50 000 milyon frankı, Almanya'nın da 28.000 milyon markı olduğu hesaplanmıştı. Ama sermayenin vatansız (kozmpolit) olduğu herkesce bilinir, ticaret ve göç gibi o da bayrağını izlemez. Öte yandan böyle siyasal imparatorluklar

ELLİKİ

kurulmadan bu artık-paranın daha kazançlı yollara dökülüp dökülmeyeceği de bilinmez. Bazı küçük ekonomik kazançların emperyalizmin yoluyla olduğunu düşünsek bile, deniz aşırı sömürgelerin ele geçirilmesi ve korunması için harcananlar da vardır, bu da çoğu kez hesabı denkleştirmeyi zorlaştırmaktadır. Bu harcanılanın büyük kısmının paradan çok kanla ölçülmesi gerektiğini söylemek hiç de önemsiz değildir. Yves Guyot 1885 de «Eğer Cezayir'de yerleşen 25.000 göçmen arasındaki can kaybını allegorik olarak göstermek isteseydik, her birinin, iki askerin beklediği dört ceset üzerine oturması gerekirdi» diye yazmıştı (8). Emperyalizmin kazançları bu denli güvenilir olmaktan uzakken su götürmez sakıncaları vardır. İkisini ele alalım. Başta, iş sorunu, her gelişmemiş ülkede birçok önemli zorluklar doğurur. Yaşama standardı düşük olan renkli adam, beyaz işçilere hoş görünen sıradan nedenlerle, çalışmağa ikna edilemez. Daha başka zorlama biçimleri bulmak gereklidir. Bu sorun, önceleri, yerli halkın köleleştirilmesiyle basit olarak çözümlenebiliyordu. Ama modern, uygarlaşmış vicedan böyle yöntemlere karşıdır ve bu zorunlu ilkesini üstü örtülü uygulaması gerekir. En çok bilinen düzen, yerli halkın ancak beyaz bir işveren yanında çalışarak ödeyebileceği birtakım vergiler koymak ya da baskılı bir hükümeti iş başına getirmeğe çalışmaktır. Bundan başka, kölelikten pek az ayrımı olan, çeşitli senet ve kontratlarla bağlanan iş sistemleri kurulmuştur. Bütün bu yöntemlerin asıl sakıncalı yanı, her Avrupa toplumunun, yerli halkı amansızca sömürmek ve yoketmek şöyle dursun, her zaman uyacaklarını bildirdikleri, o ünlü, kişinin özgürlüğü ilkesini hiçe saymalarıdır. (9) Hele yerlilerin sömürülmesi bir endüstrileşmenin yanı sıra oluyorsa, bu, sömürgeenin yönetilmesini çok zorlaştıracak milliyetçi bir tepki uyandırabilir. Britanya İmparatorluğu bu eğilimde birçok olaylara sahne olmaktadır.

Uluslararası alanda, emperyalizmin en büyük sakıncası, savaşa götürecektir diplomatik karışıklıklar tehlikesidir. Avrupa'nın yakın geçmişi bu tehlikenin doğruluğunu göstermiştir. Britanya'nın Mısır'ı işgal etmesi, Fransa ile aralarında 20 yıl süren bir uzaklaşma doğurmuş ve iki ulusu birkaç kez savaşın eşiğine kadar getirmişti. Bir kuşak boyunca, Avrupa devletleri arasındaki ilişkileri acılaştıran bir sürü anlaşmazlığın kökü Afrika'nın paylaşılmasıydı. Almanya'nın, Güney Afrika'daki İngiliz ve Fas'daki Fransız yayılmasını kıskanması 1914 de patlayan savaşın önemli etkenlerinden biriydi. Yine 1931 de Japonya'nın Manchukuo'yu işgali ve 1936 da İtalya'nın Habeşistan'ı alması 1939 savaşını adım adım yaklaştıran olaylardı. Bu yarışmalar ve ayrılıklar, ekonomik emperyalizmin doğal sonuçlarıydı. Bir Amerikalı gözlemcinin de söylediği gibi, «Eğer her ulusun güvenliği, ekonomik yaşamının gerektirdiği ham madde kaynaklarını ve pazarlarını siyasal denetimi altında tutmasını gerektiriyorsa, bu, savaş demektir. Önce ticari, sonra da askeri savaş.» (10) Bu sözlerin doğruluğu su götürmez. Emperyalist devlet adamlarının güttükleri, özel amaçlara açık kapı bırakma politikasının ve ticaret özgürlüğünün yerini alacak bir, uluslar-arası ekonomik işbirliği anlayışı ortaya çıkmadıkça gelecekte pek umutlu olunamaz. (11)

ENDÜSTRİDE TRÖST AKIMI

Tröst akımı, kapitalizmin kendini koruma yolunda gelişmesi, süregelen sistemin şu iki kötülüğünü düzeltmek, endüstrinin daha sağlam bir temel üzerinde örgütlenme çabasıdır. Bunlar, üreticiler arasındaki aşırı yarışma-

dan doğan fazlalık ve firmalar arasındaki aşırı ihtisaslaşmanın getirdiği endüstriyel ayrılıktır. Bu son eğilim, geniş ölçüdeki üretimin kaçınılmaz sonucudur. Bir malın yapımı önce işçiler, sonra da, her biri endüstri zincirinin özellikle bir halkasıyla ilgili firmalar arasında paylaşılır. Bağımsız firmaların örgütlenme ve işbirliğinden yoksun olmaları boşa giden çabalara, hatta, krize yolaçabilir. Çözüm yollarından biri, madensel üretimde çok görülen, endüstrinin çeşitli basamaklarındaki firmaların düşey birleşmesidir. Demirin topraktan çıkarılmasından çelik rayların ve buharlı gemilerin yapımına değin çelik üretimini baştan sona elinde tutan dev çelik endüstrileri vardır. Düşey birleşmeler tekelci bir eğilimde olmalarına karşın, her zaman ille de tekelci bir nitelikte olmaları gerekmez. Öbür yandan yatay birleşmelerin amacı, açıkça rekabeti sınırlamaktır. Üretimciler arasında malları ve fiatları denetlemek amacıyla kurulmuş birlikler vardır. Yani bir anlamda intihara benzeyen rekabet yöntemlerinin doğurduğu işe yaramaz artığa bir son vererek toplumsal bir amacı gerçekleştirmek istemektedirler. Çılgınca fiat-kırma kampanyalarının belki tüketicilere bir dereceye kadar bir yararı olur ama, firmalarda toplanan sermayenin yok edilmesiyle, toplumu öldürücü bir kayba uğrattırılar. Öbür yandan tröstler üretime, tüketiciyi yağma etme gücünü ve fırsatını verdiği için herkesce anti-toplumsal örgütler olarak bilinirler.

Tröst akımı süregelen koşulların kaçınılmaz ve doğal sonucudur, yine de şimdiye değin yayılma alanı bazı önemli dallarla sınırlanmıştır. Tröstler, özellikle kolay standardize edilen, anî moda ve istek değişikliklerine uğramayan mallarla ilgili endüstrilere özgü bir gelişme olmuştur. Geniş ölçüde üretimin alıp yürümediği ya da endüstriyel parçacıkların sınırlı bir alanda yoğunlaştırılmadığı endüstrilerde tröstler pek az gelişir. Bu demiryolu ve telgraf çağında bile yakınlığın ve komşuluğun, işbirliğinde ve anlaşmada önemi çoktur. Halkın genel görüşü ve mahkemelerin tutumu da tröst akımının ilerleyip gerilemesinde önemli öğelerdir. Koruyucu gümrük vergisinin tröst akımının gerekli bir koşulu olduğu söylenemez ama, rekabeti, hem de özellikle, öngörüp korunması çok zor olan dış rekabeti sınırlayarak, birleşmeyi kolaylaştırır.

Birleşik Amerika dışında, Almanya, tröst akımının şimdiye değin en büyük ilerlemeyi gösterdiği ülkedir. Koşulları tröst kurmaya çok uygundur. Halkın görüşü Anglo-Sakson ülkelerinde olduğu kadar düşmanca değildir. Almanlar, endüstricileriyle övünürler ve dev birleşmeleri Töton dehasının değerli eserleri sayarlar. Mahkemelerin tutumu da dostcadır. İngiltere ve Birleşik Devletlerde bir tröst birleşmesi kanunsuzdur. Yani kanun, tröstün üyeleri arasındaki anlaşmaların uygulanmasını ya da onu tanımayı reddeder. Öte yandan İngiltere'de ticaret yapmasına izin vermeme cezasına uğrayabilecek anlaşmalar Almanya'da tamamen meşrur ve mahkemelerde uygulanır. 1897 de Leipzig İmparatorluk Mahkemesi, fiatların kırılmasını önlemek isteyen bir tröst birleşmesinin gayri meşru olduğuna şöyle dursun, topluma değerli bir yardımda bulunduğuna karar vermişti. Rhur, Almanya'nın tröst bölgesidir. Tröstler en çok, kapitalist yoğunlaşmanın en ileri olduğu maden, çelik ve kimya endüstrilerinde toplanmıştır.

Alman tröst ve kartelleri fiatları durdurma ve üretilen malı denetleme konusunda sınırlıdır. Üye şirketlerin iç yönetimlerine doğrudan doğruya karışmazlar. Her birliğin, birlikteki şirketlerden aldıkları malları top-

layan bir genel satış merkezi vardır. Satış bürosu malların toplamını hesaplar ve her şirketin payına düşeni bildirir

Rhenish-Westphalian Kömür Sendikası 1914 Savaşı'ndan önce en tanınmış Alman kartelleriydi. Kömür Sendikası 1893 de kurulmuştu. Kartel kanuni biçimiyle birleşik hisseli bir şirketti. Ama bir de, fiatları ve her şirkete düşen payı bildiren bir satış bürosu vardı. Devlet madenlerinin sahibi olarak Prusya hükümeti 1912 de sendikanın üyesi oldu ama birkaç ay sonra çekildi. 1914 Savaşı'ndan sonra kömür endüstrisi «sosyallaştırılacak olan» kurumlardan biriydi ve 1919 da sınırlı bir devletleştirme uygulandı. İmparatorluk Kömür Birliği'nin denetlemesi altında işçilere ve tüketicilere yararlı olacak 11 bölgesel sendika kuruldu. Ama işin teknik yanını kavrayan işverenler, meclisleri ele geçirdiler ve devletleştirilen kömür endüstrisinin de dev kartelden ayrı yanı kalmadı.

Serbest ticareti ve kendi gelenekleriyle İngiltere'de tröst akımı Londra'daki kömür fiatlarının dondurulması için Newcastle Vend'de kurulan kartele karşın yavaş bir gelişme göstermişti. 1914 Savaşı'ndan önce İngiltere'de kurulan birlikler arasında, J and P Coats şirketi en tanınmışıydı. Şirketi 1826 da James Coats küçük bir iplik fabrikası açarak kurdu. 1890 da şirket, Birleşik Krallık iplik ticaretinin üçtebirini denetimi altında tutacak kadar genişlemiştir. Başarısının büyük kısmını çok kötü bir durumda olmadıkça rakip firmaları yutmasına borçludur. Bu, kurnazca olduğu kadar tehlikeli bir tutumdur. Çünkü dışarda bırakılan şirketler fiatları çok indirerek intikam almağa kalkabilirler. Ama Coats şirketi birçok tröstleri yıkan karşılıksız sermayeden kaçınmıştır. Bugün bu şirket İngiliz iplik ticaretinin 0/090 ını elinde tutmaktadır. Birleşik Krallık Sabun Üreticileri Birliği ve İmparatorluk Kimya Endüstrisi Ltd. Şirketi de önemli İngiliz tröstlerindendir. 1914 Savaşı'ndan sonra tröstlerin çok artması İngiltere'de endişe ve tepki yaratmıştır

Tröst akımı, Fransa'da her yerdekinden az gelişmiştir. Fransa'nın üretimi daha çok artistik ve standardize edilemeyen ve az ölçüde üretilecek mallara dayandığına göre bu doğal birşeydi. Yine de maden endüstrisinde çok güçlü Comité des Forges tröstü vardır. Bu örgüt 1864 de kurulmuştu. 1914 den önce ülkedeki bütün demir-çelik şirketlerini içine almıştır. Demokratik bir kuruluşu vardı ama denetleme gücü yarım düzüne şirketin, özellikle Le Creusot ve Wendel'in elindeydi. Tutumunu da sekreteri Robert Pinot kararlaştırıyordu. Endüstrileşmeğe güveni olmayan ve sağlam bir devletin ancak endüstrinin kısıtlanması ve tarımla uğraşan halkla gerçekleştirebileceğine inanan Katolik Sosyalist Le Play Okulu taraftarıydı Pinot. Bu düşüncelerden esinlenerek Pinot'nun Comité'ye «ekonomik malthusianizm»i empoze ettiği söylenir. (12) Sıkı gümrük vergisiyle dış rekabetten korunan demir şirketleri az üretip pahalı satarak büyük kazançlar sağlıyorlardı. Bu politikanın temeli üretilen malın sınırlandırılmasıydı. Fransız demir endüstrisinin gelişmesi önleniyor, Normandiya'daki maden yatakları el değmeden bırakılıyordu. Ekonomik malthusianizm 1914 e kadar böyle sürdü, ama bundan sonra daha saldırgan bir tutum takındı. Alsa ce-Lorraine'in zengin maden yataklarıyla alınması ve bu bölgedeki Alman demir fabrikalarının ele geçirilmesi Fransa demir endüstrisinin üretim kapasitesini çok arttırdı ve şirketleri, çok artan üretimleri için, dışarda bir çıkış aramağa zorladı. Yeni işlerine en güç bir zamanda girmişlerdi.

1921 de ticarete baş gösteren durgunluk demir-çelik isteğinde azaltma gerektiriyordu. Yeniden kurulan ve enflasyon tehlikesiyle karşı karşıya bulunan Alman demir endüstrisi uluslararası pazarda yer edinmeğe bütün gücüyle çabalıyordu. Üstelik Fransız demir kralları kömür sıkıntısı içindeydi. Ama bu sıkıntı Almanya'yı Fransa'ya her ay 375.000 ton kömür vermeğe zorlayan Versailles Anlaşması'yla biraz olsun giderildi. Tonu 50 franktan kömür buldular. Ama zamanla Alman hükümeti kömür vergisini arttırdı. Kömür fiyatları 1922 de 100 franka çıkınca Fransız endüstrisi birden üstünlüğünü yitirdi.

Bu dönemde Fransa ve Almanya arasındaki ilişkiler gerginleşti. 1923 de Fransa Ruhr'u işgal etti. Bazıları Comité des Forges'un, hükümeti Ruhr'u almaya zorladığını, bazıları da Poincaré'nın Fransız ve Alman endüstrileri arasında bir yakınlaşmayı önlemek için bunu yaptığını söylemektedirler. Nedeni ne olursa olsun Ruhr'un alınması Fransız ve Alman endüstrileri arasındaki yakınlaşmayı geciktirdi. Ama yıl sonunda Fransızlar çekilince anlaşma toplantıları yapıldı. 1926 Uluslar arası Çelik Tröstü'nü kurdular. Fransa, Almanya, Belçika, Luxemburg ve 1935 de İngiltere buna katıldılar. Kontenjanların ayarlanması Fransa'nın çıkarlarına çok uygundu. Almanya'nın çelik üretimi payına düşeni aşılıyor ve her yıl kontenjanını aşan mal için büyük para cezaları ödüyordu. Bu para Fransız çelik endüstrisi üyeleri arasında prim gibi paylaşılıyordu. Almanya'nın bu denli zararına olduğu halde kartel 1939 a kadar süregeldi.

Tröst akımını bir bütün olarak, biraz olsun yanılığa düşmeden, tarafsızca gözlemek güçtür. Serbest rekabetten doğmuş, ama etkisi teşebbüs özgürlüğünü yoketmek olmuştur. Üretim ve pazarlamayı etkiler ama bunun yararlarını bütün toplum derleyemez. Tröstlerin ne denli anti-toplumsal olduğunu Amerikan örneği göstermiştir. Ancak çok büyük güçlüklerle toplumsal demetim altına alınabilirler. Tröstler, şimdiki kuşağı şaşırtan bir çok sorunların sorumlusudurlar. Çıkarı olmayan hiç kimse tröstlerin büyüüğünü gönül rahatlığıyla gözleyemez. Bunun için, bu modası geçmiş, yıpranmış ve haksız toplumsal sistemi değiştirmeye kendilerini zorunlu duymaları olağan sayılabilir.

(AN ECONOMIC HISTORY OF EUROPE 1760-1939)

(1) Avrupa'da feodalitenin yıkılışından sonra başlayan para bolluğunu sağlayacak, ihracata önem veren bir iktisat kuramı (Ç.N.)

(2) Fay' «Great Britain from Adam Smith to the Present Day» s. 82

(3) Woolf, «Empire and Commerce in Africa» s. 46

(4) Brailsford, «War of steel and gold» s. 56

(5) «Walth of Nations» b. 2 s. 239

(6) 1914 den sonra Almanlar kendi sömürgelerinden çok Amerika'ya göç ediyorlardı.

(7) Brailsford, «War of steel and gold» s. 77

(8) Woolf, «Empire and commerce in Africa» s. 29

(9) Belçika kralı Leopold'un Kongo'daki tutumu yerli halkın otuz yılda 40 milyondan 10 milyona inmesiyle sonuçlandı.

(10) Culbertson, «Colonial Tariff policies»

(11) V. Zimmermann, «The third British Empire» b. 4

(12) Ekonomik durumun düzelmesi için nüfus artışının azaltılması gerektiğini ileri süren kuram (Ç.N.)

EMPERYALİZME KARŞI SAVAŞ DEVAM EDİYOR...

Süleyman Demirel'in A.P.ye Genel başkan seçilmesiyle, iç politikada gözüken gelişmeler, Şubat ayı içinde büyük gerilimlere neden oldu. Bir süre önce Amerikan Casusluk teşkilatı kurmaylarından birinin, Türkiye'ye yeni bir Başbakan aramak amacı ile gelmesi unutulmamışken, bu kez, Amerikan elçisinin C.H.P. hükümetini düşüren kanatla ilişki kurma çabasını, bu gerilimi yaratan nedenlerin başında görmek hata değildir. Nitekim, Gençlik kuruluşları 15 Şubat tarihli gazetelerde bir kısmı yayımlanan bildirilerinde, bu gerçeği ifade ederek bağımsız Türkiye bilincinin olumlu örneklerinden birini verdiler.

Emperyalizme karşı savaş tutucu güçlerin bütün oyunlarına karşı devam etmektedir. Bu savaşta bölünmez bir bütün meydana getiren gençlik, halk, aydın sanatçı işbirliğinin örnekleri yeni bir kuvvayı milliyeye cephesinin yaratıldığını göstermektedir. Eylem, genç Atatürkçüleri, Türkiye Cumhuriyeti anayasasının gerçek savunucuları olarak kabul etmek istemeyen karşıdevrimin bütün zorlamalarına rağmen görevleri başında görmeyi, Türkiye'nin geleceği için en büyük güven saymaktadır.

I

T.M.T.F. Genel Başkanı Ahmet Güryüz Ketenci, İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği Kongre Başkanı Toktamış Ateş, İstanbul Teknik Üniversitesi Talebe Birliği Başkanı Uygut Bayaz ve İstanbul Yüksek Okullar Talebe Birliği Başkanı Dinçer Şekerci aşağıdaki hususları açıklamayı kaçınılmaz bir ödev sayarlar:

T.B.M.M. bütçe görüşmeleri sırasında CHP hükümetine karşı, AP nin ve CKMP, MP ve YP ile işbirliği yapması ve neticede hükümeti düşürmesi gerçekte iktidar ile muhalefet arasında olan ve her demokratik ülkede rastlanan bir hal ise de olayların gerçek yüzü hiç de böyle değildir.

Sistemli bir şekilde Amerikan Büyük Elçisinin CKMP ve AP yi ziyaret etmesi ve CKMP lideri Ahmet Oğuz'un son beyanati birleştirildiğinde işin gerçek yüzü ortaya çıkmaktadır.

Amerikan Emperyalizminin geri kalmış ülkelerde oynadığı Vietnam Kongo olaylarının bir başka perdesinin, Türkiye'de sahneye koymanın hazırlıkları içinde olduğu gözden kaçmamaktadır.

Emperyalizmin son günlerde yurdumuzdaki açık soygunlarından biri olan Ereğli Demir Çelik rezaleti ve onu takip eden Millî Petrollerimizin durumu ortadadır. Bugün yurdumuzun doğal kaynaklarının Yabancı Sömürgecilere peşkeş çekildiği bir ortama gelmiştir.

Türkiye'de bugün Emperyalistler ve onların iç ortakları olan yerli sömürücüler Ulusal Kurtuluş savaşı yapmış ve emperyalizmi yurdundan kovmuş Atatürk Türkiyesini yabancılara ipotek etmek çabası içindedirler.

Bu çaba Türkiye'nin feodal yapısının sonucu olarak ortaya çıkan Toprak Ağaları ve emperyalizmin yurdumuzda aracılığını yapan kökü dışarda

«Dış ticaret» yapanların hâkimiyeti altında bulunan siyasi partiler tarafından desteklenmektedir.

Türkiyede statükoyu korumak isteyen, sanayileşmemize ve millî bağımsızlığımıza engel olan bu güçlerdir.

Biz Türkiye'nin kalkınması, politik ve ekonomik bağımsızlığa kavuşması için takip edilecek metodun, Antifeodal ve antiemperyalist bir kalkınma yolu olduğuna inanıyoruz.

Bunu gerçekleştirmek için, Üniversite Gençliğini, aydınları, öğretmenleri, dernek, sendika ve bütün ilerici kuruluşları Türkiye'nin tutucu kuvvetlerine karşı birlikte hareket etmeye dâvet ediyoruz.

Halk yığınlarının mutluluğunu ve Türkiye'nin kalkınmasını sağlayacak ve reform hareketini ayrı ayrı kuruluş ve teşekküller benimsemiş olsalar dahi emperyalizme karşı birlikte hareket etmenin kurucusu olacak Atatürk Gençliğinin ÇAĞRISINI BEKLEYİNİZ.

Saygılarımızla...

II

Türkiye Millî Talebe Federasyonu Genel Başkanı Ahmet GÜR YÜZ KETENCİ, İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği Başkanı TOKTAMIŞ ATEŞ, İstanbul Teknik Üniversitesi Talebe Birliği Başkanı UYGUT BAYAZ, İstanbul Yüksek Okullar Talebe Birliği Başkanı DİNÇER ŞEKERCİ aşağıdaki hususları TÜRK ve DÜNYA Kamu oyuna ve özellikle TÜRK YÜKSEK ÖĞRENİM GENÇLİĞİNE açıklamak ister:

1 — Emperyalizme ve Feodalizme karşı ortak bir platformda bütün devrimci güçleri mücadeleye ve birleşmeye çağırırken, şu veya bu siyasi Partinin organı veya yer altı teşkilatı şeklinde kaba bir iftira ile suçlamak ve bizi peşin hükümlerle lekemeye teşebbüs etmek ulus ve yurt düşmanlarının yeni bir taktiği olarak kabul ediyoruz.

2 — Açık ve seçik olarak belirtmek isterizki Yurdumuzun dogal kaynaklarının yabancı sömürgecilere peşkeş çekildiği bir ortama gelinmiştir. Biz Türkiye'nin kalkınması politik ve ekonomik bağımsızlığa kavuşması için takip edilecek metodun Antifeodal ve Antiemperyalist bir kalkınma yolu olduğunu inanıyoruz. Bunun için hangi taraftan ve ne yönden gelirse gelsin kaba iftiralara ve çamurlara rağmen mücadeleye kararlıyız.

Önderimizin Bursa söylevi ve ikinci cumhuriyet anayasasının kabul ettiği direnme hakkını yerine getireceğimizden kimsenin şüphesi olmasın.

3 — Bu tehlikeli ortamı yaratanlar ve açıkladığımız hususların gerçek olduğunu görmek istemeyenler ve bu ortamdan kendi politik çıkarları için iyi niyetimizi istismar edenleri Türk yüksek öğrenim gençliği biliyor ve gerekirse şamarımız ile maselerini düşürebileceğimizi de ilan ederiz.

4 — Türkiye'nin tehlikeli bir ortama doğru sürüklenmesinde Amerikan diplomasının çirkin bir entirikasını çevirmeye çalışan ve faal bir rol oynayan Büyük Elçi sayın Raymond HAERE'ın istenmeyen şahıs olarak kabul edilmesini istiyoruz.

BAŞKAN JOHNSON TÜRK AMERİKAN İLİŞKİLERİNİN TEHLİKELİ BİR SEYİR ALMAMASI İÇİN BÜYÜK ELÇİSİNİ GERİ ÇEKMESİNİN EN DOĞRU HAREKET OLACAĞI KANISINDAYIZ,

Saygılarımızla.

ELLİSEKİZ

«TAKTİK» ÜSTÜNE DÜŞÜNCELER

Mustafa DEMİRCİ

İleri fikirli yazarlarımız veya politikacılarımız bakıyorsunuz bazen gerçekle ilgisi olmayan gerici çevrelerin de diline doladığı lafları sıkıştırıyorlar araya. Okuyucu veya dinleyici olarak sinirleniyorsunuz, gücünüze gidiyor, yakıştıramıyorsunuz, hattâ bazen tasalanıyorsunuz. Denk getirip so-ruşturduğunuzda, yok canım deniliyor. Taktikti o... İmkân var mı hiç... Taktik dendimi de akan sular duruyor, yerine göre anlayışsızlıkla karşılanıyorsunuz.

Bakıyorsunuz bir yazının veya bir beyanatın başında iç ve dış sömür-cülerin el ele verip bu fakir milletin başına ne çoraplar ördükleri, örnekler ve rakamlarla, anlatılıyor. Derken fazla ileri gidildiği kanısına mı kapılınıyor nedir, gelsin taktik: Sosyalizmi kurmuş veya kurmakta olan devletlere hiç te dostça olmayan bir iki hücum... Sonra rahatça devam. Veya bir baş-ka yerde Ortadoğudaki milli kurtuluş hareketlerini kırmağa çalışan İngiliz sömürgeciliğinin tarihi rolü belirtiliyor, bugünkü iktidara uyarmada bulu-nuluyor... Birden fazla yalnızlık mı hissediliyor nedir bilinmez. Gelsin yine taktik. Bakıyorsunuz Kıbrıs buhranına hal çaresi olarak Amerikan görüşü sanki daha az muzır bir şeymiş gibi madde madde sıralanıyor. Dahası var asırlardır barış içinde yaşayan iki cemaatin bundan böyle kanlı bıçaklı olması zorunlu imiş gibi ilân ediliveriyor.

Üzülerek itiraf edelim ki, bu ve buna benzer sözüm ona taktik örnek-lerini sayfalarca karalayabiliriz. Halbuki sosyalizmin gücü her şeyden ev-vel gerçeğe, bilime dayanmasındadır. Onun zaferi bu yüzden kaçınılmaz-dır İleri hareket bilim ve gerçek dışı davranışlardan sıyrıldığı ölçüde emekçi halkımızın güvenini kazanma şansını elinden kaçırmaz. Bilhassa bu alan-da kendi kendini tenkit bir tarafa bırakılır da halk oyunu yanlıtan örnek-ler vermekte devam edilirse, günün birinde bakarız ki halkımız sosyalist politikacıyı da günün politikacısıyla aynı torbaya koyuvermiş. Öncüler o torbaya girmeye görsün. Hareket yattı demektir. Bu nevi taktikçi aydınla-rın statükocu çevrelerce hoşgörü ile karşılanması ve hattâ teşvik görmesi bu sebepten münidardır.

Peki, halkımız oy koparmak için türlü taktiklere baş vuran günün po-litikacısına inanıyor mu dersiniz. Biz bu soruya, büyük rakamlar içinde sanmıyoruz diyoruz. O herşeyden çok içinde bulunduğu durumun ağırlığını kavramıştır. Her oy verişte, daha ağırı gelemez bu şartların veya bir ön-ceki şartların deyip şerrin ehveni kabilinden şunu veya bunu seçiyor ola-maz mı?..

Bu kadar geri kalmış bir memleket halkından sosyalist politikacının gerçek dışı beyanlarını oy toplama kastıyla değil de gerici kuvvetlerin şer-rinden kurtulmak için yaptığını farketmesini beklemek doğru olur mu. Sosyalist politikacı hiçbir zaman böyle bir seçime imrenmemeli.

Aksini düşünelim. Böyle bir seçimle iktidara aday olunduğunu farze-delim. Karşısına, sosyalizmi kurmak için, öyle güç işler çıkacak ki... Halkın yarım yamalak desteğiyle olmaz bu. Gerici kuvvetler çılgına dönecek. Ara-larındaki anlaşmazlıkları derhal unutup hep beraber yüklenecekler o za-man. Halkımızın kararsız, isteksiz ve şaşırılmış bir hale girmesi için şartları hazırlamak çok daha kolay olmayacak mı. Dahası var. Zamanında taktik olarak yazılmış yazılar, söylenmiş nutuklarla beslenen genç dimağlar sosya-list hareketi sevk ve idare eden en faal elemanlar oluvermişler karşınızda bakarsınız. Yazık olmaz mı bunca çilelere. Hadi yine al baştan.

YAKUP KADRI KARAOSMANOĞLU'NUN AÇIKLAMASI

«Eylem» dergisi yazışları müdürlüğüne

Kıymetli derginizde bir kaç zamandan beri yayınlanmakta olan «Türk Devrimi İdeolojisinin Uğraklarına Kısa Bir Bakış» başlıklı yazı serisinin ikinci bölümünün 13 ve 14 cü sayfalarında gözüme çarpan iki yanlış noktayı - hem Atatürk devrimleri tarihiyle, hem şahsımla ilgili bulduğum için düzeltmeyi lüzumlu görüyorum.

Bu noktalardan biri, Sayın yazarınız Emin Türk Eliçin'in vaktile «Yön» dergisinin bir açık oturumunda yaptığım konuşmayı ele alarak yazdığı şu satırlar teşkil etmektedir:

«Mustafa Kemal daha 1921'de kurduğu (!) C.H.P'nin programını hazırlarken (Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık ve Layiklik ilkelerine dayanan bu programa) rejim terminolojisi bakımından ne demek gerektiğini yanındakilere sormuştu da Sayın edip (yani ben) bu soruya «Milli Sosyalizm» cevabını vermişti. Lider, öneriyi yadırgamamış ama, bir doktrine bağlanmak istemeyerek şimdilik kabul etmemişti. Yoksa, Halkçı, Devrimci bir partiye verilebilecek en uygun ad «Milli Sosyalizm» olabilirdi. Gerçi, bu anıda esaslı bir kronoloji yanlış var. Zira, o zaman Devrimcilik, Devletçilik ilkeleri henüz ortada yoktu... V.S.»

Sayın Emin Türk Eliçin'in bilmesi lazım gelir ki, o zaman, yalnız bu ilkeler değil, Halk Partisi de yoktu ve bu itibarla, Yön'deki konuşmamda bu Parti programının (1921) de hazırlandığını söylemem sade bir kronoloji yanlış olmaz, bir «aberration» teşkil ederdi. İmdi, buna göre, Türk Devrim İdeolojisinin Uğraklarına Kısa bir Bakış yazarı bu devrim tarihini iyice incelemiş olsaydı, hiç şüphesiz, Halk Partisine Milli Sosyalizm niteliğini ancak bu Parti programına Devletçilik, Devrimcilik ilkeleri eklendikten sonra yakıştırmış olduğumu anlaması gerekirdi.

II

Nitekim, Sayın Emin Türk Eliçin, «Kadro» dergisinin uyandırdığı hâdiselere dair bir çok kereler yazılıp çizilenleri de okumak zahmetine katlansaydı, bu derginin İnönü tarafından kapatıldığını değil, tam tersine, himaye edildiğini ve zavallı arkadaşım Siirt Mebusu Mahmut Beyin bana karşı açtığı polemikten ötürü, gerek Atatürk'ün, gerek İnönü'nün müdahaleleriyle ne kadar ağır bir duruma düştüğünü de öğrenmiş olurdu.

Saygılarımla

Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Sevim Burak'ın Hikayeleri

YANIK SARAYLAR

— Ömer Uluç'un desenleriyle —
çıktı.

Mehmet Koç

BOZUK DÜZEN

Yuzuf Ziya BAHADINLI

İTİN OLAYIM AĞAM —

Hikâyeler

Hür YAYINEVİ

BİR OLAY VE ÖĞRETMENLER FEDERASYONU

Sadık GÖKSU

Türkiye Öğretmen Dernekleri Federasyonu bir meslek örgütüdür. Meydana gelişinin ve var oluşunun birinci nedeni, temsil ettiği kişileri ve o kişilerin haklarını savunmaktır.

Federasyon adından da anlaşıldığı gibi Öğretmenleri; görevleri bakımından da öncü olan, aydın, ilerici, devrimci, özellikle de Anayasacı bir topluluğu temsil etmektedir. Kendisi ve özellikle Yöneticiler de, bu topluluğun niteliklerine uygun olarak ilerici, Anayasacı tanınır.

Federasyonun varoluş nedenini ve tanınış niteliğini özü bakımından göz önüne getirdikten sonra, onu belli bir olay üzerinde işbaşında görmeye geçebiliriz.

Bu olayın defalarca yazılmış, hemen hemen herkesce duyulmuş olan yanını, Kayseri Lisesi Felsefe Öğretmenliğinden açıklamayan polis raporlarıyla, Anayasa çiğnenerek atılışını burada bir daha anlatmaya girişecek değilim. Burada sizi ve bütün Öğretmenler Topluluğunu, aydın, ilerici, devrimci, Anayasacı, Emekçi güçlerimizi üzerinde durmaya çağırdığım konu, Türkiye Öğretmen Dernekleri Federasyonunun, onu temsil eden Yöneticilerinin bu olay karşısındaki durumudur.

İşimden atıldığımı bildiren karar, bana 28 Eylül 1964 tarihinde verildi. Ertesi sabah Kayseriden Ankaraya hareket ettim ve 29.Eylül.1964 günü akşamında kararın bir suretini ve İstanbuldaki adresimi Federasyon memurlarına teslim ettim.

4 Ekim 1964 tarihinde Sayın İlhan Selçuk, Cumhuriyet gazetesinde konu ile ilgili ilk yazısını yazdı. Bu tarihe kadar Federasyonun konu üzerindeki herhangi bir teşebbüsünü öğrenmiş değildim. 5 Ekim 1964 tarihinde Federasyon Başkanlığına bir yazı yazdım, kendilerine bir daha başvurdum. Yine harekete geçilmemesi üzerine, 16 Ekim 1964 tarihinde son olarak bir mektupla kendilerini uyardım. Bu yazının sonunda suretini yayınladığım andığım yazıdan sonra da, Federasyonumuz konuya herhangi bir ilgi göstermiş değildir. Olay karşısındaki durum, işte bu ilgisizlikten ibarettir.

Yukarda önce, Federasyonun bir meslek örgütü olduğunu belirtmiştim. Federasyonun ilgisizlikteki inatçılığının ilkin bu yanı üzerinde durmak gerekiyor.

Somut olaylar bakımından yapılacak kısa bir inceleme ile hemen üzülerek görürüz ki, Öğretmenlik mesleğinin çok üyeli, çok güçlü örgütü Federasyonumuzun, meslek üyelerimizle, onların kaderleri ile ilgisizliğinin, bu, tek örneği değildir. Tersine bu konudaki örnekler öylesine çoktur ki, onları göz önüne getirdiğiniz zaman «öyleyse Federasyon ne ile uğraşır?» demeden ve onun varlık nedenini kendi kendinize bir kez daha sormadan edemezsiniz.

Öğretmenlerin kanun hakları yöneticiler tarafından pervasızca çiğ-

nenmektedir. Her meslek üyesi için olduğu gibi Öğretmenler için de, herşeyden önce, yine kendilerinden, kendi örgütlerinden başka onlara sahip çıkacak bir güç yoktur. Ama ne yazık ki, Öğretmenlerin örgütü onlara sahip çıkmamaktadır. Gazetelerin okuyucu mektubu sütunları haksızlığa uğramış ve sahipsiz kalmış öğretmenlerin acı haykırıları ile doludur. Yedigimiz darbeler, teminatlarımızdan yoksun kalışımız, yeni teminatları alamayışımız, örneğin sendikalaşamayışımız sahipsizliğimizden, örgütlü örgütsüzlüğümüzdenidir.

Yine yukarıda, Federasyonun bir meslek örgütü olduğuna işaret ettikten sonra, onun İlerici, Anayasacı tanınmış olduğunu da belirtmişim. Bu yazıda Federasyon demekle, onun yönetiminin sorumluluğunu taşıyanları anlatmak istediğimi hatırlatmak isterim. Ama ne yazık ki, Federasyon yöneticileri, olayımızda, ilerici ve Anayasacı oldukları hakkındaki görüşe de uygun davranmış değildirler.

Pekçok yayın organında ve hatta Büyük Millet Meclisinde de belirtildiği gibi, ben, 1961 Anayasasının 118.ci maddesi çiğnenerek atılmışım. Federasyon aşağıdaki mektubumda da görülen uyarmalarım karşı, ilgisizliğini ısrarla korumakla, meslek örgütü olmak görevlerini yerine getirmediği gibi, Anayasanın çiğnenmesine de göz yummuş, soy bir statükoculuk örneği vermiştir. Çiğnenen Anayasa karşısında Yurttaşlıktan da öte, kurumsal görevini yerine getirmediği gibi, statükocu davranışı, ilericiliğini de, tam bir problem durumuna koymuştur.

Böylece meslek örgütü olmak görevlerinin yerine getirilmeyişini de aşan bir durumla karşılaşyoruz: Federasyon Anayasayı savunmamıştır!

Halkın Halk tarafından yönetiminin Halk örgütlenmedikçe sözden öteye gidemeyeceğini Öğretmenlere anlatmaya kalkmak gereksizdir. Öğretmenlerin kendi örgütlerini meydana getirirken bu gerçeğe de bir örnek vermeyi düşündükleri muhakkaktır. Ne var ki, bu örgüt, bugün yüklendiği görevleri gerçekte yerine getirememekte, artık görünüşü de kurtaramamaktadır. Öğretmenlerin, kurdukları örgütün görevlerini yerine getirişini yakından izlemeleri, uyarma, denetleme ve çeki düzen-verme görevlerini de esirgememeleri gerekmektedir.

16.Ekim.1964 tarihinde Federasyon Başkanlığına gönderdiğim mektup:
16.10.1964.

«Türkiye Öğretmenler Federasyonu Genel Başkanlığına

Ankara

28.9.1964 tarihinde Anayasayı çiğneyen bir karar ile isimden atıldıktan sonra, 29.9.1964 tarihinde Ankaraya Federasyon Genel Merkezine gelmiş, atılmama ait tebliğattan bir sureti ve adresimi oradaki memurlara takibedileceği vaadini alarak bırakmışım. Daima kanun çerçevesinde mücadelelerle dolu bir hayatı yaşamış olarak, halkımızın, okumuşumuzun ve çeşitli teşekküllerde temsil noktalarında bulunanların mücadele anlayış ve güçleri hakkında bir fikir sahibi bulunuyorum. Bu haksız olay karşısında tavır alması gerekenleri Sayın İlhan Selçuğun 4.10.1964 tarihli Cumhuriyetteki

ALTMİŞİKİ

yazısı çıkıncaya kadar rahatsız etmemeye çalıştım. Bu sebeple Başkanlığı-
nıza konu ile ilgilenmenizi dileyen yazımı 5.10.1964 tarihinde yazdım.

Bugün ayın Onaltısı. Acaba aradan geçen bu kadar zaman içinde ne yap-
tınız? Size bıraktığım vesikada Anayasanın çiğnendiği, apaçık görünüyordu.
Bir meslekdaşınız hakkında haksız bir işlemin yapıldığı apaçık görünüyor-
du. Üstelik Kamu oyunun, Basının önemli bir sözcüsü, Cumhuriyet Gazet-
tesi de, değerli yazarı İlhan Selçuğun kalemi ile ortada açık bir haksızlığın
olduğunu haykırıyordu. Siz ne yapıyordunuz? Bir meslekdaşınızı savunmak
için ne yapıyordunuz? Çiğnendiği hakkında bilgi sahibi olduğunuz Anaya-
sayı savunmak için ne yapıyordunuz? Kamu oyuna sorarsanız hiç, bana so-
rulursa yine hiç. Bunun dışında, benim ve Kamu oyunun bilgisi dışında saklı
çalışmalar yapmış ya da yapmakta olduğunuzu iyiniyet bakımından bile
düşünmek mümkün değildir. Konunun gizli çalışmalara hiçbir bakımdan
ihtiyacı yoktur. Benim mazim tertemiz. Ama kirli bile olsa yapılan işlem
kanunluluk kazanabilecek midir? Hayır ve bizim mücadelemiz bu olayda
maalesef devletin hukukilik vasfının korunmasıdır önce. Haydi iyiniyete
devam edelim, benim hakkımı elde etmek için mi saklı çalışma yapıyor-
sunuz? Asla, açıkça alamadığım bir hakkımı hiçbir düzende saklı almaya
razı olamam. İyiniyete yine devam edelim. 29.9.1964 tarihinde bıraktığım
sureti mi kaybettiniz? Fakat İlhan Selçuk yazısında bu vesikanın yeter de-
recede önemli bir kısmını açıklamadı mı? Hareketinizin, ya da hareketsizli-
ğinizin neresinden tutalım? 5.10.1964 tarihli mektubumu mu almadınız?
Buna ihtimâl vermek için hiçbir sebep yok, ama yine sorarım: İlhan Selçu-
ğun yazısına da mı okumadınız? Peki, böyle çalışacaktınız da, Eskişehirdeki
kıyameti niye kopardınız?

Baylar, bir meslekdaşınızın durumuyla ilgilenmemenize de ses çıkar-
mıyorum. Anayasa çiğnenmiştir! Bu acı gerçeğe her muttali olanın benim
hakkımda yapılan haksızlığa bütün gücüyle kanun yolundan karşı çıkması
gerekir. Bu olayda susan herkes, mantığımea Anayasanın çiğnenmesine
iştirak etmiş olur. Tarih önünde sorumlu olmamanız için bir daha uyari-
yorum. Saygılarımla.

Sadık Göksu

Kayseri Lisesi eski Felsefe Öğretmeni»

SOSYAL ADALET

okuyunuz.

P. K. 193 Yenişehir — Ankara

ALTMİŞÜÇ

**REKLÂMINIZİ
GAZETE VE DERGİLERLE
DEĞERLENDİRİN!**

BASIN İLAN KURUMU

**YURT İÇİ VE YURT DIŞI REKLÂMLARINIZ İÇİN
HİZMETİNİZDEDİR.**

Genel Müdürlük

Cağaloğlu, Türkocağı Caddesi No. 1
İstanbul

Telefon : 27 66 00 - 27 66 01

Telgraf adresi : BASINKURUMU

Baskı tarihi: 5 Mart 1965

(Eylem: 7 — Basın: 2516)

Ataç Kitabevi Yayınları

DÜŞLERİN ÖLÜMÜ. Tahsin Yücel - Türk Dil Kurumu armağanı -	2 lira
X DEĞİŞİM. Franz Kafka - Çev.: Vedat Günyol	»
İÇE KAPANIŞ. Charles Baudelaire - Haz.: Şükran Kurdakul	»
KORKUNUN PARMAKLARI. Muzaffer Buyrukçu	»
YENİ NİMETLER. André Gide - Çev.: Vedat Üretürk	»
X KIRMIZI YAPRAKLARI William Faulkner - Çev.: Ülkü Tamer	»
Y FELSEFE TARİHİ SÖZLÜĞÜ - Hatemi Senih Sarp (Millî Eğitim Bakan- lığınca okullara salık verilmiştir.)	»
YANLIŞLIK. Albert Camus - Çev.: Ferid Edgü (Tükendi. Hazırlanıyor)	»
ÇİVİ YAZISI. İlhan Berk	»
X İNGİLİZ - AMERİKAN ŞİİRİ - Haz.: Bilge Umar (Ünlü İngiliz - Amerikan şairlerinin hayatları; eserlerinden örnekler	»
ALIN TERİ. Jack London. - Çev.: Selma Kurdakul (Tükenmiştir)	»
X MAVİ VE KARA - Sabahattin Eyüboğlu	»
X ÇOK KAPALI ODA - Asım Bezirci	»
X MÜTHİŞ ÇOCUKLAR - Jean Cocteau. Çev.: Vedat Üretürk	2 lira
MİTOLOGYADAN ÜNLÜ KİŞİLER. - Emel Dilman (Millî Eğitim Bakan- lığınca okullara salık verilmiştir.)	»
X TAŞ ÇATLASA - Yaşar Kemal	3 lira
SAYGILI YOSMA. Jean - Paul Sartre - Çev.: Orhan Veli Kanık	2 lira
X DOĞU - BATI. Melih Cevdet Anday	3 lira
DIRİLEN SEHİR. Jules Romains - Çev.: Sabahattin Eyüboğlu (Resimler: Ferruh Doğan.)	2 lira
MEMLEKET ÖZLEMİ. Langston Hughes - Çev.: Necati Cumalı	2 lira
DÜŞÜŞ. Albert Camus - Çev.: Ferid Edgü	3 lira
BULANTI. Jean - Paul Sartre - Çev.: Selahattin Hilav	6 lira
X SPLEEN DE PARIS - Paris Sıkıntısı - Charles Baudelaire Çev.: Tahsin Yücel	3 lira
BELÂ ÇİÇEĞİ - Atilla İlhan	3 lira
KAPALI MUTLULUK - Dünya Şiirinden Seçmeler - Çev.: Coşkun Zengin	2 lira
SUSUZ YAZ - Necati Cumalı (Tükenmiştir)	4 lira
SİSYPHE EFSANESİ. Albert Camus - Çev.: Tahsin Yücel	4 lira
YÜZ ÜNLÜ SENFONİ. Paul Grable - Çev.: Selma Kurdakul	5 lira
X ÇAĞDAŞ ALMAN HİKAYESİ — Haz.: Kâmuran Şipal	4 lira
HAYDARI KAMPI - Themis Kornaros - Çev.: Nevzat Hatko - Asım Bezirci - Hüseyin Göntürk	5 lira
GÜNLERİN GETİRDİĞİ, GÜNLERİN GÖTÜRDÜĞÜ -	4 lira
KALPAKLILAR - Samim Kocagöz	7,5 lira

.Devamı arka sayfada)

ATAÇ KİTABEVİ YAYINLARI

- X ÖLEN ADAM** — D. H. Lawrence - Çev. : Bilge Karasu 2 lira
(Türk Dil Kurumu Çeviri Armağanı)
- VOLTAIRE** — Çev. : Suat Erginer 2 lira
- GERGEDAN** — E. Ionesco - Çev. : Fikret Adil 3 lira
- DİNAMİT** — B. Traven - Çev. : Adalet Cimcoz 3 lira
- MİLENA'YA MEKTUPLAR** — F. Kafka - Çev. : Adalet Cimcoz 6 lira
II. Baskı. İki cilt bir arada
(Türk Dil Kurumu Çeviri Armağanı)
- TERSİ VE YÜZÜ** — Albert Camus - Çev. : Tahsin Yücel 3 lira
- DOLUDIZGİN** — Samim Kocagöz 7,5 lira
- KURTLAR SOFRASI** — Attilâ İlhan 7,5 lira
- YAZ DÖNEMİ** — Behçet Necatigil 2 lira
(Türk Dil Kurumu Şiir Armağanı)
- ALEKSİ ZORBA** — Nikos Kazancakis - Çev. : Ahmet Angın 7,5 lira
- SIYASET ÇARKI** — Jean - Paul Sartre - Çev. : Güzin Sayar 3 lira
- NİCE KAYGILARDAN SONRA** — Şükran Kurdakul 2 lira
- DÜNYADA HARP VARDI** — Orhan Kemal 2 lira
- BİR AÇIDAN** — Mehmet Seyda 2 lira
- KAVEL** — Hasan Hüseyin (Yeditepe Şiir Armağanı) 2 lira
- SİNEKLER** — J. Paul Sartre Çeviri: Tahsin Yücel 3 lira
- BEN SANA MECBURUM** — Attilâ İlhan - İkinci Baskı 3 lira
- X PSİKANALİZ AÇISINDAN EDEBİYAT** — Freud - Yung - Adler 3 lira
Çev. : Selâhattin Hilav
- KOMEDİ SANATI** — A. Seyler - S. Gaggard Çev. : Suat Taşer 3 lira
- BİR DELİNİN NOTLARI** — Gogol. Çev. : Mehmet Özgül 3 lira
- DÂVÂ** — Franz Kafka - Çev. : Kâmuran Şipal 7,5 lira
- KURDLAR SOFRASI** — II. Cilt - Attilâ İlhan 7,5 lira
- ASLAN ASKER SVAYK** — J. Hašek - Çev. : Aysegül Günkut 6 lira
- İNSANLIĞIN GELECEĞİ** — B. Russell - Çev. : Memduh Balaban 2 lira
- ELBİSECİLER ÇARŞISI** — Kâmuran Şipal 2 lira
- YAŞAMA DUVARI** — Nevzat Üstün 3 lira
- BİR KARIŞ TOPRAK** — Samim Kocagöz 5 lira
- KRAL ÖLÜYOR** — Ionesco. Çev. : Fikret Adil 2 lira
- IONESCO** — Jack ya da Boyun eğme — Çev. : P. Caporal - İ. Denker 2 lira
- X DUVAR** — İkinci Baskı - Jean - Paul Sartre - Çev. : Vedat Üretürk 2 lira
- BU AY ÇIKANLAR**
- RÜYA YORUM METODU** — Freud - Çev. : Aysegül Günkut 2 lira
- VAROLUŞÇUNUN BUNALIMI** — B. Russell - Çev. : Türkân Araz 2 lira
- VAROLUŞÇULUK - MATERIALİZM ve DEVRİM** — Jean-Paul Sartre 3 lira
- KATILA KATILA GÜLEN KALİMKOS** — Kemal Kandaş 3 lira
- İKTİSADİ BUHRAN ve MONOPOLLER** — Şerif Hulusi 4 lira
- YAHUDİLİK SORUNU** — Jean-Paul Sartre - Çev. : Emin Türk Eliçin 3 lira
- 1 — Yayınlarımızdan satış fiyatları ile 60 liralık kitap sipariş eden okurlar EYLEM'e bir yıllık, 30 liralık kitap sipariş eden okurlar altı aylık abone kaydedilir.
Posta ücretleri tarafımızdan ödenerek, kitaplar taahhütlü olarak gönderilir.
ÖDEMELİ SİPARİŞ KABUL EDİLMEZ. KİTAP ADLARI İLE BİRLİKTE ÜCRETLERİN POSTALANMASI GEREKİR.
- 2 — Abone indiriminden yararlanmak istemiyen okurlara 15 liradan yukarı siparişlerine % 20 indirim yapılır. ÖDEMELİ SİPARİŞ KABUL EDİLMEZ. KİTAP ADLARI İLE BİRLİKTE ÜCRETİN POSTALANMASI GEREKİR.
- DOĞRULAR** — Albert Camus - Çeviren. : Ferid Edgü 3 lira
- ŞEYTAN VE YÜCETANRI** — Jean-Paul Sartre - Çev. : Eray Canberk 5 lira
- FİZİKÇİLER** — F. Dürrenmatt - Çev. : Zahide Gökberk 3 lira
- YANLIŞLIK** — Albert Camus - İkinci Baskı - Çev. : Ferid Edgü 2 lira
- BULANTI** — Jean-Paul Sartre - İkinci baskı - Çev. : Selâhattin Hilav 6 lira